

LOPUN ALKU VAI ALUN LOPPU

Tapaustutkimus nuorten kiireellisistä huostaanotoista ja asiakkuuspoluista

KOIVU KIRSI

Tampereen yliopisto

Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

Sosiaalityön pro gradu -tutkielma

Syyskuu 2007

Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

KOIVU KIRSI: Lopun alku vai alun loppu – Tapaustutkimus nuorten kiireellisistä huostaanotoista ja asiakkuuspoluista.

Pro gradu -tutkielma, 108 s.

Sosiaalityö

Syyskuu 2007

Kiireellinen huostaanotto on lastensuojelulain 18 §:n mahdollistama välitön turvaamistoimenpide tilanteessa, jossa lapsen kehitys tai terveys uhkaa vakavasti vaarantua. Kiireellisiä huostaanottoja on tutkittu niukasti siitä huolimatta, että niitä on tehty yhä enemmän 1990-luvulta lähtien. Tilastojen valossa se on kuitenkin varsin yleinen toimenpide.

Työni teoreettinen viitekehys on muodostunut asiakirjoista, asiakkuuspoluista, maltillisesta sosiaalisesta konstruktionismista, nuoruudesta elämänvaiheena sekä lastensuojelusta. Tutkimuksen tarkoituksena on ollut selvittää, mistä syistä nuorten kiireellisiin huostaanottoihin on päädytty ja mitä on tapahtunut niiden jälkeen. Millaisia ovat kiireellisesti huostaanotettujen nuorten lastensuojelun asiakkuuspolut? Tutkimusaineistoni koostuu Tampereella 13–17-vuotiaille nuorille vuonna 2005 tehdyistä kiireellisen huostaanoton päätöksistä, asiakaskertomuksista sekä huoltosuunnitelmista. Kiireellisen huostaanoton jälkeisiä tapahtumia on seurattu historiallisen prospektiivin tutkimusasetelmasta käsin aina syyskuuhun 2006 saakka. Työni on tapaustutkimus, joten tulokset eivät ole suoraan yleistettävissä. Aineiston analyysi on toteutettu kvantifioinnin ja tyyppittelyn avulla aineistolähtöisesti.

Nuoruuteen liittyy monia haasteita ja epävarmuustekijöitä. Valtaosa nuorista voi hyvin, mutta joillekin nuoruus on erityisen vaikea elämänvaihe. Päihteidenkäyttö, erilaiset masennusoireet sekä sääntöjen vastainen toiminta ovat varsin tavallisia nuoruudessa. Tampereella noin puolet kiireellisistä huostaanotoista tehdään nuorille heidän omasta toiminnastaan johtuvista syistä. Toistuvat kiireelliset huostaanotot sekä 30 tai 60 vuorokauden jatkopäätökset ovat tavanomaisia käytäntöjä lastensuojelun arjessa.

Nuorten lastensuojelun asiakkuuspolut jakautuivat polkuihin, joilla lastensuojelun asiakkuus päättyi, polkuihin, joilla avohuollon asiakkuus jatkui jossakin määrin aktiivisena tutkimusjakson lopulla sekä varsinaiseen sijaishuoltoon johtaneisiin asiakkuuspolkuihin. Tavallisin yksittäinen syy nuoren kiireelliselle huostaanotolle on hänen alkoholinkäyttönsä. Kiireellisellä huostaanotolla on oma erityinen asemansa lastensuojelun toimenpiteenä ennen viimesijaista huostaanottoa. Intervention yhdeksi tarkoitukseksi on muodostunut vanhempien tukeminen heidän kasvatustehtävässään rajattomasti käyttäytyvän lapsensa kanssa.

Avainsanat: kiireellinen huostaanotto, asiakkuuspolut, asiakirjat, nuoruus elämänvaiheena, maltillinen sosiaalinen konstruktionismi.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	5
2. KIIREELLINEN HUOSTAANOTTO TAPAUSTUTKIMUKSEN KOHTEENA	8
2.1 TEOREETTINEN VIITEKEHYS - TAPA LÄHESTYÄ AIHETTA JA AINEISTOA	8
2.1.1 Asiakirjat	9
2.1.2 Asiakirjat tutkimusaineistoina.....	11
2.1.3 Asiakkuuspolut.....	13
2.1.4 Maltillinen sosiaalinen konstruktionismi.....	15
2.1.5 Nuoruus elämänvaiheena.....	17
2.1.6 Lastensuojelu ja kiireellinen huostaanotto	19
2.1.7 Tutkimusongelma.....	22
2.2 TUTKIMUSAINEISTON ESITTELY.....	23
2.3 TUTKIMUSASETELMA.....	27
2.4 TAPAUSTUTKIMUS	28
2.5 AINEISTON ANALYYSI.....	29
2.5.1 Kvantifiointi tyypittelyn apuna	30
2.5.2 Aineistolähtöinen analyysi	33
3. NUORUUDEN HAASTEET JA NUORTEN KIIREELLISET HUOSTAANOTOT 35	
3.1 NUORUUDEN EPÄVARMUUSTEKIJÖITÄ	35
3.1.1 Vanhemmista etääntyminen.....	36
3.1.2 Koulumaailman epäkohdat	37
3.1.3 Suhde päihteisiin.....	38
3.1.4 Psykykinen hyvinvointi.....	41
3.1.5 Sääntöjen vastainen käyttäytyminen.....	43
3.2 KIIREELLISET HUOSTAANOTOT LASTENSUOJELUTILASTOISSA	46
3.2.1 Kuntakohtaiset erot kiireellisissä huostaanotoissa	48
3.2.2 Nuorten kiireelliset huostaanotot Tampereella.....	50
3.3 KIIREELLISTEN HUOSTAANOTTOJEN KÄYTÄNNÖT	54

4. ASIAKKUUSPOLKUIEN JÄLJILLÄ	58
4.1 LASTENSUOJELUN PROSESSIT	58
4.2 HYÖDYN NÄKÖKULMA.....	60
4.3 HUOSTAANOTTOON VIEVÄ ASIAKKUUSPOLKU	63
4.4 AVOHUOLLOSSA KULKEVA ASIAKKUUSPOLKU	68
4.4.1 Syitä kiireelliselle huostaanotolle.....	68
4.4.2 Huoltajien neuvottomuus	71
4.5 LÄPIKÄYTY ASIAKKUUSPOLKU.....	74
4.5.1 Syitä kiireelliselle huostaanotolle.....	76
4.6 VUOSI 2006 KIIREELLISTEN HUOSTAANOTTOJEN OSALTA	80
5. ASIAKKUUSPOLKUIEN ARVIOINTIA	81
5.1 ASIAKASTYYPPIEN JÄLJILLÄ	81
5.1.1 Epämääräinen oireilu.....	82
5.1.2 Eriytyneempi oireilu	83
5.2 ASIAKKUUSPOLKUIEN HAASTEET JA TULKINNALLISUUS	86
5.3 YLEISTETTÄVYYS	88
5.4 KIIREELLISEN HUOSTAANOTON TULEVAISUUS	90
6. POHDINTAA	93
LÄHTEET.....	99

TAULUKKOLUETTELO:

TAULUKKO 1: NUORTEN KIIREELLISET HUOSTAANOTOT ERI KAUPUNGEISSA

TAULUKKO 2: KIIREELISESTI HUOSTAANOTETTUIEN NUORTEN IKÄJAKAUMA VUONNA 2005

TAULUKKO 3: ENSISIJAINEN SYY KIIREELISELLE HUOSTAANOTOLLE

TAULUKKO 4: KIIREELISESTÄ HUOSTAANOTOSTA HYÖTYNEET NUORET

TAULUKKO 5: LASTENSUOJELUN ASIAKKUIKSIEN PÄÄTTYMINEN

1. JOHDANTO

Julkisissa keskusteluissa puhutaan toistuvasti lasten ja nuorten pahoinvoinnin lisääntymisestä sekä heidän oireilunsa haasteellistumisesta. Yksi tapa osoittaa lasten ja nuorten pahoinvoinnin voimistuminen on nostaa esiin lastensuojelun tukitoimenpiteiden, erityisesti huostaanottojen, määrällinen kasvu. Vaikka yksilö- ja perhekohtaisen lastensuojelun asiakkuus koskee pientä osaa väestöstä, aiempaa useampi lapsi on lastensuojelun avohuollon asiakkuudessa, ja huostaanottoja tehdään yhä enemmän (Lastensuojelu, SVT, Stakes 9.3.2006).

Lastensuojelutilastoissa jätetään varsin usein erottelematta varsinaiset ja kiireelliset huostaanotot, vaikka ne toimenpiteinä ovat hyvin erilaiset. Kiireellinen huostaanotto on voimassa 14 päivän ajan, kun taas varsinainen huostaanotto on voimassa toistaiseksi tai aina 18 ikävuoteen asti, mikäli sen edellytysten katsotaan täyttyvän. Nuorta sosiaalityön opiskelijaa tämä ilmiön yksinkertaistaminen vaivasi huomattavasti, mihin vaikutti osaltaan se, että olin opiskeluaikana tekemieni sijaisuuksien myötä nähnyt kiireellisten huostaanottojen käytäntöihin liittyvää todellisuutta. Olen ollut Tampereen kaupungin sosiaalipäivystyksessä sosiaalityöntekijän sijaisena ja valmistellut kiireellisiä huostaanottoja, joista noin puolet tehdään sosiaalipäivystyksessä (Saarni 2006). Kiireellisiä huostaanottoja on tehty Suomessa yhä enemmän 1990-luvulta lähtien, ja nuorten kiireelliset huostaanotot ovatkin varsin tavallisia Tampereen sosiaalipäivystyksen arjessa. Sosiaalityöntekijän uraa aloitellessani hämmästyin sitä, että usein nuoren kiireelliseen huostaanottoon johtava aloite tulee sosiaalityöntekijöille vanhempien huolenilmaisuna, avunpyyntönä tai suoraan kiireellisen huostaanoton toiveena.

Vuonna 1995 Suomessa tehtiin 6861 huostaanottoa, mutta jo kymmenen vuotta myöhemmin 10 761. Vuonna 2005 Suomessa otettiin kiireellisesti huostaan 1678 lasta, joista tamperelaislapsia oli noin joka kymmenes. (Lastensuojelu, SVT, Stakes 25.6.2007.) Vaikka kiireellinen huostaanotto on tilastojen mukaan melko tavallinen toimenpide, sitä ei muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta ole tutkittu. Lasten ja nuorten huostaanottoja koskeneet tutkimukset ovat keskittyneet lastensuojelulain 16 §:n tarkoittamiin varsinaisiin huostaanottoihin, ja pääsääntöisesti kiireelliset huostaanotot on rajattu näiden tutkimusten

ulkopuolelle. Kiireellinen huostaanotto on voimakas interventio koko perheyhteisölle, sillä se toimeenpannaan tahdosta riippumatta ja välittömästi alistamatta päätöstä hallinto-oikeudessa. Pohtiessaan intervention tarvetta sosiaalityöntekijällä on huomattavan suuri valta viime kädessä päättää, miten lapsen kulloinenkin tilanne ratkaistaan.

Lastensuojelulain (1983/683) 18 §:n mukaan kiireellinen huostaanotto on välttämätön turvaamistoimenpide silloin, kun lapsen kehitys tai terveys uhkaa vakavasti vaarantua. Kiireellinen huostaanotto edellyttää, että lapsi on lastensuojelulain 16 §:ssä mainitusta syystä välittömässä vaarassa sekä muutoin kiireellisen huostaanoton ja sijaishuollon tarpeessa. Lastensuojelulain 16 §:n mukaan sosiaalilautakunnalla on velvollisuus ottaa lapsi huostaan ja järjestää hänelle sijaishuolto silloin, kun lapsen kehitys tai terveys uhkaa vakavasti vaarantua lapsen puutteellisen huolenpidon tai muiden kodin olosuhteiden vuoksi. Lapsi voi myös omalla toiminnallaan vakavasti vaarantaa terveyttään tai kehitystään: esimerkiksi hän voi tehdä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon, käyttää päihteitä tai käyttäytyä muuten mainittuihin asioihin rinnastettavalla tavalla, jolloin sosiaalilautakunnalle syntyy velvollisuus ottaa lapsi huostaan ja järjestää hänelle sijaishuolto. Jotta huostaanottopäätös voidaan tehdä, on huostaanoton edellytysten täytyttävä myös kahden muun seikan osalta lapsen terveyden ja kehityksen vakavan vaarantumisen lisäksi: Ensinnäkin tilanteen kuuluu olla sellainen, että lastensuojelulain neljännessä luvussa tarkoitetut avohuollon tukitoimenpiteet eivät ole mahdollisia tai tarkoituksenmukaisia, tai ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi turvaamaan lapsen tilannetta. Toiseksi huostaanoton ja sijaishuollon tulee aina olla lapsen edun mukaista. (Lastensuojelulaki 1983/683.)

Käytännön myötä olen havainnut, että nuorten kiireellisissä huostaanotoissa päätökseen johtaneita syitä hallitsevat lapsesta itsestään johtuvat syyt eli hänen oma kehitystä tai terveyttä vakavasti vaarantava toimintansa, kun taas pienten lasten kohdalla kiireellisen huostaanoton päätössyyt ovat lähes poikkeuksetta lähtöisin vanhemmista tai kodin olosuhteista. Nuoren terveyden ja kehityksen vaarantavassa käyttäytymisessä on havaittavissa toistuvia ei-toivotun toiminnan muotoja, kuten päihteidenkäyttöä, luvattomia yö- ja koulupoissaoloja sekä rikoksia. Olen usein kiireellistä huostaanottoa valmistellessani jäänyt miettimään, mihin suuntaan nuoren tilanne lähtee etenemään toimenpiteen jälkeen. Onko kiireellisestä huostaanotosta toivottua apua nuorelle, ja pysäyttääkö se hänen huolestuttavan kehityskulkunsa? Voiko kahden viikon mittainen interventio olla ratkaisevasti avuksi? Koska Tampereella sosiaalipäivystyksessä tehtyjen kiireellisten huostaanottojen

osalta perheen asiakkuus siirtyy oman asuinalueen mukaiselle sosiaaliasemalle seuraavana arkipäivänä, on kiireellisestä huostaanotosta alkanut prosessi jäänyt minulta lähes aina näkemättä. Tavallisesti en ole tiennyt, mitä nuorille toimenpiteen jälkeen on tapahtunut tai mihin suuntaan nuoren kehityskulku on lähtenyt etenemään intervention jälkeen.

Haluan tutkimuksellani selvittää, minkä tyyppisissä tilanteissa kiireellistä huostaanottoa käytetään interventiona nuoren epäsuotuisan kehityksen pysäyttämiseksi. Yritän selvittää kiireellisiä huostaanottoja koskevaa todellisuutta ja erityisesti sitä, millaisia lastensuojelun asiakkuuspolkuja kiireellisesti huostaanotetuilla nuorilla on. Pysin tällä Tampereen kaupungin kiireellisiä huostaanottoja koskevalla tapaustutkimuksellani löytämään asiakirja-aineiston avulla vastauksia myöhemmin tarkentamiini tutkimuskysymyksiin. Tutkimusaineistokseni olen valinnut vuonna 2005 kiireellisesti huostaanotetut vuosina 1987–1991 syntyneet nuoret, jotka ovat siis kiireellisen huostaanoton päätöksentekohetkellä olleet 13–17-vuotiaita.

Lähden aluksi tarkastelemaan aiemman tutkimuskirjallisuuden avulla asiakirjojen erityisiä piirteitä sekä niiden merkitystä lastensuojelussa. Tuon esiin joitakin seikkoja, jotka tulisi ottaa huomioon asiakirja-aineistoa tutkimusaineistoksi valitessa. Asiakirjoihin perehtymisen jälkeen siirryn määrittelemään asiakkuuspolun käsitettä. Tapani lähestyä tutkimusaineistoa ja nuorten kiireellisiä huostaanottoja on maltillinen sosiaalinen konstruktionismi, jossa huomioin lastensuojelun asiakirjojen kontekstuaalisuuden tutkimusaineistona. Etenen teoreettisen viitekehyksen selostamisessa nuoruuteen omana erityisenä elämänvaiheenaan. Ennen tutkimusongelman tarkempaa määrittelyä pohdin lastensuojelun yhteiskunnallista tehtävää sekä kiireellisen huostaanoton interventiota osana sitä. Teoreettisen viitekehyksen jälkeen siirryn tutkimusaineiston ja -asetelman pariin. Työni on tapaustutkimus, jonka aineistoa analysoin aineistolähtöisesti käyttämällä kvantifiointia tyyppittelyn apuna.

Kolmannessa pääluvussa perehdyn nuoruuteen liittyviin haasteisiin sekä lastensuojelullisten huolteneiheidien esiintymiseen nuorilla yleisesti. Siirryn tarkastelemaan kiireellisten huostaanottojen valtakunnallisia lastensuojelutilastoja ja todennan alueellisia eroja. Hahmottelen Tampereella tehtyjä toimenpiteitä numeerisesti ja paneudun tämän jälkeen kiireellisiä huostaanottoja koskeviin käytäntöihin. Neljännessä pääluvussa lähden jäljittämään nuorten intervention jälkeisiä lastensuojelun asiakkuuspolkuja. Kuvailen asiakkuuspolkujen eri tyyppisiä ja nostan esiin syitä tehdyille kiireellisille huostaanotoille.

Käsittelen myös lastensuojelun asiakkuutta prosessina, arvioin hyödyn näkökulmaa ja mainitsen vielä joitakin asioita vuoden 2006 kiireellisistä huostaanotoista. Viidennessä luvussa arvioin lastensuojelun asiakkuuspolkuja: Kuvailen asiakastyyppejä nuorilla ilmenneen oireilun pohjalta ja pohdin asiakkuuspolkuihin liittyneitä haasteita, asiakkuuspolkujen tulkinnallisuutta sekä työni yleistettävyyttä, merkittävyyttä ja kiireellisen huostaanoton tulevaisuutta. Viimeisessä luvussa kokoan yhteen keskeisimpiä tutkimustuloksiani ja tähdennän kiireellisen huostaanoton paikkaa lastensuojelun toimenpiteenä.

2. KIIREELLINEN HUOSTAANOTTO TAPAUSTUTKIMUKSEN KOHTEENA

2.1 Teoreettinen viitekehys - tapa lähestyä aihetta ja aineistoa

Nuoruus elämänvaiheena on sängen mielenkiintoinen, sillä siihen liittyy monia yksilöllisiä muutoksia, mutta myös normatiivisia odotuksia. Mielikuvat niin nuoruudesta elämänvaiheena kuin nuorista ylipäättänsä eivät aina ole kovin ennakkoluulottomia, mutta juuri ne houkuttivat minut tutkimaan nuorille tehtyjä kiireellisiä huostaanottoja. Asiakirja-aineiston valinta oli minulle lähes itsestäänselvyys, sillä olen viehättynyt siitä ominaisuudesta, että asiakirjoista voi saada tiiviin, mutta kattavan kuvauksen nuoren lastensuojeluprosessista ja tilannekehityksestä. Toisaalta asiakirja-aineiston valinnassa houkutteli asiakirjojen merkittävä asema hallinnossa sekä niiden pyrkimys neutraaliin ilmaisuun ja objektiivisuuteen. Kiireellisiä huostaanottoja koskevan vähäisen tutkimustiedon vuoksi olen ajatellut itse toimenpiteen tutkimisen olevan tärkeää ja antoisaa, minkä vuoksi aloitin aihepiiriin tutustumisen faktanäkökulmasta käsin (ks. Alasuutari 1994, 80–82). Tutkimusprosessini edetessä katsantokantani aihepiiriin ja asiakirjoihin on syventynyt vähitellen maltilliseksi sosiaaliseksi konstruktionismiksi ymmärrettyäni asiakirjojen tuottamisen olevan kontekstuaalista. Sosiaalihuollon asiakirjoja laativien sosiaalityöntekijöiden omat subjektiiviset tulkinnat tilanteista ovat aina läsnä asiakirjojen tuottamistilanteissa ja vaikuttavat siihen, mitkä asiat tulevat kirjatuiksi.

2.1.1 Asiakirjat

Tässä työssä asiakirjoilla tarkoitetaan sosiaalityöntekijöiden kunnan sosiaalihuollon asiakastietojärjestelmään tallentamia tietoja lapsen ja tämän perheen elämästä. Asiakirjoihin kerätään hallinnon näkökulmasta perusteltua totena pidettyä tietoa, jolta hallintokulttuurin tuotteena edellytetään asiallisuutta ja argumentaation pysyvyyttä (Saurama 2002, 51–53). *Asiakaskertomuksiin* tallennetaan kertyvää tietoa lapsen ja tämän perheen elämästä ja olosuhteista, lastensuojeluilmoitusten sisällöt sekä muut lastensuojeluasian hoitamiseksi eri tahojen kanssa käydyt keskustelut ja yhteydenotot, joilla voidaan katsoa olevan merkitystä tulevaisuudessa. Sosiaalityöntekijät kirjaavat sinne omia arvioitaan perheen tai lapsen tilanteesta sekä itselleen muistiin että myös tulevaisuutta silmällä pitäen tiedoksi toisille perheen asioista huolehtiville sosiaalityöntekijöille. Asiakaskertomuksen kirjaaminen on tärkeä tiedon käsittelyn alue, jonka avulla rakennetaan ymmärrystä, kerätään ja taltioidaan tietoa sekä ohjataan tulevaa toimintaa (Kääriäinen 2003, 171).

Päätösasiakirjat rakennetaan temaattisesti tekstin käyttötarkoitusta ajatellen etukäteen määriteltyjen teemojen varaan, joten ne ovat tyyliltään ja sisällöltään virallisia, asiallisia, tiiviitä, yleistämään pyrkiviä sekä tietyiltä osin samaa kaavaa noudattavia. Päätösasiakirjoihin verrattuna asiakaskertomukset ovat virallisesta asiakirja-asemastaan huolimatta tyyliltään vapaamuotoisempia ja luonteeltaan epämuodollisia, jatkuvasti rakentuvia sekä yksityiskohtaisia. (Kääriäinen 2003, 32, 118, 120.) Asiakirjojen laatimisen katsotaan kuuluvan automaattisesti sosiaalityöntekijöiden ammatilliseen osaamiseen, sillä lainsäädäntö ei ohjeista kirjaamista käytännössä, eikä puutteellista kirjaamista ole sanktioitu (Kääriäinen, Leinonen & Metsäranta 2006, 11).

Lastensuojelulain 11§:ssä velvoitetaan laatimaan *huoltosuunnitelma* aina silloin, kun lapsella tai hänen perheellään on tarvetta lastensuojelulle muutoin kuin tilapäisessä neuvontaa tai ohjausta vaativassa asiassa. Huoltosuunnitelma laaditaan yhdessä asiakkaan kanssa ja siihen kirjataan lapsen ja perheen sen hetkinen tilanne, tuen ja avun tarve, tehty asiakastyö sekä sen vaikutukset. Suunnitelmaan kirjataan myös ne asiat ja olosuhteet, joihin toivotaan muutosta, sekä aika, jonka kuluessa tavoitteet pyritään saavuttamaan. (Kääriäinen ym. 2006, 19.)

Asiakirjojen tarkoituksena on tuoda näkyväksi viranomaisten tekemää työtä asiakkaan kanssa (Saurama 2002, 51–53). Asiakirjatekstien kirjoittamisen voi katsoa olevan dynaaminen prosessi, jota tietyt tarkoitukset ja aikeet ohjaavat. Asiakirjoja kirjoitetaan tietyn työ- ja sosiokulttuurisen kontekstin sisällä, jolloin ne vaikuttavat kirjoittamisen tapoihin ja käytäntöihin. (Kääriäinen 2003, 153.) Viranomaisten tuottamat asiakirjat ovat näin ollen sosiaalisesti ja kielellisesti konstruoituja (Saurama 2002, 54). Asiakirjojen laatiminen on osa sosiaalityön käytäntöjä, koska niitä laaditaan lainsäädännön velvoittamana ja koska ne ovat samalla tiedonmuodostuksen välineitä monimutkaisissa asiakastyötilanteissa, joissa ovat läsnä sekä tieto että epävarmuus asioiden todellisesta tilasta. Asiakaskertomuksen kirjaaminen onkin osa sosiaalityöntekijän tiedon muodostamisen prosessia, jossa erilaiset näkökulmat ja mahdollisuudet pyritään tekemään näkyviksi. (Kääriäinen 2003, 159.) Eri työntekijöillä ilmenevän asiakirjojen kirjoittamistapojen samanlaisuuden voidaan katsoa tuottavan ja samalla turvaavan ammattikunnan sisäistä yhteistä ymmärrystä. Niiden avulla sekä ylläpidetään että uusinnetaan työyhteisön työkulttuuria. (mt., 159, 171.)

Lastensuojelussa asiakirjoilla on poikkeuksellisen suuri merkitys, sillä niiden pohjalta laaditaan ja toimeenpannaan päätöksiä (Saurama 2002, 52). Asiakirjat tuovat esiin paitsi kirjaamiskäytäntöjä, myös sosiaalityöntekijöiden toimintatapoja (Mäenpää & Törrönen 1996, 57, 59). Lapsen tai perheen tilanteeseen liittyvä pelko ja huoli on tuotava asiakirjoissa ilmi sosiaalityölle ominaisten diskurssien avulla, jotta se kokonaisuudessaan tulisi ymmärrettäväksi ja mahdollistaisi tilanteeseen puuttumisen. Sosiaalityöntekijöillä on valtaa nimetä asioita ja siten vaikuttaa todellisuuteen, joka asiakirjoista näyttäytyy. (Saurama 2002, 52.) Lastensuojelun sosiaalityön asiakirjat ovat moniäänisiä, sillä ne tuovat esiin eri osapuolten eroavia käsityksiä asioiden tilasta, mutta samalla lukijalle jätetään mahdollisuus tehdä omia tulkintojaan (Kääriäinen 2003, 165; Saurama 2002, 52). Asiakirjojen moniäänisyydestä huolimatta itse sosiaalityöntekijät asettuvat asiakirjoja kirjoittaessaan ulkopuolisen tarkkailijan rooliin häivyttäen oman äänensä, mikä Kääriäisen mukaan johtuu siitä, että sosiaalityöntekijät kirjaavat toisten osapuolten näkemykset ylös oman muistamisensa tueksi. Sosiaalityöntekijän monitahoinen rooli toisaalta tilanteen tarkkailijana ja toisaalta asiakkaan tukijana voi viivyttää oman tilannekäsityksen esiintuomista, jotta vältettäisiin puolueellisuus ja asiakassuhteen kriisiytyminen. Asiakkaallahan on halutessaan oikeus lukea itseään koskevat tiedot. (Kääriäinen 2003, 166.)

Toisin kuin suomalaisia lastensuojelun asiakirjoja koskevan yleisen käsityksen mukaan ajatellaan, lapset näkyvät asiakirjoissa, ja niissä kuvaillut tilanteet rakentuvat lapsen ympärille. Tosin kirjaamiskäytännöt saattavat vaihdella eri ajankohtien, paikkakuntien ja työntekijöiden välillä, minkä vuoksi lapsi voi valitettavasti myös jäädä näkymättömäksi. (Kääriäinen 2003, 18, 85.) Lapsen ikä vaikuttaa siihen, miten paljon asiakirjoista löytyy vanhempia ja miten paljon itse lasta koskevia muistiinpanoja. Pienten lasten kohdalla lastensuojelun asiakkuuden syyt liittyvät yleensä vanhempiin tai kodin olosuhteisiin, jolloin on tärkeää kuvailla näitä vanhemmista tai kodista johtuvia asiantiloja. Mitä vanhemmasta lapsesta on kyse, sitä enemmän muistiinpanot keskittyvät lapsen oman toiminnan kuvailuun, ja vanhempia koskevat muistiinpanot vähenevät. (mt., 32–33.)

2.1.2 Asiakirjat tutkimusaineistoina

Asiakirja-aineistot ovat varsin tavallisia tutkimusaineistoja, joita erityisesti lastensuojelussa on käytetty paljon (Saurama 2002, 53). Esimerkiksi Mäenpää ja Törrönen (1996) tutkivat sitä, millaisen kuvan asiakirjat antavat lapsen asiakkuudesta ja miten lapsi näkyy viranomaistoiminnassa. Mäenpää ja Törrönen havaitsivat, että lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutuksesta on asiakirjoissa vain vähän kuvailua ja niissä keskitytään kuvaamaan palveluverkoston sekä lapsen vaihtuvia hoitosuhteita. (mt., 1996, 57–60.) Kajava (1997) on tutkinut lääninoikeuden vahvistettavaksi toimitettuja vastentahtoisia huostaanottopäätöksiä sekä niihin liittyneitä muita dokumentteja. Tutkimustulokset osoittivat, että mikään yksittäinen syy ei johda huostaanottoon, sillä perheiden ongelmat olivat ehtineet kasautua pidemmän aikaa. Huostaanotto ei tapahdu ilman pitkään jatkuneita ongelmia, ja lapsen edun nimissä tilanteisiin olisi pitänyt puuttua jo aiemmin. Sauraman tutkimus (2002) selvitti sosiaalityön lastensuojelun toiminta- ja huostaanottokäytäntöjä vuosina 1953–1979 huostaanotettujen lasten asiakirjojen avulla. Kääriäinen (2003) puolestaan on tutkinut asiakirja-aineistolla dokumentoinnin merkityksiä lastensuojelun sosiaalityön tiedonmuodostuksessa.

Asiakirjojen eduksi voidaan nähdä niiden ajallinen ulottuvaisuus, sillä niistä saadaan tiivistetty kuvaus pitkistä, jopa sukupolvelta toiselle siirtyvistä lastensuojeluprosesseista (Saurama 2002, 53). Yksittäisen tutkijan on harvoin mahdollista seurata lastensuojelun asiakkaan ja tämän perheen vaiheita pidempiaikaisesti, minkä vuoksi lastensuojelun prosessi

jää helposti näkymättömäksi. Asiakirjat ovat sopivia tietolähteitä erityisesti arkaluontoisten asioiden tutkimisessa, sillä arkaluontoisia tai hyvin henkilökohtaisia asioita koskeviin tutkimuksiin voi olla haasteellista saada tutkittavia. Asiakirjoja tutkimalla vältytään ottamasta asiakkaan mahdollisesti negatiiviseksi kokemaa kontaktia tutkittavaan ja aiheuttamasta psyykkistä kärsimystä, häpeää tai muita kielteisiä seurauksia tutkimuksen kohteena oleville henkilöille. (Kajava 1997, 66–67.) Asiakirja-aineistosta haasteellisen ja samalla kiinnostavan tekee se, että sitä ei ole alkujaan luotu tutkimuskäyttöä varten ja sen voidaan nähdä olevan ikään kuin valmiina odottamassa käyttöä. Asiakirja-aineisto ei silti itsessään ole valmis aineisto, vaan se edellyttää jatkuvaa karsimista. (Saurama 2002, 50–51, 53.) Ylipäätänsä laadullinen aineisto ei esitä kuvaa todellisuudesta, vaan siitä tulee osa todellisuutta aina tulkinnan kautta. Asiakirjoja pidetään niiden tulkinnallisuudesta huolimatta luotettavina aineistoina ja niitä käytetään varmistamaan tiedon oikeellisuutta. (Kiviniemi 2001, 71–72.)

Asiakirja-aineistoilla on omat heikkoutensa, minkä vuoksi osa tutkijoista suhtautuu niihin epäilevästi (ks. Kääriäinen 2003, 20). Heino (1997) on kritisoinut asiakirjojen käyttöä aineistona, sillä hänen mukaan ne tuottavat aukollisen, jaotellun, ongelmakeskeisen ja asiakasnäkökulmaa laiminlyövän kuvan kohteestaan (mt., 92). Sauraman mukaan ”Kritiikki asiakirjojen fragmentaarisuutta kohtaan perustuu lähtökohtaisesti ongelmalliseen tulkintaan asiakirjojen tosiasialuonteesta. Asiakirja-aineistoa on ’syytetty’ usein turhaan siitä, mikä on sen ominaisuus.” Asiakirjat on alun perin tuotettu hallinnon käyttöön sen tarpeista käsin. (mt., 54.) Asiakirjojen luoma kuva viranomaistoiminnasta on kieltämättä yksipuolinen, sillä instituutioiden ja virastojen toimintaan kuuluu paljon rutiineihin, ammattitaitoon ja kirjoittamattomiin sääntöihin perustuvia käytäntöjä ja puhetta, jotka eivät tule asiakirjoissa näkyviin (mt., 51–52). Asiakirja-aineiston tutkimuksessa erityisesti ”kirjoittamattomat” tekstit ja aukot asiakaskertomuksissa vaikeuttavat ymmärtämistä sekä luovat epävarmuutta tulkinnalle (Kääriäinen 2003, 32). Asiakaskertomuksiin kirjataan vain osa sosiaalityössä eletyistä hetkistä, joten elämäntapahtumien syy-seuraussuhteita niiden avulla ei voida seurata, mutta niistä voidaan tarkkailla lapsen ja hänen perheensä elämäntilanteiden muutoksia (mt., 85). Yksilöiden subjektiiviset kokemukset jäävät asiakirjojen tarjoaman yksipuolisen kuvan vuoksi pimentoon, mutta niiden tutkimiseksi löytyy muita menetelmiä ja aineistoja (Saurama 2002, 54).

2.1.3 Asiakkuuspolut

Elämänkulun käsite on ymmärrettävissä yleiskäsitteenä, jossa elämä ymmärretään kokonaisvaltaisena ja yhteyksien moninaisena verkostona (Huotelin 1992, 16). Elämänkulkumalli on hyödynnettävissä elämänvaiheiden tapahtumien tunnistamiseen ja arvottamiseen. Malli sisältää normatiivisen ulottuvuuden, sillä siinä esitetään, miten tietyn ikäisen tulisi käyttäytyä, mitä häneltä voidaan edellyttää ja mitä hänelle voidaan sallia. (Hoikkala 1993, 19.) Elämänkulun tutkimuksen näkökulmasta elämäntapahtumia tarkastellaan kokonaisuuksina ja uratyyppeinä (Huotelin 1992, 16). Lastensuojelun asiakkuus voidaan nähdä yhtenä elämänkulun tutkimuksessa tarkasteltuna uratyypinä, jolle marginaalinen osa ihmisistä ajautuu, mutta joillekin lastensuojelun asiakkuus voi myös olla jatkumo sukupolvien välillä. Koska elämäntapahtumat linkittyvät yksilöiden elämänkulkuun, niiden tarkastelu poikkileikkauksena ei Huotelinin mukaan ole mielekästä. Mistä kuitenkaan tiedetään, minkälaisia elämäntapahtumia ihmisillä ylipäätensä on ja mitkä ovat uratyyppeinä tavanomaisia, ellei niitä tarkastella aluksi poikkileikkauksena?

Kiireellinen huostaanotto voidaan nähdä yhtenä elämäntapahtumana, jonka tutkimisessa voidaan hyödyntää elämänkulkumallia. Elämänkulkumallin avulla voidaan tarkastella normatiivisesti tietyn ikäisten elämäntapahtumia. Kiireellinen huostaanotto ja sitä ennen tai sen jälkeen käynnistynyt lastensuojelun asiakkuus voitaisiin nähdä yhtenä uratyypinä, jolle osa nuorista ajautuu. Mielestäni lastensuojelun asiakkuuksien yhteydessä elämänkulusta puhuminen olisi liian determinististä, sillä haluan säilyttää uskoni siihen, että lastensuojelun tukitoimenpiteiden avulla yksilöiden ja perheiden elämänkulkuun voidaan vaikuttaa positiivisesti ja pienemmilläänkin interventioilla huolestuttava kehityskulku voidaan pysäyttää. Lisäksi elämänkulku olisi epäpätevä käsite tilanteessa, jossa lastensuojelun asiakkuus kestää vain hetken aikaa. Tämän vuoksi päädyin siihen, että käytän *asiakkuuspolun* käsitettä kuvaamaan nuoren kiireellisestä huostaanotosta lähtenyttä lastensuojeluprosessin tilannekehitystä. Olen määritellyt asiakkuuspolun ajaksi, jonka aikana lapsi on lastensuojelun asiakkuudessa enemmän tai vähemmän aktiivisesti. Asiakkuuspolut voivat olla pituudeltaan vaihtelevia, ja polulle lähtiessä on vaikea etukäteen tietää, kuinka pitkään polun läpi kulkeminen tulee kestämään. Jotkut polut ovat suunnaltaan mutkikkaita, toiset suoraviivaisia ja osa jotain mutkikkaan ja suoraviivaisen väliltä. Asiakkuuspolun suunnan ja keston lisäksi myös maastojen vaikeakulkuisuus vaihtelee. Asiakkuuspolulla voidaan lastensuojelun

näkökulmasta katsottuna tarkoittaa myös sitä elämän kehityskulkua, joka kiireellisen huostaanoton interventiosta on lähtenyt.

Ennen asiakkuuspolun käsitteen valintaa pohdin pitkään, mikä erottaa asiakas- ja asiakkuuspolun. Asiakas-käsite luo mielikuvan aktiivisesta, vapaaehtoisesta ja asiakkuussuhteeseen haluavasta palvelun käyttäjästä, kun taas asiakkuus-käsite luo passiivisemmän ja enemmän itse tilannetta kuin yksilöä määrittävän tavan kuvata lastensuojelun tukitoimenpiteitä käyttävää henkilöä. Lastensuojelun asiakkuudessa oleva henkilö voi olla asiakkuussuhteessa tahtomattaan ja kulkea asiakkuuspolkua pitkin, vaikka ei itse sitä reittiä olisi valinnut. Haluan painottaa työssäni lastensuojelun asiakkuuden väliaikaisuutta, sillä yksilön kohdalta se päättyy normaalisti 18 ikävuoteen mennessä, vaikka välillisesti se saattaa jatkua aina seuraavassa sukupolvessa asti omien lasten kautta.

Tarkastelen tässä työssä kiireellisestä huostaanotosta alkaneita lastensuojelun asiakkuuspolkuja. Asiakkuuspolut ovat yksilöllisiä ja ennalta arvaamattomia, sillä lastensuojelun asiakkuus voidaan nähdä stabiilin tilan sijasta jatkuvasti muuntuvana ja etenevänä prosessina (Kivinen 1994, 110–111, 120). Asiakkuuspolkuja voi nähdäkseni tutkia tiettyjen elämäntapahtumien kokonaisuuksina tai uratyyppeinä, joita elämäntutkimuksessa tarkastellaan. Elämäntutkimukseen sopivat pitkittäistutkimuksen eri alalajit: retrospektiiviset, historialliset prospektiiviset sekä varsinaiset prospektiiviset tutkimusasetelmat. Retrospektiivisessä tutkimusasetelmassa kyse on elämän taaksepäin suuntautuvasta päättelystä, jota elämäntutkimuksissa toteutetaan. Prospektiivinen tutkimus voidaan toteuttaa joko varsinaisena tai historiallisena prospektiivisena tutkimuksena. Varsinaisessa prospektiivisessä tutkimuksessa tutkittavia seurataan ajankohdasta A ajankohtaan B. Tutkitut valitaan etukäteen ja heidän elämäntutkimukseen seurataan tutkimusjakson loppuun asti. Historiallisessa prospektiivisessä tutkimuksessa tutkimusaineisto syntyy tietyn ajankohdan jälkeen olevien tietojen perusteella, ja kyseinen tutkittavien joukko pyritään saamaan tutkittavaksi uudelleen. (Jahnukainen 1997, 12.) Historiallinen prospektiivi eroaa prospektiivisestä seurannasta siinä, että tutkittavat on valittu jälkikäteen tietyn elämäntutkimuksen tai elämäntapahtumien perusteella. Toisin kuin prospektiivisessä tutkimuksessa, historiallisessa prospektiivisessä tutkimuksessa tutkittavia ei ole seurattu koko intervention jälkeisenä aikana, vaan heidät on valittu jälkiseurantaan myöhemmin.

2.1.4 Maltillinen sosiaalinen konstruktionismi

Tutkimusintressi ja tutkimuksen tavoite vaikuttavat siihen, miten laadulliseen aineistoon suhtaudutaan. Aineistot voidaan suhteuttaa todellisuuteen ajattelemalla niiden olevan aina tiettyä tarkoitusta varten tuotettuja. Olemassa oleva varta vasten tuotettu teksti on vain yksi versio aiheesta, eikä ulkoisen todellisuuden ja aineiston todellisuudesta esittämän kuvan välille tehdä eroa. Laadulliseen aineistoon voidaan suhtautua myös niin, että erilaiset tekstinäytteet kertovat vääristelemättä todellisuudesta, josta on saatavissa tietoa eri menetelmiä hyödyntämällä. (Eskola & Suoranta 1998, 142–143.) Faktanäkökulmalla tarkoitetaan sellaista näkökulmaa, jossa otetaan kantaa tiedon totuudenmukaisuuteen sekä tiedonantajan rehellisyyteen. Siinä tehdään ero ulkoisen todellisuuden ja aineistossa esitettyjen väitteiden luomalle todellisuudelle. Faktanäkökulmassa tapa ilmasta asioita tai tilanteen ja kielen ominaisuudet eivät ole merkittäviä, sillä huomio kiinnitetään itse informaationa toimivaan asiaan. Siinä ollaan kiinnostuneita asian todellisesta tilasta, kuten tutkittavien todellisesta käyttäytymisestä, mielipiteistä tai motiiveista. (Alasuutari 1994, 80–82.)

Sosiaalisessa konstruktionismissa tarkastellaan todellisuuden ja merkitysten rakentumista kielen kautta. Tekemämme havainnot eivät kerro maailmasta tai todellisuudesta suoraan, sillä maailma on sosiaalisesti luotu vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Näin ollen vallitsevat käsityksemme ovat aina osaltaan kulttuurin ja historian tuotteita, eikä kulttuurin ylittävää tietoa ole mahdollista luoda. ”Totuus” on se, mitä ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa totuudeksi tunnustetaan. (Burr, 1995.) Konstruktionistisen todellisuuskäsityksen mukaan sosiaalista todellisuutta itsessään ei ole olemassa, vaan se syntyy kielen välityksellä ihmisten tulkinnan ja käsitteellistämisen avulla. Tieto on aina lopulta epävarmaa ja suhteellista, jolloin tietona pidetyt käsitykset ovat jatkuvalla arvioinnilla, kritiikillä ja uudelleenmäärittelylle alistuvia oletuksia. Sosiaalisessa konstruktionismissa suhtaudutaan kriittisesti maailman tarkasteluun itsestäänselvyytenä ja ajatus objektiivisesta tiedosta sekä neutraalista havainnoinnista torjutaan. (Vehkakoski 2006, 12–15.)

Kuvittelin tutkimusprosessini alussa saavani asiakirjojen avulla todellista tietoa siitä, mistä nuorten kiireellisissä huostaanotoissa oikein on ollut kyse ja mihin suuntaan asiakkuuspolut

ovat lähteneet etenemään intervention jälkeen. Ajattelin tarkastelevani asioita faktanäkökulmasta käsin. Olin kriittinen sosiaalista konstruktionismia kohtaan, sillä ajatus todellisuuden rakentumisesta sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa oli ristiriidassa realistisen todellisuuskäsitykseni kanssa. Tutkimusprosessini edetessä olen vähitellen ymmärtänyt, että asiakirjoja tutkimalla on löydettävissä vain yksi versio vallitsevasta ”totuudesta”, joka näyttäytyy omanlaisenaan eri osapuolille.

Tarkastelen myöhempanä nuorten kiireellisten huostaanottojen päätöksiä sekä nuorten asiakaskertomuksia ja yritän tavoittaa niiden avulla sekä kiireellisesti huostaanotettujen nuorten asiakkuuspolkuja että asiakastyyppejä. Asiakastyypeillä tarkoitan kiireellisesti huostaanotettujen nuorten luokittelua heidän tilanteeseensa kohdistuneen pääasiallisen huolen perusteella. Joudun sivuuttamaan asianosaisten subjektiiviset kokemukset, annetut merkitykset ja mielipiteet, sillä aiheen tärkeydestä huolimatta intressini ovat toisaalla, kyseisten asioiden tarkastelemiseksi olisi ollut mahdollista hankkia asiakirjoja osuvampaa aineistoa. Sivuutan aineiston käsittelyssä myös diskurssit sekä niiden ilmaisutavat asiakirjoille tyypillisen neutraalin kielen ja muodollisuuden vuoksi. Kielellisten konstruktioiden ja subjektiivisten merkitysten sijasta keskityn kuvaamaan kiireelliseen huostaanottoon liittyviä käytäntöjä ja tarkastelemaan sitä, mihin suuntaan kiireellisesti huostaanotettujen nuorten tilanteet ovat lähteneet kehittymään toimenpiteen jälkeen.

Vallitsevana näkökulmana läpi työni on ollut *maltillinen sosiaalisen konstruktionismi*. Maltillisessa sosiaalisessa konstruktionismissa ajatellaan ainakin osan maailmasta olevan olemassa objektiivisesti ihmisten käsityksistä, havainnoista ja väitteistä riippumatta. Maltillinen sosiaalinen konstruktionismi painottaa havaintojen ja merkitystenantojen sosiaalisuutta, mutta samalla se huomioi sekä kielen että yksilön ylittävien fyysisten ja henkisten tosiasioiden olemassaolon. (Vehkakoski 2006, 13–14.) Aineistoni asiakirjat ovat sosiaalityöntekijöiden luomia virallisia hallinnon tuotteita, joiden pohjalta lastensuojelu on toiminut. Asiakirjat eivät silti ole objektiivisia tietolähteitä, sillä niitä luodessa sosiaalityöntekijän omat henkilökohtaiset näkemykset, tulkinnat sosiaalisista tilanteista sekä kirjaamisen tyyli ovat vaikuttaneet asiakirjojen sisältöön, kuten myös asianosaisten erilaiset tarinat tapahtumien kulusta. Asiakirjat tarjoavat kuitenkin parasta mahdollista tietoa, kun etsin tutkimuskysymyksiini vastauksia. Suhtaudun aineistooni siten, että en lähde epäilemään asiakkuuspolkujen tapahtumia ja asiakirjojen paikkaansa pitävyyttä, vaan otan ne vastaan sellaisenaan. Samalla kuitenkin huomioin, että asiakirjat ovat sosiaalityöntekijöiden luomia

konstruktioita, kuvauksia tapahtumien kuluista, sen sijaan, että niiden avulla olisi löydettävissä tietoa asioiden todellisesta tilasta. Tulkitsen siis sosiaalityöntekijöiden asiakirjoihin kirjaamia tulkintoja todellisuudesta, joiden pohjalta sosiaalihuolto on toiminut.

2.1.5 Nuoruus elämänvaiheena

Nuoruutta pidetään siirtymävaiheena lapsuudesta aikuisuuteen. Nuoruuden aikana yksilö kehittyy fyysisesti aikuiseksi, oppii keskeiset sosiaalisissa suhteissa tarvittavat taidot, itsenäistyy omasta lapsuuden perheestään, kokeilee ja valitsee myöhempiä aikuisuuden rooleja sekä muodostaa suhteellisen pysyvän käsityksen itsestään. Puberteetin eli murrosiän alkaminen on yksi keskeinen nuoruusikää määrittävä tapahtuma. Nuoruuden kehityksessä tapahtuva biologinen kypsyminen ja fyysinen kasvu muuttavat yksilön suhdetta paitsi itsen, mutta myös ympäristöön, ja nuori sosiaalistuu ympäröivään yhteiskuntaan ja kulttuuriin. (Nurmi 1995, 256–257, 261.)

Nuoruus on yksi erityinen elämänvaiheensa ihmisen elämässä. Elämänvaiheet ovat historiallisesti määriteltyjä sosiaalisia konstruointeja, joita tarkastellaan yksilön kasvuun ja kehitykseen liittyvänä ilmiönä. Kehityspsykologian piirissä jokaiselle ikävaiheelle on omat kehitystehtävänsä, jotka yksilön tulisi käydä läpi ennen seuraavaan elämänvaiheeseen siirtymistä. (Aapola 1999, 32–33.) Eriksonin (1968) kehityspsykologinen teoria koskee yksilön psykososiaalista kehitystä, jossa tietyn ikäkauden kehitystehtävä tulisi ratkaista ennen seuraavaan kehitysvaiheeseen siirtymistä. Kehitystehtävät johtuvat toisaalta biologisista syistä, kuten kypsymisestä, mutta toisaalta yhteiskunnan ja ympäristön yksilöön kohdistamista odotuksista. Nuoruudessa integroidaan lapsuudessa hankitut identiteetin osa-alueet itsen suhteuttamalla ne ensin ympäristöön. Havinghurstin (1972) mukaan ikään liittyvät kehitystehtävät muodostuvat erilaisista normatiivisista odotuksista, joita ympäristö kohdistaa yksilöön tiettyssä elämänvaiheessa. Nuoruuden keskeisiä kehitystehtäviä ovat oman fyysisen olemuksen hyväksyminen ja sukupuoliroolin omaksuminen sekä uusien suhteiden luominen molempiin sukupuoliin, emotionaalisen itsenäisyyden saavuttaminen lapsuuden perheestä, parisuhteeseen, perhe-elämään ja työelämään valmistautuminen, maailmankatsomuksen kehittäminen sekä sosiaalisesti vastuullisen käyttäytymisen omaksuminen. (Havinghurst 1972, ref. Nurmi 1995, 259.)

Historiallisesta näkökulmasta katsottuna nuoruus on varsin tuore itsenäinen elämänvaiheensa (Rauste-von Wright 1998, 202). Nuoruus on elämänvaiheena pidentynyt ja sen merkitys yksilön elämänkaareissa on kasvanut 1990-luvulta lähtien (Puuronen 1997, 219). Nykyisin se on varsin pitkä ajanjakso ihmisen elämässä, sillä nuoruus alkaa toisen elinvuosikymmen alussa ja kestää aina kolmannelle vuosikymmenelle saakka. Pidentynyttä nuoruutta pidetäänkin yhtenä modernin yhteiskunnan tunnusmerkeistä (Ruoppila 1995, 163). Karvosen (2002, 93) mukaan nuoruuden merkityksen lisääntymistä kuvaava ilmiö on nuoruuden laajentuminen sekä lapsuuden että aikuisuuden suuntaan. Lapsista tulee nuoria yhä aiemmin, ja yhä pidemmällä aikuisuutta eläviä ihmisiä luokitellaan edelleen nuoriksi. Nuoruuden alku on sen loppua helpommin määriteltävissä alkuun ajoittuvan puberteetin vuoksi (Ruoppila 1995, 163). Nurmi (1995, 257) on jaotellut nuoruuden kolmeen eri jaksoon: varhaisnuoruuteen (ikävuodet 11–14), keskinuoruuteen (ikävuodet 15–18) ja myöhäisnuoruuteen (ikävuodet 19–25), jota voidaan kutsua myös varhaisaikuisuudeksi. Puberteetilla eli murrosiällä tarkoitetaan nuoruudessa hormonitoiminnan käynnistämää seksuaalisen kypsymisen vaihetta, jonka seurauksena saavutetaan sukukypsyys. Psykologian ja lääketieteen aloilla murrosikä on puberteetin synonyymi, kun taas yleiskielessä sillä tarkoitetaan nuoren fyysisen muutosprosessin ohella nuoruuden psyykkisiä ja sosiaalisia prosesseja, joiden seurauksena siirrytään lapsuudesta nuoruuden kautta aikuisuuteen. (Aapola 1999, 26, 28, 37.)

Käsitykset nuoruusiän murroksellisuudesta ja siihen liittyvistä kriiseistä ovat kulttuurisidonnaisia (Ruoppila 1995, 163). Erityisesti psykoanalyttiset ja psykodynaamiset näkemykset ovat vaikuttaneet huomattavasti nuoruuteen ja murrosikään liittyviin kulttuuriin käsitteisiin länsimaissa tutkimalla persoonallisuuden muotoutumista, minän eri osien välistä suhdetta ja alitajuisia mielen prosesseja (Aapola 1999, 46). Nuorten ikäsidonnainen ympäristö vaihtelee kulttuurisesti ja yhteiskunnittain. Ikään liittyvät rooliodotukset ovat sosiaalisia konstruointeja, joihin vaikuttavat monet sosiaaliset tekijät, esimerkiksi sukupuoli. (Nurmi 1995, 261.) Ylipäättänsä nuorten odotetaan jollakin tavoin kapinoivan ja rikkovan aikuisten sääntöjä sekä kyseenalaistavan auktoriteetteja (Salmi 2004, 9). Nuoruuden kapinointiin suhtaudutaan pääsääntöisesti kielteisesti ja vanhemmat toivovat nuoruuden kuohuntavaiheen jäävän lyhyeksi ja laimeaksi, mutta siitä huolimatta vanhemmat muistelevat mielellään omassa nuoruudessa tekemiään tempauksia (Törrönen 2001, 77). Nuoruus on lopulta ihannoitu ja tavoiteltu elämänvaihe, jonka antamista puitteista moni aikuinen haluaisi pitää kiinni (Rauste-von Wright 1998, 202). Vanhemmat näkevät

nuoruuden kokeilun, etsinnän ja opetteluun aikana ja näin ollen etupäässä tulevaisuutta palvelevana. (Rauste-von Wright 1998, 202; Hoikkala 1993, 237, 239.)

2.1.6 Lastensuojelu ja kiireellinen huostaanotto

Kiireellisen huostaanoton käsitteen määrittely on osoittautunut hankalaksi tehtäväksi, sillä siitä on lastensuojelututkimuksessa kirjoitettu niukasti eikä pelkästään nuorille tehdyistä kiireellisistä huostaanotoista juuri lainkaan. Siksi olen työssäni joutunut turvautumaan pitkälti lastensuojelun yhteiskunnallista paikka pohtivaan sekä lastensuojeluprosesseja ja huostaanottoa käsittelevään kirjallisuuteen. Varsinaista huostaanottoa koskeva tutkimustieto ei sinällään ole yleistettävissä kiireellistä huostaanottoa koskeviksi toimenpiteiden keston ja menettelyerojen vuoksi, vaikka molemmissa huostaanoton kriteereiden on täytyttävä.

Pösön mukaan (2007, 65–66) lastensuojelu voidaan nähdä yhteiskunnallisena, lakiin, yhteiskuntapolitiikkaan ja sen käytäntöihin sekä järjestelmiin kiinnittyvänä perhe- ja sukupolvisuhteita ohjaavana julkisena instituutiona. Yksilö- ja perhekohtaisen lastensuojelun tarkoituksena on suojella lasta hänen vanhemmiltaan tai itseltään, kun lapsen kohdistuva haitta tai uhka on ilmeinen. Lastensuojelu näyttäytyy yksityisen elämän ja julkisen vallan kohtaamisina yksityisinä ja ainutkertaisina pidettyjen vanhemmuus- ja perhesuhteiden alueilla (mt., 82). Lastensuojelun keskeisiä elementtejä ovat lapsen tai perheiden tai molempien hyvinvointi ja suojelu. Suojelua painottavassa lastensuojelussa toiminta pyrkii ongelmatilanteiden ja todettujen riskien poistoon lapsen elämästä. Hyvinvointia painottavassa lastensuojelussa tarkoituksena on edistää lapsen sekä hänen perheensä hyvinvointia yleisesti lapsen ja tämän perheen tarpeiden pohjalta varsinaisen suojelutehtävän ohella. Toiminta perustuu ensisijaisesti vapaaehtoisuuteen, ja resursseja pyritään ohjaamaan myös perheitä tukevaan ja ongelmia ennaltaehkäisevään työhön. (mt, 72, 74–75.)

Fox Harding (1997) on esittänyt, että näkemykset lastensuojelun yhteiskunnallisesta tehtävästä ovat vaihdelleet eri vuosikymmenillä, mutta ainakin osittain ne ovat yhä samanaikaisesti olemassa: *Minimalistisen* näkemyksen mukaan julkisen vallan tulee puuttua niin vähän kuin mahdollista lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen. Puuttuminen katsotaan perustelluksi vain äärimmäisissä laiminlyönti- tai kaltoinkohtelutapauksissa. Hyvän vanhemmuuden ajatellaan syntyvän itsestään ja vanhempien toimivan lapsensa tarpeiden

mukaisesti. *Valtiopaternalistisen* näkemyksen mukaan valtion tehtävänä, velvollisuutena ja oikeutena on tarvittaessa puuttua perheen suhteisiin ja suojella lasta tämän vanhemmilta, sillä perheissä voi tapahtua monenlaisia lasta vahingoittavia asioita. Lapsi nähdään vanhemmistaan selvästi erillisenä yksilönä. Biologiselle vanhemmuudelle annetaan vain vähäinen merkitys, minkä vuoksi lapsi tulee tarvittaessa sijoittaa perheensä ulkopuolelle. Näkemyksessä korostetaan ennen kaikkea sosiaalista vanhemmuutta biologisten suhteiden sijaan. Vanhempia voidaan opettaa kasvatustehtävään, mutta asenne vanhemmuutta kohtaan on varauksellinen. Nämä valtiopaternalismiin kuuluvat näkemykset tulevat esiin erityisesti huostaanottoa perusteltaessa. *Biologisten vanhempien oikeuksia* korostavan näkemyksen mukaan vanhemmilla on oltava oikeus vanhemmuuteen, mutta koska vanhemmuus nähdään vaativaksi tehtäväksi, vanhempia on tarvittaessa tuettava palveluiden ja tulonsiirtojen avulla. Perheenjäseniä ei pitäisi erottaa toisistaan. Mikäli lapsi kuitenkin joutuu eroon vanhemmistaan, valtion tulee tukea yhteyden säilymistä biologisiin vanhempiin ja auttaa siinä, että lapsi voisi mahdollisimman pian palata kotiinsa. *Lasten oikeuksia korostavan* näkökulman mukaan lastensuojelun tulee toimia lasten tarpeiden näkökulmasta käsin huomioiden, että vanhempien ja lasten intressit eivät ole samoja. Lasten oikeuksia korostava näkökulma on luonteeltaan radikaali, ja lapsen haavoittuvuuden sijaan siinä korostetaan lapsen samanlaisuutta suhteessa aikuisiin.

Vaikka lastensuojelun yhteiskunnallinen tehtävä voidaan nähdä monella eri tavalla, yhteistä niille on huoli lasten hyvinvoinnista ja se, että ne jossakin määrin hyväksyvät julkisen vallan käytön vanhemman ja lapsen väliseen suhteeseen puuttumisessa lasta puolustettaessa (Fox Harding 1997 157–160). Suomen lastensuojelun toteutuksen kulmakiven eli *lastensuojelulain* mukaan lastensuojelun tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön, monipuoliseen ja tasapainoiseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Oikeudet pyritään turvaamaan tukemalla huoltajia lasten kasvatuksessa, toteuttamalla perhe- ja yksilökohtaista lastensuojelua sekä vaikuttamalla yleisiin kasvuolosuhteisiin. (Lastensuojelulaki 1983/683, 1, 2 §.)

Lastensuojelulaissa kiireellinen huostaanotto näyttöönä välittömänä turvaamistoimenpiteenä tilanteessa, jossa lapsen terveys tai kehitys uhkaa vakavasti vaarantua. Lastensuojelulain mukaan kiireellisen huostaanoton päätös on voimassa korkeintaan 14 päivän ajan, ellei sitä oteta kyseisen ajan sisällä lastensuojelulain 17 §:n mukaisena huostaanottoasiana käsiteltäväksi. Mahdollinen huostaanotto on otettava viivytyksettä viimeistään 30 päivän

kuluessa kiireellisen huostaanoton päätöspäivästä käsiteltäväksi sosiaalilautakunnassa, tai kiireellisen huostaanoton päätös raukeaa. Erittäin painavista syistä 30 päivän määräaika voidaan jatkaa enintään 30 vuorokaudella. (Lastensuojelulaki 1983/683, 18§.)

Silloin kun kiireellistä huostaanottoa jatketaan pidempään kuin 14 päivän ajan tai se lopetetaan ennen määräaika, asiasta on tehtävä erillinen hallintopäätös. Päätöksen kiireellisestä huostaanotosta ja sen jatkamisesta tai lopettamisesta tekee sosiaalilautakunnan alainen sosiaalityöntekijän ammatillisen kelpoisuuden omaava viranhaltija yhdessä työparinsa kanssa. (Lastensuojelulaki 1983/683.) Kiireelliseen huostaanottoon päädyttyä lapsen tilanne on kriisiytynyt niin pahasti, että se täytyy ratkaista välittömästi, mutta vastaavasti kiireellinen huostaanotto voidaan myös lopettaa yhtä nopeasti kuin se tehdään. Kiireellinen huostaanotto on väliaikainen turvaamistoimenpide, mutta se voi toimia myös ensivaiheena varsinaiselle huostaanotolle, jota on mahdollista ryhtyä valmistelemaan kiireellisen huostaanoton turvin. Toisin kuin varsinainen huostaanotto, kiireellinen huostaanotto ei edellytä asianosaisten kuulemista. Kuulemista kuitenkin suositellaan silloin, kun se ei vaaranna lapselle tarpeellista suojaa (Mikkola 2004, 80).

Kiireellinen huostaanotto on Suomessa vähän tutkittu aihe: Vuonna 2003 tehtiin kiireellisistä huostaanotoista kaksi pro gradu -työtä. Pellava (2003) selvitti ”Kiireellinen huostaanotto – kertomus lapsen maailmasta” -työssään sitä, millainen on lapsen maailma kiireellisen huostaanoton hetkellä. Haapalinna (2003) tutki ”Vallankäyttö kiireellisissä huostaanotoissa” -työssään, millaista valtaa sosiaalityöntekijät käyttävät tehdessään päätöstä kiireellisestä huostaanotosta. Sekä Pellavan että Haapalinnan töissä käytettiin aineistona asiakirja-aineistoa, joka koski Helsingin sosiaalipäivystyksessä alle 7-vuotialle tehtyjä kiireellisiä huostaanottoja. Saarni (2006) puolestaan on selvityksessään vertaillut Turun ja Tampereen kiireellisen huostaanoton päätösasiakirjoja. Turkulaislapset ovat tamperelaisiin lapsiin verrattuna huomattavasti useammin avohuollon tukitoimien ja myös huostaanoton kohteena, kun taas tamperelaislapsia otetaan kiireellisesti huostaan selvästi turkulaislapsia enemmän. Tampereella erityisesti sosiaalipäivystyksen nuorille tekemät kiireelliset huostaanotot sekä toimenpiteen toistuvuus samoille nuorille nostavat kiireellisten huostaanottojen lukumäärää. Toimenpidemäärien ero johtuu Saarnin mukaan paikallisista toimintakulttuureista. Tampereella lastensuojelun toimintakulttuuri on muotoutunut perhekeskeiseksi, sillä valtaosa lastensuojeluilmoituksista tulee perheen sisältä ja monesti vanhempien jaksamista halutaan tukea kiireellisen huostaanoton avulla. Turun lastensuojelun toimintakulttuuria taas kuvaa

viranomaispainotteisuus kiireellisen huostaanoton aloitteentekijänä sekä laitosvaltaisuus, mikä tarkoittaa matalampaa kynnystä varsinaiseen huostaanottoon ryhtymisessä sekä lasten pidempiä hoitajaksoja kodin ulkopuolella. (mt., 1, 50–51.)

Tässä työssä kiireellinen huostaanotto on nähtävissä äkillisenä, yllättäen tapahtuvana turvaamistoimenpiteenä, jolla halutaan pitää huoli, ettei nuoren elämässä pääsisi tapahtumaan mitään peruuttamatonta asiaa, joka sinetöisi hänen tulevaisuutensa negatiivisessa mielessä. Kiireellinen huostaanotto voimakkaana interventiona koskettaa paitsi nuorta itseään, myös väistämättä hänen perhettään, ja on mahdollista, että toimenpiteellä pyritään nuoren ohella suojelemaan muitakin perheenjäseniä. Kun julkinen valta vetäisee yhden perheenjäsenen pois perheestä asianosaisten tahdosta ja toiveista riippumatta, se vaikuttaa koko perhesysteemin toimintaan. Viranomaisten toiminnan taustalla on ajatus lapsen edun toteuttamisesta. Kiireellinen huostaanotto on täten julkisen vallan interventio, jolla tavoitellaan merkittävää muutosta nuoren elämään tai koko perhesysteemiin puuttumalla yksityisenä pidettyyn perhesuhteeseen.

2.1.7 Tutkimusongelma

Tampereella tehtyjen kiireellisten huostaanottojen valinta tapaustutkimukseni kohteeksi oli luontevaa, koska Tampereen lastensuojelukäytännöt ovat minulle sijaisuuksieni myötä entuudestaan kohtalaisen tuttuja. Suomen kolmanneksi suurimman kaupungin toimintakulttuuri ja -käytännöt ovat mitä todennäköisimmin kehittyneet omanlaisikseen, mutta antavat siitä huolimatta kuvaa kiireellisiä huostaanottoja koskevasta todellisuudesta. Jokaisen nuoren tarina on ainutlaatuinen, mutta uskon silti löytäväni tiettyä toistuvuutta nuorten kiireellisistä huostaanotoista ja sen jälkeisistä tapahtumista.

Olen tällä työlläni halunnut selvittää, millaisia ovat ne tilanteet, joissa nuori otetaan kiireellisesti huostaan. Mistä syistä kiireelliseen huostaanottoon on päädytty? Itse kiireellisen huostaanoton toimenpiteen lisäksi minua ovat erityisesti kiinnostaneet intervention jälkeiset tapahtumat. Mihin suuntaan tutkittavien tilanne etenee ja miltä heidän tilanteensa näyttää, kun kiireellisestä huostaanotosta on kulunut jo jonkin aikaa? Onko kiireellinen huostaanotto ollut pelkkä välietappi lastensuojelun asiakkuuspolulla vai voiko se kääntää asiakkuuspolun suuntaa totaalisesti? Millaisia ovat kiireellisesti huostaanotettujen nuorten lastensuojelun

asiakkuuspolut? Pohdin myös sitä, edustavatko samantyyppisille asiakkuuspoluille päätyneet nuoret samanlaisia asiakastyyppejä vai ovatko asiakkuuspolut ja asiakastyypit sattumanvaraisia. Onko ylipäätänsä olemassa selviä asiakkuuspolkuja tai asiakastyyppejä?

2.2 Tutkimusaineiston esittely

Tutkimusaineistonani oleva asiakirja-aineisto koostuu Tampereella vuosina 1987–1991 syntyneille nuorille vuonna 2005 tehdyistä kiireellisten huostaanottojen päätöksistä sekä muista heidän asiakirjoistaan. Olen erikseen anonut Tampereen kaupungilta luvan salassa pidettävien asiakirjojen käyttöön tutkimusaineistona, mikä mahdollisti yksittäisten lastensuojelun asiakkaiden tietojen selailun. Aloittaessani tätä työtä syksyllä 2005 valitsin kyseisen vuoden arveltuani, että tutkimusaineistoa kerätessä kiireellisistä huostaanotoista olisi jo kulunut sen verran aikaa, että toimenpiteen jälkeisten tapahtumien ja nuorten asiakkuuspolkujen arviointi olisivat mahdollisia. Toisekseen vuonna 2005 Tampereella tehtiin enemmän kiireellisiä huostaanottoja kuin koskaan aiemmin, mikä tekee vuodesta kiinnostavan.

Kuntakohtaisiin asiakastietojärjestelmiin tallennetaan erilaisia asiakasta koskevia suunnitelmia sekä tietoja ja niissä luodaan konkreettisesti asiakasta koskevat päätökset (Saurama 2002, 51–53). Tampereella sosiaalihuollossa käytetty asiakastietojärjestelmä on TietoEnatorin Effican yksilö- ja perhehuolto -ohjelma. Effican on käytössä kuntakohtaisesti Tampereen ohella suuressa osassa Suomen kuntia, etenkin isoimmista kaupungeista. Effican graafista Windows-pohjaista yksilö- ja perhehuoltojärjestelmää käytetään asiakastietojärjestelmänä sosiaalihuollon eri toiminnoissa, esimerkiksi toimeentulotukiasioissa, päihdehuollossa, lastensuojelussa, vammaispalveluissa, kehitysvammahuollossa ja kuntouttavassa työtoiminnassa. Tampereella sosiaalihuollon lastensuojelun asiakasrekisteriä ylläpidetään pääosin Efficassa, mutta siihen voi kuulua myös järjestelmän ulkopuolisia asiakirjoja, joita en ole ottanut aineistokseni.

Aineistoni kokoaminen alkoi siitä, että sain Tampereen Effican-tueltä listan niistä nuorista, joille oli tehty kiireellinen huostaanotto vuoden 2005 aikana. Lähdin nuoren tilanteen

tarkastelussa liikkeelle hänen päiväkirjaltaan ja siinä aina ensimmäisestä kyseisenä vuonna tehdystä kiireellisestä huostaanotosta. Päiväkirja tarkoittaa näyttöä, josta on tiivistetyssä muodossa luettelomaisesti nähtävissä tehdyt lastensuojeluilmoitukset ja -päätökset, niiden päivämäärät ja voimassaoloajat, käsittelijät, päättäjät sekä sijoituspaikka. Tutkittujen ensimmäinen vuonna 2005 tehty toimenpide ei välttämättä ollut ensimmäinen nuorelle tehty kiireellinen huostaanotto, mutta työn hallittavuuden vuoksi aiempien kiireellisten huostaanottojen systemaattinen tarkastelu oli jätettävä tekemättä. Nuoruusiässä tehdyistä edeltävistä kiireellisistä huostaanotoista yleensä mainittiin päätöksen perusteluosiossa, ja eräänkin nuoren päätöksen perusteluosioista kävi ilmi, että kyseinen kiireellinen huostaanotto oli kaiken kaikkiaan viides hänelle nuoruusiässä tehty, minkä kerrottiin johtavan varsinaisen huostaanoton valmisteluun.

Olen koonnut asiakirja-aineistoni Tampereen sosiaalihuollon asiakastietojärjestelmästä vuoden 2006 syyskuussa. Varsinainen tutkimusaineistoni koostui kiireellisten huostaanottojen päätöksistä, asiakaskertomuksista sekä huoltosuunnitelmista. Ennen analyysin aloittamista minulla oli useampi kansio valmista käyttökelpoista aineistoa: yhdestä kansiosta löytyi kaikkien tutkimieni nuorten kiireellisten huostaanottojen päätökset aakkosellisessa luettelossa ja toisesta heitä koskeneet 30 ja 60 vuorokauden jatkopäätökset sekä näkymät päiväkirjalta. Kolmannesta kansiosta löytyi tiivistetyt kuvaukset nuorten lastensuojelun asiakkuusprosesseista, mikä käytännössä tarkoitti 68 sivua asiakirjoilta koottua tekstiä 48 eri nuoresta, jotka valitsin syystä, jonka myöhemmin perustelen, yksityiskohtaisemman tarkastelun kohteeksi. Neljänteen kansiin keräsin yleistä numeerista taustatietoa Effica-tuelta ja Stakesilta. Aineiston kävin kokoamassa ja tulostamassa sosiaaliasema Paussin tiloissa, mutta käytännössä aineiston käsittelyn ja analyysin tein kotipöytäni äärellä.

Alusta lähtien sosiaalihuollon lastensuojelun asiakaskertomukset ovat viehättäneet ja kiinnostaneet minua, sillä niiden kautta on mahdollista seurata tiiviissä muodossa lastensuojelun prosesseja sekä toisaalta sosiaalivirtokelijöiden ja vanhempien toimintaa nuoren epäselvässä elämäntilanteessa. Asiakaskertomusten tarinat saattavat olla nopeitempisiä, tapahtumarikkaita ja joskus surullisuudestaan huolimatta ammatillisen kehityksen näkökulmasta mielenkiintoista luettavaa. Ideaalitulossa asiakaskertomuksiin kirjataan ylös mahdollisimman reaaliaikaisesti päivittäistä tehtyä asiakastyötä sekä käytyjen

keskustelujen sisältöjä. Näin ollen asiakastyön muistiinpanot ovat vahvasti kontekstuaalisia eli syntyjankohaansa sidottuja (Kääriäinen ym. 2006, 20).

Aineistoni nuorilla asiakaskertomusten kirjaamiskäytännöt vaihtelivat suuresti: Jotkut sosiaalityöntekijät olivat kirjanneet lähes sanatarkasti erilaiset yhteydenotot sekä nuoren asiasta käytyjen neuvottelujen sisällöt, kun taas osa työntekijöistä oli luonut yhteenvedoja yhteydenotoista ja tapaamisista asianosaisten tai toisten viranomaisten kanssa. Joidenkin nuorten asiakaskertomusten kirjaukset puuttuivat lähes kokonaan, ja muutamat sosiaalityöntekijät olivat laiminlyöneet kirjaamistehtävän täysin. Muutamaa yksittäistä poikkeusta lukuun ottamatta tutkimiani asiakirjoja oli luotu vain nuoren täysi-ikäistymiseen asti, vaikka lastensuojelun palveluita olisi mahdollista tarjota myös yli 18-vuotiaille. Monen nuoren asiakaskertomuksella oli yli 50 sivua tekstiä, minkä vuoksi vain pieni osa asiakirjojen tekstipätkistä valikoitui aineistokseni. Aineistostani löytyy kiireellisten huostaanottopäätösten päättäjiä sekä työparina toimineita käsittelijöitä yli 50 ja asiakaskertomuksia kirjanneita työntekijöitä sitäkin enemmän. Puutteellisten asiakaskertomuskirjausten ja toisaalta tiivistetyssä muodossa olevan tiedon tarpeen vuoksi olen hyödyntänyt nuorten asiakaskertomukselle kirjattuja tuoreimpia huoltosuunnitelmia, joista monesti sai kiteytetyn kuvan nuoren lastensuojelun asiakkuuden vaiheista. Huoltosuunnitelman laatimisen velvoitteesta huolimatta kaikille nuorille ei ollut ajantasaista huoltosuunnitelmaa, ja muutamilta se puuttui kokonaan. Kirjaamiskäytännöt tulevat todennäköisesti vähitellen muuttumaan, sillä tulevan lastensuojelulain (2007/417) 33 §:ssä veloitetaan lastensuojelutyöntekijöitä kirjaamaan lastensuojeluasian vireille tulosta lähtien kaikki lapsen tai nuoren tarvitsemiin toimenpiteisiin vaikuttavat tiedot sekä toimenpiteiden suunnittelun, toteuttamisen ja seurannan kannalta oleelliset tiedot.

Olin tutustunut nuorten kiireellisiin huostaanottoihin sekä lukijan että käsittelijän roolissa jo ennen kuin edes ajattelin tekeväni pro graduni kyseisestä aiheesta. Tiesin etukäteen, millaisia nuorten asiakaskertomukset pääsääntöisesti sisällöltään ja ulkoasultaan ovat, joten olin jo ennen aineistoni keräämistä pohtinut, mitä aineistostani voi ylipäättänsä saada irti. Irrottauduin tästä pitkästä ja varsin haasteelliseksi osoittautuneesta tutkimusprosessista välissä kokonaan puolen vuoden ajaksi menemällä töihin. Huomaan sen näin jälkikäteen olleen avuksi, sillä tutkimuksen tekoon ja tutkimusasetelmaan liittyneisiin epäselvyyksiin ja työskentelyä häirinneisiin mielessäni pyörineisiin epäolennaisiin kysymyksiin kypsyi

ratkaisuja tiedostamatta ja aloin kyseenalaistaa aiemmin itsestään selvinä pitämiäni asioita saatuaani niihin hieman etäisyyttä.

Sosiaalipäivystyksessä sijaisena ollessani olen kohdannut monin tavoin rajusti tai itsetuhoisesti oirehtineita nuoria. Vanhempien ottaessa ensimmäistä kertaa yhteyttä sosiaalipäivystykseen nuoren tilanne on saattanut olla jo niin vaikea, ettei sosiaalityöntekijöille ole jäänyt muuta vaihtoehtoa kuin ottaa nuori kiireellisesti huostaan. Kaikkia rajattomasti tai ongelmallisesti käyttäytyviä nuoria ei luonnollisestikaan oteta kiireellisesti huostaan, eikä valtaosa heistä edes tarvitse lastensuojelun apua. Vanhempien yhteydenotot päivystykseen oman yläasteikäisen tai sitä vanhemman lapsen haastavan tai normeista poikkeavan toiminnan vuoksi ovat kuitenkin kokemukseni mukaan miltei päivittäisiä. Nuorten tilanteet ovat usein varsin epäselviä ja epämääräisiä, sillä vanhemmat eivät esimerkiksi tiedä lapsensa sen hetkistä olinpaikkaa eivätkä tunne hänen ajanviettotapojaan ja ystäviään.

Halusin aineistolleni mahdollisimman pitkän tarkastelujakson, minkä vuoksi päätin soveltaa historiallista prospektiivisiä hieman omintakeisella tavalla. Olen valinnut historiallisen prospektiivin mukaisesti tutkittavat jälkikäteen ja seurannut asiakirja-aineistolla heidän tilannekehitystään vuoden 2005 ensimmäisen kiireellisen huostaanoton jälkeen aina syyskuuhun 2006 asti. Tutkimusjakso vaihteli jokaisella nuorella, sillä niillä, joiden kiireellinen huostaanotto oli tehty vuoden 2005 alkupuolella, tutkimusjaksoksi saattoi parhaassa tapauksessa muodostua vuosi ja yhdeksän kuukautta, mutta vuoden 2005 lopussa kiireellisesti huostaan otettujen kohdalla tutkimusjakso jäi lyhimmillään yhdeksäksi kuukaudeksi. En katso tutkittavien tutkimusjakson vaihtelun aiheuttavan ongelmaa, sillä tarkoituksenani ei ole ollut tarkastella lastensuojelun prosesseja yleistämisen näkökulmasta vaan kiireellisestä huostaanotosta lähtenyttilannekehitystä ja asiakkuuspolkujen reittejä tamperelaisilla nuorilla. Olen huolehtinut siitä, että salassa pidettävistä vahvasti yksityisyyden piiriin kuuluvista asiakirjoista koostuvan aineistoni yksittäiset tutkittavat eivät ole ulkopuolisten tunnistettavissa. Anonymisoimalla aineistoksi ottamiani tekstipätkiä eli poistamalla nimet ja muut asiakkaita koskevat tunnistetiedot, käsittelemällä aineistoni henkilöitä numero- ja kirjainyhdistelmien avulla sekä tekemällä pieniä yksittäisten sanojen muutoksia teksteihin olen turvannut asiakkaiden yksityisyyden piiriin kuuluvien tietojen pysymisen salaisina.

2.3 Tutkimusasetelma

Työni on pienimuotoinen pitkittäistutkimus, jossa kiireellisesti huostaanotettujen nuorten elämää lähestytään historiallisen prospektiivin tutkimusasetelmasta käsin. Historiallisen prospektiivin tutkimusasetelmaa on käyttänyt esimerkiksi Markku Jahnukainen (1997, 2004) entisten tarkkailuoppilaiden peruskoulun jälkeisten elämänvaiheiden tutkimuksessaan sekä valtion koulukodeista kotiutettujen nuorten jälkiseurantaa ja koulukotikokemuksia koskeneessa tutkimuksessaan. Pitkittäistutkimukseksi valitsemani seurantajakso on tavallista lyhyempi, enkä ole lähtenyt kuvaamaan lastensuojelun asiakkuuspolkua asiakkuuden synnystä aina siihen asti, kun lastensuojelun asiakkuus päättyy tai nuori täyttää 18 vuotta. En kuitenkaan usko, että lyhyeksi jäänyt seuranta-aika ei ehtisi paljastaa sitä, mihin suuntaan nuoren tilanne on lähtenyt etenemään intervention jälkeen. Nuoruus on elämänvaiheena haasteellinen, sillä yksilö joutuu kohtaamaan monia uusia asioita pääsääntöisesti vain vähäisen elämäkokemuksen turvin. Yksittäiset tapahtumat voivat muuttaa elämänkulun suuntaa merkittävästi, minkä vuoksi jo kertaalleen väistynyt lastensuojelun tarve saattaa nousta uudelleen esiin. Vaikka nuoren tilanne kiireellisen huostaanoton jälkeen kohentuisi huomattavasti, nuori kohtaa jatkuvasti uusia haasteita, joista hän yrittää selviytyä parhaaksi katsomallaan tavalla. Tarkoitukseni on kohdistaa huomioni niihin tosiasioihin, jotka ovat olleet läsnä jo kiireellistä huostaanottoa tehtäessä. Aineistoni perusteella en silti voi suoraan ottaa kantaa siihen, mikä tarkalleen ottaen on ollut edesauttamassa tiettyä kehitystä, sillä asiakirjoista ei voi seurata syy-seuraussuhteita (ks. Kääriäinen 2003, 85). Jokin muu kiireellisen huostaanoton kanssa samanaikainen tapahtuma on saattanut vaikuttaa tilanteen muuttumiseen.

Yleisesti jälkiseurannan haasteena on tutkittavien kato ja siitä johtuva aineiston selektiivisyys. Jälkiseurantaan yleensä valikoituvat henkilöt, joiden elämänkulku on suotuisinta ja jotka ovat elämänsenteeltään positiivisia, ja suurin kato käy siinä ryhmässä, jonka jäsenyys on jollakin tapaa leimallista. (Jahnukainen 2004, 12–13.) Tämän työn etuna on se, että jälkiseurannalle tyypillistä katoa ei ole päässyt syntymään muuten kuin niiden nuorten osalta, joiden tilanteen kehitystä on mahdotonta seurata lastensuojelun asiakirjojen perusteella paikkakunnalta muuton tai täysi-ikäistymisen vuoksi. Asiakirjat ovat

jälkiseurannan välineinä asianosaisten haastatteluita varmempia, sillä ne ovat olleet saatavilla tutkittavasta tai tämän yhteistyöhalusta riippumatta.

2.4 Tapaustutkimus

Tapaustutkimus on empiiristä tutkimusta, jossa tutkitaan ilmiötä sen todellisessa elämäntilanteessa ja omassa ympäristössään. Tapaustutkimuksen kohde voidaan valita monella tavalla, esimerkiksi ottamalla tutkimuksen kohteeksi mahdollisimman edustava ja tyypillinen tai toisaalta ainutkertainen, poikkeuksellinen tai rajatapaus. (Yin 1987, 23–25 ref. Eskola & Suoranta 1998, 65.) Tapaustutkimuksessa olennaista on se, että käsiteltävä aineisto muodostaa jollakin tavalla oman kokonaisuutensa eli tapauksen. Tapaustutkimusta tehtäessä yksittäisestä tapauksesta tai toisaalta pienestä joukosta toisiinsa jollakin tavalla suhteessa olevia tapauksia tuotetaan eriteltyä ja intensiivistä tietoa. (Saarela-Kinnunen & Eskola 2001, 159.) Tapaustutkimuksessa tapauksena voi olla yksilö, perhe, yhteisö, organisaatio, tapahtuma tai tapahtumasarja, prosessi, fyysinen yksikkö ja tilanne (Yin 1994 ref. Saarela-Kinnunen & Eskola Jari 2001, 162). Tapaustutkimus ei ole varsinainen menetelmä, vaan lähestymistapa, jolla tavoitellaan kokonaisempaa ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. Tapaustutkimusta luonnehtii joustavuus ja monipuolisuus, eikä sille ole olemassa omaa analyysimenetelmäänsä eikä yksiselitteistä määritelmää. (Saarela-Kinnunen & Eskola 2001, 159, 168.) Tapaustutkimus on tutkimusstrategia, joka keskittyy ymmärtämään yksittäisten tapausten dynamiikkaa (Eisenhardt 2006, 300).

Tapaustutkimuksen vahvuudeksi on mainittu sen kokonaisvaltaisuus, mutta samalla sitä on kritisoitu edustavuuden puutteesta ja puutteellisesta kurinalaisuudesta aineiston keräämisessä ja analysoinnissa (Saarela-Kinnunen & Eskola 2001, 159–160). Tapaustutkimusta kritisoivassa kirjallisuudessa yleistämään pyrkiviä teorioita pidetään tavoiteltavina, vaikka yksityiskohtainen tarkastelu olisikin oikeutettua tutkittavan asian luonteen vuoksi (Platt 2006, 282). Tapaustutkimuksen heikkoutena on se, että pieneen määrään tapauksia voidaan keksiä useita sopivia tulkintoja, jotka eivät koske edes kyseistä joukkoa, jolloin tulkinta ei ole pätevä. Jos taas tapauksessa esiintyy joukko monipuolisia ja yksityiskohtaisia piirteitä, niitä yhdistävän tulkinnan luomisen voi puolestaan katsoa olevan huomattava saavutus. Tämän

voidaan katsoa olevan suurempi haaste kuin pintapuolisten yleistysten tekeminen suuresta joukosta. (mt., 290.) Yksityiskohtiin paneutumalla tapaustutkimuksissa saattaa paljastua ennalta odottamattomia havaintoja silloin, kun tapausta tutkitaan ennen kaikkea sen itsensä eikä vain näytteen vuoksi. Tämä avoimuus ihmettelylle sekä monille päämäärille saatavilla olo nähdään tapaustutkimuksen vahvuuksina. Jopa tapaustutkimukseen epäilevästi suhtautuvat ihmiset tunnustavat, että tapaustutkimuksen avulla voidaan muodostaa hypoteeseja tai tulkintoja uusille tutkimuksille. Tapaustutkimusta voidaan käyttää pilottitutkimuksena, jonka avulla yritetään etukäteen löytää tutkimuksen pulmakohdat ennen varsinaista tutkimusta. Sen avulla osoitetaan asioiden tila tai se, että tietty tulkinta on vakuuttava kyseisessä tapauksessa, joten se on todennäköinen tulkinta muissakin tapauksissa. (mt., 281, 294.)

Tämä työ on tapaustutkimus, sillä keskityn tarkastelemaan tamperelaisten nuorten kiireellisiä huostaanottoja sekä toimenpiteestä alkanutta tilannekehitystä. Nuorten kiireellisten huostaanottopäätösten läpikäyminen ja heidän lastensuojelun asiakkuuspolkuihinsa tutustuminen antavat kuvaa Tampereella tehtävistä kiireellisistä huostaanotoista ja nuorten haasteellisista tilanteista.

2.5 Aineiston analyysi

Tarkastelen nuorten kiireellisiä huostaanottoja asiakirjojen avulla nuoruuden sekä siihen liittyvien haasteiden ja lastensuojelun toiminnan viitekehiksestä. Koska kyseessä on tapaustutkimus ja aiheesta on niukasti aiempaa kirjallisuutta, päädyin tekemään aineiston analyysin aineistolähtöisesti luottaen siihen, että aineiston ominaispiirteet nousevat lukukertojen, taulukoinnin ja laskemisen avulla vähitellen kerta kerralta esiin. Aineistoa kootessani ja analyysiä tehdessäni olen pyrkinyt olemaan mahdollisimman vapaana ennakkooletuksista, joten en miettinyt etukäteen, millaisia tuloksia aineistostani tulee löytymään. Asennettani on kuvannut enemmän oletus siitä, että aineistosta voi löytyä ”ihan mitä vaan”. Tutkittujen joukosta löytyy kuusi nuorta, joiden kiireellisen huostaanoton päätöstä olen ollut mukana valmistelemassa, ja muutaman nuoren tapaukset olivat muutoin työn kautta ennestään tuttuja. En ajattele tämän aiheuttavan ongelmaa, sillä en varsinaisesti ole ollut

heidän lastensuojelun sosiaalityöntekijänsä, ja kiireelliset huostaanottopäätökset, joihin olen ollut vaikuttamassa, ovat syntyneet aina parityöskentelyn tuloksena. Enemmänkin uskon kokemuksen elävöittävän niitä mielikuvia, joita minulle syntyy asiakirjoja lukiessani. Käytännön kokemus myös helpottaa yksittäisten nuorten asiakaskertomusten joutuisaa läpikäyntiä, mikä sosiaalipäivystyksessä työskennellessä on ollut välttämätön taito oppia.

2.5.1 Kvantifiointi tyypittelyn apuna

Tyypittely on perinteinen tapa ryhmitellä aineistoa siinä esiintyvien samankaltaisuuksien perusteella taloudellisesti ja laajasti. Tyypittely aloitetaan tavallisesti etsimällä teemoja eli jäsentämällä jonkinlaista tarinajoukkoa. Analyysi etenee etsimällä aineistosta yleisimpiä tyyppisiä, esimerkiksi tyypillisiä tilanteiden kulkuja tai henkilökuvauksia. Tyypit voidaan esitellä autenttisenä, yhtenä koko joukkoa edustavana tyyppinä, joka on mahdollisimman yleinen, tai mahdollisimman laajana yhdistettynä tyyppinä, joka on mahdollinen ja looginen, mutta sellaisenaan epätodennäköinen. (Eskola & Suoranta 1998, 182–183.) Yleisten tapausten sijaan voidaan etsiä myös poikkeavia tapauksia (Peräkylä 1990, 171).

Tyypittelyä voidaan tehdä kvantitatiivisin tai kvalitatiivisin keinoin. Tavallinen tapa yhdistää kvantitatiivisia ja kvalitatiivisia menetelmiä on kerätä aluksi kvantitatiivisilla menetelmillä yleinen kuvaus tutkittavasta ilmiöstä, jota tarkennetaan sen jälkeen kvalitatiivisilla menetelmillä (Eskola & Suoranta 1998, 73). Olen käyttänyt tyypittelyn apuna kvantifiointia, jolla tarkoitetaan laadullisen aineiston muuttamista numeeriseksi taulukoinnin ja koodauksen avulla. Laadullisen aineiston kvantifioinnin avulla päästään helposti kartoittamaan tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä, vaikka se menetelmänä jääkin pintapuoliseksi (mt., 165–166). Kvantifioinnin tarkoituksena ei ole etsiä tunnuslukuja tai tutkia ilmiötä tilastollisesti, vaan laskea osallisia ja olemassa olevia luokituksia niiden luonnollisesta ympäristöstä (Silverman 2001, 36). Aineiston kvantifiointi voi myös edistää aineiston järjestämistä analyysiä varten (Jahnukainen 2004, 16).

Aloitin aineistoni keräämisen tulostamalla ensin tarkastelemieni nuorten kiireellisten huostaanottojen päätökset ja päiväkirjat. Luettuani päätökset läpi, loin Excelliin taulukon, jossa jokainen nuori oli omalla vaakarivillään. Pystyriveillä tarkastelin erinäisiä muuttujia, kuten kiireellisten huostaanottojen lukumäärää ensimmäisestä vuonna 2005 tehdystä

toimenpiteestä alkaen, 30 ja 60 päivän jatkopäätöksiä, mahdollista huostaanottoa tutkimusjakson loppuun mennessä, avohuollon tukitoimenpiteistä avohuollon sijoitusta sekä avotyötä ja vuonna 2006 tehtyjä kiireellisiä huostaanottoja. Alusta lähtien minua ovat kiinnostaneet erityisesti nuoret, jotka ovat päässeet lastensuojelun asiakkuuspolun päätepisteeseen. Huostaan päätyneiden nuorten asiakkuuspolkujen vaiheet ovat epäselviä, mutta koska suunta on tiedossa, olen jättänyt heidät analyysiä tehdessäni taka-alalle. Lähdin lukemaan kiireellisiä huostaanottopäätöksiä niiltä nuorilta, joita ei ollut otettu huostaan tutkimusjakson loppuun mennessä. Tarkastelin nuorten kiireellisten huostaanottojen syitä ja luokittelin näitä syitä miettimällä, johtuivatko ne jostakin selkeästä ongelmasta vai kuvasiko nuoren tilannetta enemmän ongelmien kasautuminen. Kiinnitin huomion siihen, oliko nuori ratkaisua tehtäessä kateissa ja pyydettiinkö poliisilta virka-apua kertomistilannetta turvaamaan tai estämään nuoren karkaamista. Löytyikö kiireellisen huostaanoton perusteluista mainintaa aggressiivisesta käyttäytymisestä? Keitä oli osallisena päätöksenteossa tai ylipäättänsä paikalla neuvottelemassa asiasta? Vastustiko nuori tai joku muu asianosainen tehtyä ratkaisua? Oliko kiireellinen huostaanotto vanhemman nimenomainen toive tai hakiko nuori itse itselleen apua? Näistä asioista muodostuneen taulukon avulla loin kuvaa kiireellisiin huostaanottoihin liittyvistä tilanteista ja käytännöistä niiden nuorten kohdalta, joita ei tutkimusjakson loppuun mennessä ollut otettu huostaan.

Taulukoinnin avulla pystytään esittämään se aineisto, johon analyysi perustuu ja osoittamaan, että sitä on käytetty systemaattisesti (Alasuutari 1994, 163). Loin taulukkoja nuorille tehtyjen kiireellisten huostaanottojen syistä. Sain valmiina aineistona Effic-tuelta listan, josta ilmeni jokaisen nuoren kiireellisen huostaanoton ensi- ja toissijaiset syyt. Sosiaalityöntekijät ovat kiireellisen huostaanoton päätöstä tehdessään joutuneet merkitsemään valmiista vaihtoehdoista tilastointia varten syyt päätökselle, ja tarkastelin sitä, johtuivatko syyt lapsesta itsestään, tämän huoltajista vai sekä lapsesta että vanhemmista. Sain myös valmista Efficasta peräisin olevaa numeerista aineistoa, josta ilmeni kuinka monelle, minkä ikäiselle ja mistä syystä kiireellinen huostaanotto oli tehty. Tämän jälkeen tein taulukon, jossa tarkastelin tutkittavien syntymävuosia sekä sukupuolta, ja etsin yhtäläisyyksiä iän ja sukupuolen välille kiireellisesti huostaan otetuilta nuorilta.

Kiireellisten huostaanottojen syitä sekä sukupuoli- ja ikärakenteita tarkasteltuani keräsin yksilökohtaista aineistoa jokaisesta ei-huostaanotetusta nuoresta voidakseni seurata hänen tilannekehitystään ja asiakkuusprosessiaan: Kopioin Wordiin itselleni tekstipätkiä tutkimieni

nuorten asiakaskertomuksilta siten, että minulla oli jokaisesta ei-huostaanotetuksi päätyneestä nuoresta oma tiivistelmänsä. Valikoin aineistoksi sellaisia asiakaskertomusten kirjauksia, joissa kuvataan tilannekehitystä tai aiempia nuoren elämän tapahtumia. Muutin nuorten nimet numeerisiksi, joten esimerkiksi merkintä (13/P/88) tarkoittaa aineistoni 13:tta vuonna 1988 syntynyttä poikaa. Työni myöhemmässä vaiheessa kursivoidulla fontilla kirjoitetut tekstit ovat suoria lainauksia nuorten päätösteksteistä tai asiakaskertomuksilta. Esitellyissä asiakirjatekstipätkissä nuorten nimet ja tapahtumien päivämäärät on vaihdettu tutkittujen yksityisyyden suojelemiseksi. Tehtyäni jokaisesta 48 ei-huostaanotetuksi päätyneestä nuoresta noin sivun mittaisen tiivistelmän, aloin lukea tiivistelmiä läpi ja tarkkailla niissä esiintyneitä toistuvuuksia, mutta myös poikkeavia tapauksia. Loin taulukon, johon merkitsin tiivistelmiä ja päätöstekstejä lukemalla, onko nuorelle tullut muutto toiselle paikkakunnalle tai jokin muu muutos asumiseen kiireellisen huostaanoton jälkeen. Merkitsin ylös, mikäli hän oli täyttänyt 18 vuotta lokakuuhun 2006 mennessä. Etsin tietoa siitä, oliko hänelle tehty koulunkäyntiin liittyviä järjestelyjä tai oliko hänellä olemassa hoitokontakti mielenterveyspuolelle. Seurasin erityisesti sitä, päättyikö nuoren lastensuojelun asiakkuus tutkimusjaksoni aikana. Uskaltauduin lopulta arvioimaan sitä, oliko kiireellisestä huostaanotosta hyötyä nuoren tilannekehityksen näkökulmasta eli muuttiko toimenpide päätöstekstissä kuvattua ongelmallista tilannetta, ja jos muutti, niin mihin suuntaan. Lopuksi tarkastelin vielä sitä, oliko nuoresta tehty intervention jälkeen lastensuojeluilmoituksia, oliko hän tehnyt uusia rikoksia tai saanut vankeusrangaistuksen tai oliko hänelle myönnetty toimeentulotukea täysi-ikäisenä.

Aineiston kvantifioinnissa oli omat haasteensa. Ongelmallista aineiston muuttamisessa binaarisiksi (0= ei tapahtumaa ja 1= tapahtuma toteutunut) ovat tapaukset, joissa tieto on ristiriitaista tai jotain vastausvaihtoehtojen ääripäiden keskeltä. Jahnukainen ehdottaa ristiriitaisuuksien koodaamista ”ei-tapahtumaa” -kategoriaan, sillä näin saadaan tarkasteluun vähintäänkin se joukko, jossa kyseinen asia varmasti esiintyy, vaikka tosiasiasa tapauksia saattaa olla enemmän. (Jahnukainen 2004, 16.) Jätin siis huomioimatta epävarmat vastaukset ja taulukkoon tyhjän ruudun nuoren kohdalle silloin, kun tarkastelemastani asiasta ei saanut täyttä varmuutta. Tarpeetonta aineistoa ja erityisesti tarpeettomia itse luotuja Excel-tilaukoita kertyi prosessini aikana runsaasti. Sen voi katsoa kuuluvan osaksi tutkimusprosessia, koska aineiston keräämiseen liittyviä yksityiskohtaisia ratkaisuja tehdään usein vasta tutkimusprosessin aikana tutkimusasetelman muotoutuessa prosessin edetessä selkeämmäksi. Tutkimusaineistosta saattaa löytyä asioita, jotka vaativat ennalta odotettua enemmän

perehtymistä, ja näin ollen myös tutkimusasetelmaa ja aineiston keräämistä koskevat ratkaisut kehittyvät vähitellen. (Kiviniemi 2001, 76–77.)

Laadullista aineistoa työstäessään tutkija luo tyyppit tai luokat jonkin tarkastelemansa keskeisen elämänulottuvuuden pohjalta hahmottaakseen aineistonsa olennaisia piirteitä ja saadakseen tiivistettyä asioita helpommin ymmärrettävään muotoon (Jahnukainen 1997, 135). Alun perin lähdin ensin tarkastelemaan, millaisia lastensuojelun tukitoimia niille nuorille on käytetty, joita ei tutkimusjakson loppuun mennessä ollut otettu huostaan ja miltä heidän asiakkuuspolkunsä näyttivät. Havaitsin melko pian, että nuorten jaottelu palveluiden perusteella oli hedelmätöntä tulosten kannalta, mutta sen sijaan keksin, että tutkitut selvästi jakautuvat huostaanotettuihin, niihin joiden lastensuojelun asiakkuus on päättynyt sekä nuoriin, jotka tutkimusjakson lopussa olivat edelleen lastensuojelun asiakkuudessa. Näin ollen lähdin lukemaan kolmeen eri ryhmään jakamieni nuorten asiakirjoja ryhmä kerrallaan. Tässä vaiheessa loin yksittäisistä nuorista ja heidän asiakkuuspoluistaan entistäkin lyhyempiä tiivistelmiä ranskalaisten viivojen avulla. Useiden lukukertojen aikana alkoi hahmottua sekä toistuvuuksia että poikkeavuuksia nuorten tilannekuvauksista. Poikkeavien kehityskulkujen seuraaminen on hyödyllistä, koska se murtaa tilastojen ennalta määräävyyttä, samalla kun niistä voidaan etsiä asioita, jotka ovat vaikuttaneet poikkeuksellisen positiiviseen tai negatiiviseen kehitykseen (Jahnukainen 1997, 14). Mikä sitten on poikkeavaa tai tavanomaista nuorten lastensuojelun asiakkuuspoluissa? En löytänyt kahta täysin samalla tavalla oirehtivaa nuorta enkä etenään kahta samanlaista asiakkuuspolkua, vaikka olin vakuuttunut siitä, että asiakkuuspoluista on löydettävissä tiettyä toistuvuutta. Aloin laskea, kuinka monta kertaa jokin tietty ilmiö esiintyi nimenomaisen ryhmän edustajilla. Olen etsinyt tavanomaisuuksia erityisesti kvantifioinnin avulla, kun taas asiakirjoja lukemalla olen törmännyt niin sanottuihin poikkeaviin tai erikoisiin tapauksiin.

2.5.2 Aineistolähtöinen analyysi

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston analyysi on aineistolähtöistä. Etukäteen määritellyt muuttujat ovat tarpeettomia, sillä aineistosta pyritään nostamaan esiin ne teemat, jotka ovat tutkittavan ilmiön kannalta keskeisiä. (Kiviniemi 2001, 68.) Laadullisen tutkimuksen yhtenä erityispiirteenä on induktiivinen eteneminen aineistolähtöisesti yksittäisestä yleiseen (Eskola & Suoranta 1998, 84). Aineiston analyysitapoja on lukuisia: Aineistolähtöisessä analyysissä

teoria rakennetaan aineistosta, kun taas teoriasidonnaisessa analyysissä analyysillä on aina teoreettisia kytkentöjä, jotka eivät suoraan pohjautu teoriaan. Sen sijaan teorialähtöisessä analyysissä aloitetaan teoriasta ja palataan siihen empiirisen vaiheen jälkeen. Teorialähtöisessä analyysissä lähdetään liikkeelle yhdestä laajasta esiteltävästä teoriasta, minkä jälkeen seuraa operationalisointi sekä aineiston kerääminen. Empiirisen osuuden jälkeen palataan tarkastelemaan, saiko teoria ja siitä johdettu hypoteesi tukea aineistolta. (Eskola 2001, 136–137.) Teoriasidonnaisessa analyysissä puolestaan teoriaosuus muodostuu erilaisista aiheeseen liittyvistä käsitteistä, aikaisemmista tutkimustuloksista ja teorioista yhden suuren teorian asemasta. Laadullisessa tutkimuksessa on harvoin esittää niin selkeitä tuloksia, että niitä voisi esittää ilman viittauksia teoriaan ja aiempiin tutkimustuloksiin, minkä vuoksi tutkimuksen voidaan sanoa olevan keskustelua aiempien kirjoittajien kanssa. Aineistolähtöisellä analyysillä sen sijaan tarkoitetaan teorian rakentamista empiirisestä aineistosta käsin ilman valmiita ennako-oletuksia tai määritelmiä. Aineistolähtöinen analyysi on hyödyllinen silloin, kun jonkin ilmiön olemuksesta tarvitaan puhtaasti perustietoa. (Eskola & Suoranta 1998, 19.)

Olen tehnyt aineistoni analyysin aineistolähtöisesti, koska aiempaa tutkimusta kiireellisestä huostaanotosta on erittäin niukasti. Eskolan (2001) mukaan aineistolähtöisessä analyysissä tutkimus etenee aineisto- tai ilmiöpohjaisesti pieniä teorioita käyttämällä, jolloin erilaiset teorit ja käsitteet toimivat tulkintakehyksinä, joiden avulla tutkija voi tulkita aineistoaan ja sitä kautta tutkimaansa ilmiötä. Tutkija ottaa käyttöönsä uusia teorioita tarpeen mukaan sen sijaan, että tulkintakehyksenä olisi lähtöpisteessä valittu teoria. Ilmiötä voidaan tarkastella myös niin, että tutkittava ilmiö jaetaan useaan osaan ja osioita tarkastellaan erikseen. (mt., 137–138.) Aineistolähtöisen analyysin etuna on se, että empirian ja teorian välinen kuilu ei uhkaa kasvaa liian suureksi (mt., 139–140).

Aineiston analyysi on tapaustutkimuksen teorian luonnissa olennaisin mutta samalla vaikein ja vähiten ohjeistettu osa tutkimusprosessia (Eisenhardt 2006, 307). Tapaukset, jotka vahvistavat mallissa esiteltyjä olemassa olevia suhteita, voimistavat luottamusta suhteiden validiuteen. Sen sijaan tapaukset, jotka eivät tue epäilyä, tarjoavat mahdollisuuden uudelleenmäärittelylle ja teorian laajennukselle. (mt., 311.) Vallitsevan teorian sitominen aiempaan kirjallisuuteen lisää sisäistä validiutta, yleistettävyyttä ja aineistolähtöisen tapaustutkimuksen teoreettisuutta. Tulosten linkittäminen aiempaan kirjallisuuteen on tärkeää

aineistolähtöisessä tutkimuksessa, koska tulokset ovat yleensä syntyneet vain rajoitetun joukon perusteella. (mt., 314.)

3. NUORUUDEN HAASTEET JA NUORTEN KIIREELLISET HUOSTAANOTOT

3.1 Nuoruuden epävarmuustekijöitä

Valtakunnallisen lasten hyvinvointikyselyn mukaan pienemmät lapset voivat pääsääntöisesti melko hyvin, mutta yläasteikäisten ja sitä vanhempien nuorten hyvinvoinnissa olisi selvästi parannettavaa. Erityisesti 13–18 vuoden ikä on riskialtista aikaa nuoruudessa. (Törrönen 2001, 71, 73.) Vaikka suuri osa nuorista varttuu aikuiseksi ilman näkyvää kuohuntaa, joillekin nuoruus on erityisen vaikea elämänvaihe, ja monet tilastolliset tosiasiat puoltavat jonkinlaista kriisitulkintaa nuoruudesta (Nurmi 1995, 257–258). Eriasteiset masennusoireet, kielteinen kehonkuva, päihteidenkäyttö, koulussa viihtymättömyys, koulukiusaaminen ja väkivaltaisuus ovat varsin yleisiä nuorten keskuudessa (Rönkä, Poikkeus & Viheräkoski 2002, 101–102; Aapola 1999, 36). Nuoren käyttäytyminen voi olla ambivalenttia, regressiivistä ja epäsosiaalista nuoren itsekontrollin ja -hallinnan heikentyessä vanhemmista irtautumisen yhteydessä (Vornanen 1991, 39). Murrosiän mukanaan tuomilla haasteilla on silti positiivinen tarkoitus, sillä ne palvelevat yksilön kasvua ja kehitystä (Hoikkala 1993, 240).

Törrösen (2001, 71, 73) mukaan lasten ja nuorten hyvinvointia uhkaavat eniten riskitekijöiden pitkäaikaisuus ja niiden kasautuminen. Psykososiaalisten ongelmien on havaittu periytyvän herkästi sukupolvelta toiselle: Turun lastensuojelun asiakkuuksia koskeneessa tutkimuksessa havaittiin, että 28 % huostaanotettujen lasten vanhemmista oli itse ollut lastensuojelun asiakkaana (Virtanen 1995, 78–79). Kivisen (1994) mukaan sosiaalihuollon lastensuojelun asiakkaina olevat lapset asuvat pääasiassa yhden vanhemman perheissä. Yksinhuoltajaperheet ovat rakenteeltaan kahden aikuisen perheitä

haavoittuvaisempia, koska lapset saavat niissä keskimäärin kahden aikuisen perhettä vähemmän tukea.

3.1.1 Vanhemmista etääntyminen

Perhe on yksi tärkeimmistä lasten ja nuorten kasvuoloihin vaikuttavista tekijöistä, ja sen hyvinvoinnin nähdään tukevan lasten ja nuorten hyvinvointia (Törrönen & Vornanen 2004, 159). Kavereiden ja samanikäisten merkitys korostuu nuoruudessa, jolloin nuori alkaa arvioida ympäristöönsä heidän tuellaan ja hylkää vähitellen vanhemmiltaan sisäistämäänsä näkemyksiä ympäröivästä maailmasta (Erikson 1968, 128–134). Toisista nuorista koostuva vertaisryhmä on merkittävin sosiaalisen toiminnan ympäristö, ja sen vaikutus on voimakkaimmillaan nuoruudessa (Salmi 2004, 28, 170).

Kehityksen asiantuntijat ovat esittäneet, että suomalaiset nuoret itsenäistyvät tai heidät pakotetaan itsenäistymään liian varhain (Rönkä ym. 2002, 100). Turvallisten ja läheisten sosiaalisten suhteiden sijaan yhteys vanhempiin onkin heikko, ja lapset joutuvat kohtaamaan kulutuskulttuurin sekä koulumaailman vaatimukset ja odotukset yksin. (Oksanen 2006, 296, 321–322.) Oksasen mukaan toisin kuin Norjassa ja Ruotsissa, suomalaisten lasten suhde vanhempiin on huonontunut. Tutkimuksen kohteena olleet 11-vuotiaat lapset sanoivat, että he eivät voi puhua vanhempiansa kanssa, että he eivät saa tukea vanhemmiltaan ja että he kokevat, ettei heihin luoteta. (mt., 288–289.) Vanhempien kanssa vietetty aika vähenee iän myötä yläasteikässä, ja samanaikaisesti suhde vanhempiin saattaa vaikeutua. Tytöt riitelevät poikia enemmän vanhempiansa ja erityisesti äitiensä kanssa. Yhdeksi syyksi tyttärien ja äitien riitelylle on esitetty sitä, että tyttöjen ääni tulee perheissä poikien ääntä heikommin kuulluksi, mutta toisaalta riitelyn voi katsoa johtuvan tyttöjen käyttäytymisen voimakkaammasta kontrolloinnista. (Rönkä ym. 2002, 98.) Esimerkiksi tyttöjen kohdalla vanhemmat todennäköisemmin tietävät lapsensa illanviettopaikan, mutta sukupuolten välinen ero näyttäisi olevan häviämässä. Huolestuttavaa on, että 8–9-luokkalaisista yli kolmannes kertoo, etteivät vanhemmat tiedä, missä he viettävät viikonloppuisin illalla aikaansa. (Luopa, Pietikäinen & Jokela 2006, 15, 44.)

3.1.2 Koulumaailman epäkohdat

Noin neljäsosa kuudesluokkalaisista oppilaista siirtyy yläasteelle vähäisen sosiaalisen tuen varassa ja melko heikoin opiskeluvalmiuksin (Pölkki 2001, 139). Koska koululla on keskeinen rooli nuoren elinpiirissä, koulussa esiintyvät ongelmat voivat olla erittäin haitallisia lapselle tai nuorelle (Kajava 1997, 138). Osa nuorista joutuu noidankehämäiseen tilanteeseen, kun toistuvat epäonnistumiset koulussa, opiskelussa tai ihmissuhteissa johtavat vähitellen kielteiseen käsitykseen omista kyvyistä ja mahdollisuuksista. Kielteinen käsitys itsestä saattaa johtaa vetäytymiseen sosiaalisista tilanteista ja uusien yritysten välttämiseen. (Ruoppila 1995, 164.) Kielteisiin kehityskulkuihin tulisi puuttua mahdollisimman varhain, sillä toistuvat epäonnistumiset vaikuttavat nuoren itsetuntoon ja minäkuvaan kielteisesti (Nurmi 1995, 271).

Nykyisen koululaitoksen yhdeksi ongelmaksi koetaan oppilaiden tasapäistäminen heidän kykyjään katsomatta, minkä vuoksi opetus on kaikille samaa erilaisista tarpeista huolimatta. Yhtenäiskoulujärjestelmä on ongelmallinen erityisesti koulussa heikosti menestyville nuorille, sillä opetuksen taso asetetaan luokan keskitason mukaisesti. Näin heikommin menestyvät nuoret tulevat jatkuvasti verratuiksi luokan keskiarvoon ja saavat kielteistä palautetta suoriutumisestaan. Tämä voi johtaa epämielekkäiden puolustusstrategioiden käyttöön luokkatilanteissa. (Nurmi 1995, 272.) Erityisluokalla opiskelleiden peruskoulun jälkeinen elämäntilanne eroaa normaaliluokalla olleisiin nuoriin verrattuna siltä osin, että entiset tarkkailuluokan oppilaat jäävät useammin vaille ammatillista pätevyyttä. Tämän ryhmän ongelmaksi muodostuu opintojen keskeyttäminen usein jo opintojen alussa väärän alavalinnan vuoksi. Ylipäättänsä valinnan mahdollisuudet koulutuksen suhteen todentuvat paremmin niillä, joilla kotitaustan kautta on ollut malli ”yhteiskunnan pelisääntöjen mukaisesta toiminnasta”, tietty sosiaalinen tuki sekä taloudelliset mahdollisuudet valintoihin (Jahnukainen 1997, 186–190).

Koulumaailma voi olla haasteellinen muillekin kuin heikosti opinnoissa pärjääville oppilaille. Oksasen (2006) tutkimuksen mukaan suomalaisten lasten keskuudessa kiusaaminen on yleisempää, kuin mitä vastaavissa Ruotsia ja Norjaa koskevissa aineistoissa on havaittu. Pojat ovat tyttöjä useammin sekä kiusaajina että kiusaamisen kohteina, ja kiusaamisen on merkittävä arkipäivän ongelma poikien elämässä. (mt., 309–310.) Vertaisryhmän merkitys,

samanlaisuuden paineet ja tarve kuulua ryhmään ovat nuorilla voimakkaita. Ryhmään kuulumista korostetaan käyttäytymisen, yhteneväisten kiinnostusten kohteiden sekä pukeutumisen kautta. (Salmi 2004, 189.) Nuorilla on vahva käsitys normaalista nuoruudesta sekä ”normaaliudesta”, vaikka sen ulkoiset tunnusmerkit vaihtelevat eri aikoina. Normaaliiutta tuotetaan, sillä selkeät normaaliudelle asetetut rajat auttavat nuorta rakentamaan hyväksyttävää identiteettiä itselleen. Asettumalla normaalin nuoren muottiin suojaudutaan ympäristön negatiiviselta huomiolta ja sulaudutaan osaksi ympäristöä, mikä luo nuorelle turvallisuuden tunteen. (mt., 186–188.) Nuorten toisiinsa kohdistamalla henkisellä tai fyysisellä väkivallalla on yhteys suvaitsemattomuuteen, joka ilmenee kyvyttömyytenä sietää erilaisuutta. Niinpä nuori voidaan leimata erilaiseksi pienienkin poikkeavien ominaisuuksien pohjalta. Silloin kun ”poikkeavuutta” ei osata määritellä, kiusaamista perustellaan toteamalla kiusatun olevan vain ”ärsyttävä”. (mt., 106–107, 109.)

3.1.3 Suhde pähteisiin

Aikuistumisen tunnusmerkeiksi tulkittujen käyttäytymistapojen omaksuminen, kuten tupakoinnin, alkoholin tai huumeiden käytön sekä seksuaalisten suhteiden aloittaminen, ovat varhentuneet biologisten ja yhteiskunnallisten muutosten myötä (Ruoppila 1995, 163). Franzkowiak (1987) on korostanut ensimmäisten tupakointi- ja alkoholikokeilujen sosiaalisuutta. Kokeilu- ja opetteluvaiheen jälkeen sosiaaliset tupakointi- ja juomistilanteet vaihtuvat yksilöllisempiin tavoitteisiin, kuten keinoiksi rentoutua tai lievittää stressiä. Franzkowiak on jopa väittänyt, että päihteidenkäyttö on yksi kulttuurisista kehitystehtävistä, sillä nuorten on opittava, kuinka tulla toimeen päihteiden kanssa. (ref. Karvonen 2002, 91.) Koska päihteiden ostaminen on mahdollista vasta tietyssä iässä, päihteet liittyvät selkeästi aikuismaiseen käyttäytymiseen, ja niitä käyttämällä ylitetään lapsuuden ja aikuisuuden välisiä rajoja (Salmi 2004, 128–129; Moffit 1993, 687). Karvosen (2002) mukaan päihteet tarjoavat monia mahdollisuuksia aikuisuuden testaamiselle. Tosin päihteitä aletaan käyttää siirtymävaiheessa lapsuudesta nuoruuteen eikä suinkaan nuoruudesta aikuisuuteen. (mt., 92–93.) Vaikka tupakka- tai alkoholituotteiden myynti tai luovuttaminen alaikäisille on kiellettyä, nuoret saavat hankittua niitä käyttöönsä melko vaivattomasti. Tuotteita saadaan useimmiten ostettua kavereilta, mutta osa nuorista ostaa niitä myös itse ja varsin monet nuoret tietävät alaikäisille myyviä liikkeitä. Valitettavan usein alkoholia saadaan myös vanhemmilta. (Salmi 2004, 118–119.) Päihteidenkäyttö kuitenkin vaarantaa nuorten

suotuisan kognitiivisen, emotionaalisen ja sosiaalisen ikätasaisen kehityksen monella tavalla (Aalto-Setälä & Marttunen & Pelkonen 2003, 4).

2000-luvulle tultaessa tyttöjen tupakointi alkoi viimein vähentyä; poikien tupakointi vähentyi jo aiemmin. Tällä hetkellä 14–16-vuotiaiden nuorten päivittäinen tupakointi on lähellä vuoden 1979 lukuja, jolloin tupakoitsijoiden osuus oli alhaisimmillaan. Tupakoinnissa sekä siihen liittyvissä asenteissa on vain vähäisiä eroja sukupuolten välillä. Ensimmäisiä tupakkakokeiluja tehdään vanhempana kuin ennen, ja samalla nuorten asenteet tupakointia kohtaan ovat tiukentuneet. (Rimpelä ym. 2005, 3–4, 41, 52–53, 55.) Nuorison tupakoinnin väheneminen 2000-luvulla ei ole vain suomalainen ilmiö, sillä siitä on löydetty viitteitä myös muista länsimaista. Tämän ajatellaan johtuvan paitsi tupakoinnin vähentämistoimista, myös muutoksesta nuorisokulttuurissa. (mt., 57.)

Nuorten alkoholinkäyttö ja humalajuominen kääntyivät laskuun vuosituhannen vaihteessa 12–14-vuotiaiden nuorten kohdalla sekä 16-vuotiailla pojilla. Raittius on yleistynyt nuorten keskuudessa 2000-luvulla ja alkoholikokeilut ovat siirtyneet aiempaa myöhempään ikään. Vuosien 1997–2003 aikana 14–16-vuotiaiden poikien humalajuominen harvinaistui, mutta kehitys pysähtyi vuoden 2003 jälkeen. Sen sijaan 18-vuotiaiden poikien viikoittainen humalajuominen lisääntyi viiden prosentin verran (12 %) vuoteen 2005 mennessä, minkä ajatellaan johtuvan vuoden 2004 alkoholiveron alennuksesta. Tyttöillä vastaavaa kehitystä ei ole todettu. (Rimpelä ym. 2005, 3–4, 58–59.) Yläasteikäisten juomista tarkasteltaessa on havaittu, että kerran kuukaudessa alkoholia käyttäviä nuoria on seitsemännellä luokalla 27 %, mutta kahdeksannella luokalla jopa 45 %. Kahdeksannella luokalla raittiina on enää joka kolmas nuori. Huumeita on seitsemäsluokkalaisista kokeillut kolme prosenttia, mutta kahdeksaluokkalaisista jo 12 %. (Rönkä ym. 2002, 97.) Nuorten asenteet juomista kohtaan näyttäisivät muokkautuneen sallivimmaksi 12-vuotiaiden keskuudessa, sillä vielä vuonna 1979 viidennes ajatteli kohtuullisen alkoholin käytön kuuluvan tavalliseen elämänmenoon, kun vuonna 2005 tähän ajatukseen yhtyi jo puolet. Tämän ristiriitaisen tuloksen ajatellaan johtuvan siitä, että 12-vuotiaat katsovat alkoholin käytön kuuluvan aikuisten, mutta eivät oman ikäisten tavalliseen elämänmenoon. 12-vuotiaiden juominen onkin vielä harvinaista (Rimpelä ym. 2005, 4, 59).

Nuorten juomista koskeva kuva on yksipuolinen, sillä heidän alkoholinkäyttöönsä tarkastellaan pääasiassa ongelmanäkökulmasta, joka yhdistetään julkisessa keskustelussa

häiriökäyttäytymiseen ja humalahakuiseen juomiseen. Tosiasiassa nuorten juomistavoista on löydettävissä yhden suomalaisen juomatavan sijaan eri sosiaalisuuden lajeja, joissa yhteisöllisyyden ja yksilöllisyyden painotukset vaihtelevat. (Simonen 2007, 33, 55.) Kollektiivinen juominen edustaa pidäkkeetöntä sosiaalisuutta, jossa yksilöiden väliset erottelut ja raja-aidat tilapäisesti kumotaan. Tavoitteeksi muodostuu rankka ja pidäkkeetön juhlinta, hultaton sosiaalinen tila. (mt., 36.) Tahdikkaassa sosiaalisuudessa taas säilytetään tavanomaiset käyttäytymissäännöt, eikä alkoholin käytöllä ole korostettua asemaa, vaan yhdessäolo itsessään on tärkeintä. Tahdikas sosiaalisuus sallii myös juomattomuuden. (mt., 42–43.) Yksilökeskeisessä sosiaalisuudessa tavoitellaan nautinnollista juomiskokemusta itselle toisin kuin pidäkkeettömässä sosiaalisuudessa ja tahdikkaassa sosiaalisuudessa, joissa yhteenkuuluvuuden tunne on keskeisintä. Julkisissa keskusteluissa huomio kiinnittyy ongelmanäkökulman mukaiseen pidäkkeettömän sosiaalisuuden mukaiseen juomiseen, vaikka niin sanottu ”normaalijuominen” on nuorilla tavallista. (mt., 56–57.)

Nuoriso käyttää muita ikäryhmiä enemmän huumeita, mutta nuorten huumeidenkäytön kasvu on pysähtynyt 2000-luvun alun jälkeen, ja nyt käyttö vaikuttaisi kääntyneen laskuun. Huumeiden kokeilu ja käyttö ovat silti yleisempiä kuin 1990-luvulla. Stakesin alkoholipaneelitutkimukseen pohjalta on todettu, että alle 25-vuotiaiden kannabiksenkäyttö on vähentynyt. Cannabis on huumausaineista yleisin, ja käytännössä kaikki laittomia huumausaineita kokeilleet ovat kokeilleet myös kannabista. Alle 25-vuotiaiden huumeekokeilut ovat vähentyneet vuoden 2003 jälkeen, sillä vuosina 2004 ja 2005 kyseisestä ikäluokasta 18 % ilmoitti käyttäneensä elämänsä aikana kannabista, kun vielä vuosina 2002 ja 2003 samanikäisistä kannabista ilmoitti käyttäneensä 24–25 %. (Hakkarainen & Metso 2006, 36–37.) Vuonna 2002 amfetamiinia ja ekstaasia oli käyttänyt neljä prosenttia nuorista, mutta vuoteen 2005 amfetamiinin käyttö laski prosentin ja ekstaasin käyttö kahden prosentin tuntumaan. Positiivisesta vähentymiskehityksestä huolimatta kokaiininkäytön on todettu lisääntyneen nuorten aikuisten keskuudessa Euroopassa, ja sen käyttö on mahdollisesti lisääntymässä myös Suomessa. (mt., 36–37.)

3.1.4 Psyykkinen hyvinvointi

Yleisesti ottaen nuorten hyvinvoinnin kehitys näyttää hyvältä: Elinolot ja kouluolosuhteet ovat parantuneet tai pysyneet ennallaan, ja oireisuuden lisääntyminen on pysähtynyt muuten paitsi väsymyksen kokemisen osalta. Erityisen positiivista viime vuosina on päihteidenkäytön vähentyminen. (Luopa ym. 2005, 45–46.) Rimpelän ym. (2006, 67) mukaan palvelujärjestelmästä kertyvien viestien ja hyvinvointia kuvaavien tietojen perusteella nuorten hyvinvointi näyttäisi kokonaisuudessaan säilyneen ennallaan, mutta samalla palvelujärjestelmä raportoi kasvavasta huolesta. Tämän arvellaan johtuvan polarisoitumisesta: pieni, mutta jatkuvasti yhä syvemmin marginalisoituva nuorten joukko kuormittaa palvelujärjestelmää. Vastoin Rimpelän ym. (2006) esittämää polarisaatioteoriaa nuorten oireileva joukko on Heikkisen (2006, 31) mukaan entistä isompi ja epämääräisemmin oireileva. Tunne-elämä- ja kouluvaikeudet, häiriökäyttäytyminen sekä lasten kasvatusvaikeudet heijastanevat laajemmin koko yhteiskunnan henkistä tilaa. Kapinoimisen sijaan nuoret reagoivat oireilullaan vaikeaan perhetilanteeseen.

Kouluterveyskyselyllä selvitetään valtakunnallisesti suomalaisten 14–18-vuotiaiden nuorten hyvinvoinnissa tapahtuneita muutoksia peruskoulun 8.–9.-luokkalaisilta sekä lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijoilta. Tutkimus toistetaan joka toinen vuosi samoissa kunnissa siten, että parillisina ja parittomina vuosina kysely toteutetaan eri osissa Suomea. Peruskoululaisten lähes päivittäin kokema väsymys on kaksinkertaistunut kahdeksan vuoden aikana seitsemästä prosentista 15 %:iin. Silti yhä harvempi oppilas kokee terveydentilansa huonoksi tai keskinkertaiseksi, vaikka nuorten erilaiset fyysiset oireet ovat lisääntyneet. Keskivaikeaa tai vaikeaa masentuneisuutta esiintyy 11–13 %:lla nuorista, mutta masentuneisuus ei ole lisääntynyt viime vuosina. (Luopa ym. 2006, 19–20, 45.) Tytöt kokevat terveydentilansa poikia heikommaksi. Terveydentilansa keskinkertaiseksi tai sitä huonommaksi kokee noin joka viides tyttö ja reilut 10 % pojista. Masentuneisuus on tytöillä selvästi yleisempää kuin pojilla, ja noin 17 %:lla peruskoulun tytöistä esiintyi keskivaikeaa tai vaikeaa masentuneisuutta. (mt., 21–22.)

Tyytymättömyys omaa kehoa kohtaan näyttäisi olevan varsin yleistä suomalaisten lasten ja nuorten keskuudessa, sillä yli puolet 8–12-vuotiaista Oksasen (2006) tutkimista lapsista oli tyytymättömiä ulkonäkönsä. Norjalaisten ja ruotsalaisten lasten keskuudessa ulkonäköön

tyytymättömyys näyttäisi olevan huomattavasti harvinaisempaa. Suomessa merkittävää tyytymättömyyttä omaa ulkonäköä kohtaan alkaa esiintyä jo kymmenen vuoden iässä, ja erityisesti tyttöjen tyytymättömyys lisääntyy voimakkaasti murrosikään saakka. Kuudesluokkalaisista tytöistä vain noin 11 % oli tyytyväinen omaan ulkonäköönsä ja suorastaan rumina itseään piti 43 %. (mt., 275–279.) Ulkonäköön liittyvät ongelmat ovat yhteydessä kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin, sillä tyytymättömyys omaan kehoon oli selvästi yhteydessä pessimismin, yksinäisyyden, epäonnistumisen pelon ja alemmuuden tunteiden kanssa. Itseinho, itseen kohdistettu aggressio sekä kuoleman toiveet lisääntyvät noin kymmenen vuoden iässä. (mt., 286–288, 294.)

Alaikäisten mielenterveysongelmien määrästä ja vaikeusasteesta ei valitettavasti ole kattavaa tutkimustietoa (Tuori ym. 2006, 4). Mielenterveyden häiriöiden esiintyvyys kasvaa kuitenkin voimakkaasti nuoruudessa, ja joidenkin arvioiden mukaan jopa 15–25 %:lla nuorista voitaisiin todeta jokin mielenterveyden häiriö. Varhaisnuoruudessa tavallisimpia ongelmia ovat käytös- ja tarkkaavaisuushäiriöt; vanhemmilla nuorilla yleisimpiä ovat masennustilat, päihdehäiriöt sekä erilaiset ahdistuneisuushäiriöt. (Aalto-Setälä ym. 2003, 6.) Vakavaa masennusta on eri tutkimuksissa löydetty 4–8 %:lta nuoria. Ahdistuneisuushäiriöitä, esimerkiksi erilaisia pelko-oireita, paniikkihäiriöitä tai pakko-oireisia häiriöitä, on arveltu esiintyvän 4–11 %:lla nuorista, ja tytöillä poikia useammin. (mt., 17.) Röngän ym. (2002) nuorten ihmissuhteita ja hyvinvointia koskeneessa tutkimuksessa haastateltiin 129 seitsemäsluokkalaista keskisuomalaista nuorta vuonna 1999 ja kysely toistettiin kahdeksannen luokan lopulla. Tytöillä oli poikia useammin masennusoireita, ja ne yleistyivät seitsemänneltä kahdeksannelle luokalle siirryttäessä. Tutkimuksessa havaittiin tyttöjen kääntyvän ongelmissaan sisäänpäin ja vatvovan omia huoliaan, kun taas pojilla tyypillisempää oli itsensä etäännyttäminen huolista välinpitämättömällä asenteella. (mt., 96.)

Tuori ym. (2006) ovat tutkineet alaikäisten psykiatristen sairaalapalveluiden käyttöä vuosina 1995–2004 hoitoilmoitusrekisteriin (Hilmoon) kirjattuja sairaalahoitajaksoja koskeneella aineistollaan. Tutkimuksen perusteella todetaan, että alaikäisten potilaiden määrä psykiatrisessa sairaalahoidossa kaksinkertaistui seuranta-aikana ja vuonna 2004 hoidettuja lapsia oli 2787. Sairalahoidossa olleiden nuorten lukumäärä kasvoi 144 % seurantajakson aikana. Kasvu koski erityisesti nuoria tyttöjä, sillä heidän sairaalahoitajaksonsa lisääntyivät miltei kolminkertaisiksi tutkimusjakson alkuun nähden, kun taas pojilla kasvua tapahtui 79 %. Nuoria eli 13–17-vuotiaita hoidettiin seuranta-aikana selvästi enemmän kuin alle 13-

vuotiaita lapsia. (mt., 7–9.) Poikiin verrattuna nuorten tyttöjen sairaalahoitopäiviä on ollut enemmän vuodesta 1997 lähtien, mutta poikien hoitajaksot, kuten hoitajaksot ylipäättänsä, ovat kestoaltaan entistä pidempiä (mt., 12, 14, 31). Tahdosta riippumaton sairaalahoito on yleistynyt nuorilla aikuisten tahdosta riippumattoman sairaalahoidon tasolle eli noin 30 %:iin psykiatriseen sairaalahoitoon tulevista potilaista. Syyksi arvellaan joko avopalvelujen riittämättömyyttä tai alaikäisten oireilun vakavoitumista. Sairalahoidon käytön yleisyydessä on suuria (jopa kymmenkertaisia) alueellisia eroja, mikä viittaa eri alueiden toimintakulttuurien eroihin: lapset ja nuoret saavat erilaista hoitoa eri osissa Suomea. (mt., 32.) Kun kerran mielenterveyspalveluiden toimintakulttuurit eroavat alueellisesti, olisi suorastaan ihmeellistä, jos sosiaalihuollossa tätä eroa ei olisi.

Onko sairaalapalvelujen runsas käyttö merkki hyvästä avohoidosta, vai onko sen taustalla avohoidon toimimattomuutta? Ovatko nuorten psykiatriset ongelmat vaikeutuneet? Suomen alaikäisten mielenterveys- ja psykiatristen ongelmien vaikeutumisen takana olevista ilmiöistä ei ole tietoa. (Luopa ym. 2006; ks. Tuori ym. 2006, 31.) Myöskään alaikäisten ohjautumista ja valikoitumista terveyden- tai sosiaalihuollon palveluiden piiriin ei ole tutkittu (Tuori ym. 2006, 31–32). Kaivosoja (1996) on kuitenkin esimerkiksi todennut, että samalla tavalla ilmenevästä oirehdinnasta huolimatta tytöt näyttäisivät päätyvän poikia useammin psykiatriseen sairaalahoitoon, pojat puolestaan lastensuojelulaitoksiin.

3.1.5 Sääntöjen vastainen käyttäytyminen

Sosiaaliseen ryhmään kuuluminen on nuorille erityisen tärkeää, mutta sen vaikutukset eivät aina ole suotuisia, vaan ne voivat ylläpitää tai edistää nuoren sosiaalisia vaikeuksia (Vornanen 1991, 42). Nuorille on tärkeää olla ”normaali”, mikä kumpuaa vertaisryhmään sulautumisen tarpeesta (Moffit 1993, 692). Moffit esittää, että nuoruuteen liittyvä normien vastainen toiminta ja rikoskäyttäytyminen voivat rajoittua pelkästään nuoruusikään, mutta ne saattavat ilmentää myös elämänaikaista rikoskäyttäytymistä, jonka on havaittu alkavan jo hyvin nuorena. Psykologisista ja ympäristötekijöistä johtuvat ongelmat kumuloituvat iän myötä. Asosiaalisuuden ja aggressiivisuuden piirteiden on huomattu olevan yhteydessä ongelmalliseen nuoruuteen ja rikollisuuteen aikuisena. (mt., 679–685.)

Salmi (2004) tutki 427 helsinkiläisen 12–13-vuotiaan rikoskäyttäytymistä kyselylomakkeiden ja 30 nuoren haastattelun avulla. Pojilla yleisimpiä rikoskäyttäytymisen muotoja olivat kiusaaminen, näpistely sekä tappeluun osallistuminen. Tyttöillä puolestaan yleisintä rikoskäyttäytymistä oli kaupasta näpistäminen, toiseksi yleisintä kotoa varastaminen ja kolmanneksi yleisintä kiusaaminen. Pojilla esiintyi rikoskäyttäytymistä tyttöjä enemmän muiden paitsi kotoa varastamisen ja karkaamisen osalta. Pojilla näpistykset painottuvat ruokakauppoihin, kun taas tytöt näpistävät useammin vaatekaupoista tai tavarataloista. Tytöistä 33 % ei ollut elämänsä aikana tehnyt mitään kysytyistä rikoskäyttäytymiseen luokitelluista teoista, pojilla vastaava osuus oli 16 %. (mt., 77, 92–93.) Rikoskäyttäytyminen sekä sääntöjen vastainen toiminta ovat huipussaan 15–17-vuotiaana (mt., 30). Voidaan jopa väittää, että nuoruudenaikainen rikoskäyttäytyminen on yleisyytensä vuoksi enemmän normaalia kuin poikkeavaa (Moffit 1993, 692). Myös nuoret itse katsovat sen normaaliksi toiminnaksi (Salmi 2004, 138–139). Salmen tutkimustulokset ovat tärkeitä, mutta minua jäi ihmetyttämään normien vastaisen käyttäytymisen, kuten karkaamisen tai luvattomien koulupoissaolojen, rinnastaminen varsinaisiin rikoksiin, jotka ovat lainsäädännön mukaan rangaistavia tekoja. Rikoskäyttäytymisen vahvan leiman vuoksi sääntöjen vastainen toiminta olisi mielestäni ollut osuvampi käsite sellaisen ei-toivotun käyttäytymisen kuvailussa, joka itsessään ei vielä ylitä laittomuuden rajaa.

Moffitin (1993) mukaan toisin kuin päihteidenkäyttöön, kaikille kiellettyyn vahingontekoihin ja varastamiseen ei liitetä aikuismaisen käyttäytymisen mielikuvaa. Hän esittää rikoskäyttäytymisen johtuvan nuoren biologisen ja sosiaalisen iän välisestä erosta (maturity gap). Vaikka nuoren keho muuttuu aikuisen kehoksi puberteetin vaikutuksesta, hänestä tulee yhteiskunnan täysivaltainen jäsen vasta vuosien kuluttua. Normien vastaisella käyttäytymisellä nuoret yrittävät saavuttaa sellaisia voimavaroja, valtaa tai hyötyä, jota normien mukaisella toiminnalla ei vallitsevassa yhteiskunnassa alaikäisenä ole mahdollista saada. (mt., 687.) Vahingontekojen taustalla on nähtävissä sosiaalisia, kulttuurisia sekä kapinan ja rajojen rikkomisen merkityksiä. Haastatellut 12–13-vuotiaat näkivät vahingonteot, kuten seiniin piirtelyn tai kirjoittelun, tapana osoittaa rohkeutta toisille nuorille. Näyttämisen halu kavereille toistui nuorten puheissa sukupuolesta riippumatta, ja nörtiksi leimautumista haluttiin välttää viimeiseen asti. (Salmi 2004, 86.) Vahingonteot mahdollistavat jännityksen kokemisen, mutta ne toimivat myös keinoina purkaa raivoa tai pahaa oloa. Niillä saadaan tehtyä jotain luvatonta, jolla voidaan osoittaa, että ollaan aikuisten laatimien sääntöjen ulkopuolella ja samalla luodaan eroa aikuisiin. (mt., 89–90.)

Salmen (2004) tutkimuksessa rikoskäyttäytymisellä ja päihteidenkäytöllä oli merkittävä yhteys toisiinsa, sillä niistä nuorista, joilla oli runsaasti rikoskäyttäytymiseksi luokiteltua käyttäytymistä, vain muutamat ilmoittivat, etteivät koskaan olleet kokeilleet alkoholia tai tupakkaa (mt., 113). Varhaisnuorten päihteidenkäyttö ja kokeilu liittyvät selvästi sosiaalisiin tilanteisiin, minkä vuoksi kokeiluja varjostaa voimakas sosiaalinen paine ja päihteistä kieltäytyminen koetaan kaveripiirissä hankalaksi (mt., 122). Nuoret puhuivat Salmen haastatteluissa paljon ihailun tavoittelusta ja sen saavuttamisen tärkeydestä. Nuorten rikoskäyttäytymisestä mahdollisesti seuraavaa ikätoverien paheksuntaa pidettiin pienempänä häirtana kuin siitä mahdollisesti saatavaa ihailua ja sosiaalista hyötyä. (mt., 130.)

Nuorten rikoskäyttäytymisellä on paitsi sosiaalisia merkityksiä, myös kuluttamiseen, nuorten kulttuuriin, toisten hyväksyntään sekä kapinointiin ja rajojen rikkomiseen liittyviä merkityksiä (Salmi 2004, 131). Nuoret tekevät huomattavan osan normirikkomuksista yhdessä toisten nuorten kanssa, ja kaveripiirin rikoskäyttäytymisellä on vaikutus nuoren rikoskäyttäytymiseen (mt., 138–139, 148). Kuitenkin näpistelylle annettujen sosiaalisten ja kulttuuristen merkitysten valossa näpistely näyttäytyy nuorten keskuudessa harmittomana puuhana ja jopa tapana viettää aikaa yhdessä kavereiden kanssa, eikä siihen liity jännityksen kokemisen aspektia. Näpistely on ostamisen ohella keino hankkia hyödykkeitä itselle. Vanhemmilta saadun rahan käyttöä harkitaan tarkoin ja rahaa säästetään vaikeammin näpistettävissä oleviin kohteisiin. (mt., 94–96, 98.)

Sykes ja Matza (1957) ovat esittäneet, että nuorisirikolliset eivät eroa moraaliltaan muista nuorista ja että väitteet rikollisten alakulttuurien rikollisuutta suosivista arvoista ja normeista ovat paikkansapitämättömiä. Rikostentekijät tuntevat yhtä lailla häpeää ja heidän arvomaailmansa voi olla jopa sovinnainen, mutta teot onnistutaan kääntämään neutralisaatiotekniikoiksi kutsutuilla päättelymalleilla hyväksyttäväksi: *Vastuun kieltäminen* saa tekijän ajattelemaan itsensä olosuhteiden avuttomana uhrina, jonka teot johtuvat itsen ulkopuolisista syistä, kuten huonoista kotioloista tai humalasta. Uhrina hän ei yksinkertaisesti ole voinut asialle mitään. *Kieltämällä vahingon* tekijä saattaa kuvitella, ettei ole teollaan aiheuttanut mitään todellista vahinkoa. Esimerkiksi auton varastaminen onkin ”lainaamista”, tai henkilöllä on omaisuutensa turvin varaa korjata syntyneet vahingot. Sykes ja Matza ovat nimenneet neutralisaatiotekniikaksi myös *uhrin kieltämisen*, jolloin uhrin ajatellaan ansainneen teon ja tekijän toimineen oikeutetusti. *Tuomitsemalla toisia* rikoksentekijät

kääntävät huomion itsestään toisiin ihmisiin, esimerkiksi näkemällä toista oppilasta suosivan opettajan tekopyhänä väärintekijänä, jolloin oma syyllisyys unohtuu. *Korkeampiin periaatteisiin vetoamalla* oikeutetaan toiminta, jossa pienemmän ryhmän edut laitetaan yhteiskunnan etujen edelle. Lain rikkominen on tällöin oikeutettua, koska toiminta tapahtuu perheen, kaveripiirin tai jengin vuoksi. Kivivuori (1997) puolestaan on soveltanut Sykesin ja Matzan esittämiä neutralisaatiotekniikoita ja puhuu rikollisten ymmärtämistaipumuksesta ja ymmärrystyyleistä, joissa olennaista on halu hyväksyä erilaisia kulttuurisia lievennys- ja anteeksiantoperusteita normirikkomuksia arvioitaessa. Nuorten normirikkomusten voidaan esimerkiksi katsoa olevan osa nuorten kulttuuria ja siten kuuluvan osaksi normaalia nuoruutta. Toisaalta nuoren rikoskäyttäytymisen voidaan katsoa olevan viesti tämän pahasta olosta. (mt., 38–43.) Neutralisaatiotekniikoita syntyy paitsi rikkomuksia tekevien keskuudesta, myös yhteiskunnan normi- ja oikeusjärjestelmästä käsin, sillä ne sisältävät lievennysperiaatteita (kuten itsepuolustus), joilla teko voidaan nähdä ymmärrettävänä tai hyväksyttävämpänä (Sykes & Matza 1957, 666). Eri neutralisaatioteorioita kohtaan on esitetty kritiikkiä niiden moraalista vastuuta vähättelevän asenteen ja rikolliseen elämäntapaan ajautumisen ymmärryksen vuoksi (ks. Salmi 2004, 22; Puolimatka 1999, 282–283). Osa nuorista oirehtii pahaa oloaan käyttäytymällä sääntöjen vastaisesti, koska heillä ei ole muuta keinoa tuoda sitä julki, mutta osalle säännöistä piittamaaton toiminta palvelee muita tarkoitusperiä.

3.2 Kiireelliset huostaanotot lastensuojelutilastoissa

Lastensuojelua koskevien kansainvälisten tilastojen vertailu on vaativaa sen viranomais- ja lainsäädäntökeskeisyyden vuoksi ja joskus jopa mahdotonta käytäntöjen kansallisuuden ja paikallisuuden takia. Jo pelkästään Pohjoismaiden vertailussa on omat haasteensa. (Heino & Pösö 2003, 585–586). Lastensuojelutilastojen tuottamisen vaikeutena ovat kuntien erilaiset lastensuojelutyön määrittelykäytännöt, lastensuojelutilanteiden moninaisuus sekä kuntien hallinnollisiin käytäntöihin ja työnjakoihin liittyvät seikat (mt., 587). Näiden haasteiden vuoksi käytän apunani vain Suomea koskevia lastensuojelutilastoja.

Kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia oli vuonna 1994 yhteensä 10 363. Lukuun on sisällytetty avohuollon sijoitukset, huostaanotot, yksityiset sijoitukset sekä jälkihuolto, jolla tarkoitetaan tässä yhteydessä kyseisenä vuonna täysi-ikäistyvää nuorta, jota ei vuoden loppusijoituksen mukaan voida katsoa huostassa olevaksi. Vuonna 2004 viimeisimmän sijoitustiedon mukaan tarkasteltuna 14 704 lasta oli sijoitettuna kodin ulkopuolelle. (Lastensuojelu, SVT, Stakes, 6.3.2006.) Vielä vuonna 1995 huostassa oli ollut 6694 lasta ja kiireellisesti huostaanotettuja lapsia oli 598. Kasvua kiireellisesti huostaanotettujen lasten lukumäärissä on tapahtunut huomattavasti, sillä vuonna 2005 tehtiin kiireellinen huostaanotto yhteensä 1678 lapselle ja huostaanotettuna oli kyseisen vuoden aikana 9201 lasta. (Lastensuojelu, SVT, Stakes, 25.6.2007.)

Kiireellisten huostaanottojen lukumääriä tarkasteltaessa havaitaan, että yhä useammin kiireellinen huostaanotto kohdistuu samaan lapseen toista, kolmatta tai jopa neljättä kertaa. Vuonna 2004 niitä lapsia, joihin kiireellinen huostaanotto kohdistui vuoden aikana vain kerran, oli 1416 lapsesta 84 %. Kiireellinen huostaanotto tehtiin toista kertaa 13 %:lle ja kolmatta kertaa kahdelle prosentille lapsista. Jopa neljä kertaa kiireellisesti huostaanotettuja lapsia löytyi kaiken kaikkiaan kuusi. Kun vielä vuonna 1995 lapselle tehtiin pääsääntöisesti yksi kiireellinen huostaanotto, niin vuonna 2005 toimenpidettä tehtiin lasta kohden 1,2 kertaa eli joka viides lapsi otettiin kiireellisesti huostaan useammin kuin kerran kuluneen vuoden aikana. Vuonna 2005 kiireellisiä huostaanottoja tehtiin 1678 lapselle ja yhteensä 2013 toimenpidettä, eli toimenpiteen lukumäärä kasvoi kymmenessä vuodessa 20 %. (Lastensuojelu, SVT, Stakes, 25.6.2007.; Lastensuojelu, SVT, Stakes 6.3.2006.)

Vuonna 2005 kiireellinen huostaanotto kohdistui yhteensä 685:een vuosina 1987–1991 syntyneeseen henkilöön, jotka olivat tuolloin iältään 13 vuotta tai sitä vanhempia. Vielä vuonna 1995 kiireellinen huostaanotto tehtiin vain 138 samanikäiselle nuorelle. Kiireellisesti huostaanotettujen nuorten lukumäärä on kasvanut hurjat 396 % kymmenen vuoden aikana. Tyypillisin ikä päätyä kiireellisesti huostaanotetuksi nuoruuden aikana on ollut sekä vuonna 1995 että 2005 14–15 vuotta. Vuonna 2005 kiireellisesti huostaanotetuista lapsista 41 % oli 13 vuotta täyttäviä tai sitä vanhempia, eli enemmistö kiireellisistä huostaanotoista tehtiin alle 13-vuotiaille lapsille. (Lastensuojelu, SVT, Stakes, 25.6.2007.) Kiireellisten huostaanottojen lukumäärä tietyn ikäisille tulisi suhteuttaa kunkin ikäryhmän lasten lukumäärään ylipäätänsä, jotta voitaisiin varmuudella sanoa, mikä on tyypillisin ikä tulla kiireellisesti huostaanotetuksi.

Heikkinen (2006) teki selvityksen, jonka tarkoituksena oli luoda uusia ideoita lastensuojelun avohuollossa olevien nuorten tukemiseksi. Hänen mukaansa erilaisten tukimuotojen ja -palvelujen kehittyminen Suomessa ei ole vähentänyt lastensuojelun asiakkuuksia, vaan asiakkuuksien määrä on lisääntynyt (mt., 16). Lastensuojelun asiakkaiden määrää saattavat lisätä lastensuojelun asiakkuuden kynnyksen madaltuminen, lastensuojelupalveluiden hyödyntämisen normalisoituminen, varhaisempi kouluvaikeuksiin puuttuminen, diagnoosien yleistyminen sekä muiden asiantuntijoiden aktivoituminen (mt., 8–9). Toisaalta nuoruuden ongelmien nopeat syntyprosessit, perheiden taloudelliset vaikeudet ja kasvatusongelmat sekä yleiset kasvaneet vaatimukset yksilöiden suoriutumisessa ovat kasvattaneet mitä todennäköisimmin avohuollon asiakkuuksien lukumääriä (mt., 22). Vaikka nuorille tehdään arviolta puolet kaikista kiireellisistä huostaanotoista, nuorille käytetään lapsia vähemmän avohuollon tukitoimenpiteitä. Heikkisen mukaan nuorten kriisit aktivoituvat lastensuojeluilmoituksiksi ja niitä seuraaviksi toimenpiteiksi usein niin myöhään, että nuoren tilanteeseen on reagoitava nopeasti, eivätkä tällöin avohuollon tukitoimenpiteet enää ole riittäviä. Todennäköisesti vähäisempi avohuollon tukitoimenpiteiden käyttö nuorten tapauksissa johtuu lisäksi siitä, että nuorille on niukasti juuri heille kohdennettuja palveluja ja tukitoimia. (mt., 6.) Toisaalta lastensuojelun toimintakulttuurissa ja yhteiskunnassa on mitä todennäköisimmin tapahtunut muutoksia, jotka ovat olleet vaikuttamassa lastensuojelun asiakkaiden määrän kasvuun.

3.2.1 Kuntakohtaiset erot kiireellisissä huostaanotoissa

Tampere on Suomen kolmanneksi suurin kaupunki Helsingin ja Espoon jälkeen 204 337 asukkaallaan vuonna 2005 (Tilastokeskus, Tampereen väkiluku 2005). Keskeisen sijaintinsa ja Suomen mittakaavassa suurehkon kokonsa vuoksi Tampere on haasteellinen kasvuympäristö nuorelle. Taajamien ulkopuolella asuville nuorille aikuiselämän sekä markkinoiden houkutukset eivät ole samalla tavalla jatkuvasti läsnä kuin kaupunkilaisnuorille, ja todennäköisesti maalla ja kaupungissa asuvien nuorten ajanviettotavat poikkeavat toisistaan. Asuinpaikkakunnat oletetusti eroavat myös yhteisöllisyydessään, jolla osaltaan on vaikutuksensa nuoren kasvuympäristöön.

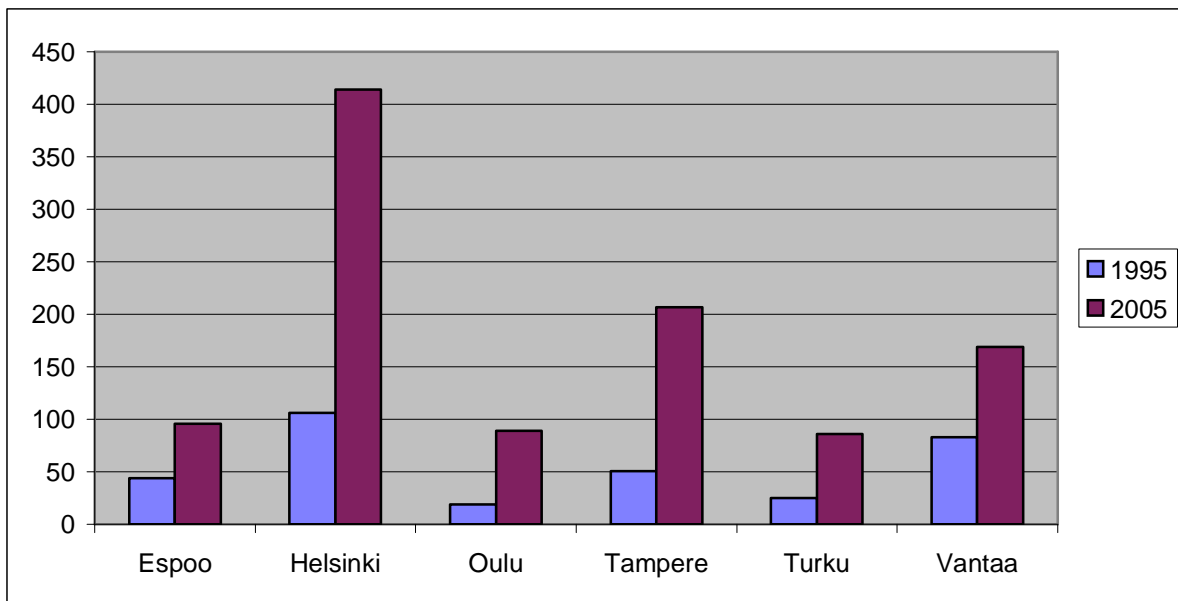
Stakesin lastensuojelutilastosta on havaittavissa, että lastensuojelun tarve ilmenee eri tavalla kaupungeissa kuin maaseutumaisissa kunnissa. Vuonna 2005 kiireellinen huostaanotto tehtiin

yhtensä 2013 kertaa. Niistä 85 % tehtiin kaupunkimaisissa kunnissa, maaseutumaisissa kunnissa kahdeksan prosenttia ja taajaan asutuissa kunnissa seitsemän prosenttia (Lastensuojelu, SVT, Stakes, 25.6.2007). Kaupunkimaisissa kunnissa asuu 63 %, taajamissa 17 % ja maaseutumaisissa kunnissa 20 % väestöstä (Tilastokeskus, Suomen tilastollinen vuosikirja 2006), joten kiireelliset huostaanotot painottuvat kaupunkimaisiin kuntiin. Kynnys kiireelliselle huostaanotolle voi vaihdella kunnan koon, lastensuojelun työyhteisön toimintakulttuurin sekä yksittäisten työntekijöiden toimintatapojen myötä, mutta myös resurssien ja sijoituspaikkojen rajallisuuden vuoksi. Pienemmissä kunnissa lastensuojelun mahdollisuudet toimia välittömästi ovat isompia ja varakkaampia kuntia heikommat. Vuoden 2007 aikana luodaan koko maahan kattava sosiaalipäivystys osana sosiaalialan kehittämishanketta (Kattava sosiaalipäivystys koko maahan, 2005). Osassa Suomen kuntia on ollut jo ennen määrääjän umpeutumista useiden vuosien ajan toteuttamismuodoiltaan vaihteleva sosiaalipäivystys, joka voi hoitaa kiireellisiä lastensuojelutilanteita virka-ajan ulkopuolella. Sosiaalipäivystyksellä tarkoitetaan välttämättömien ja kiireellisten sosiaalipalvelujen järjestämistä siten, että välittömiin avun tarpeisiin erilaisissa hätä- ja kriisitilanteissa pystytään vastaamaan eri vuorokauden aikoina (Kiireellinen sosiaalipalvelu 2005, 14). Tampereella on toiminut sosiaalipäivystys kaupungin asukkaille 1.10.1995 lähtien viikonloppuisin ja virka-ajan ulkopuolella, mutta osassa kuntia sosiaalipäivystystoimintaa käynnistellään parhaillaan vuoden 2007 aikana.

Tampereella tehtiin vuonna 2005 Stakesin mukaan 207 kiireellistä huostaanottoa 164 lapselle, mikä on ristiriidassa Tampereen kaupungilta saamieni tietojen kanssa, joiden mukaan toimenpiteitä olisi tehty 204 yhteensä 169 eri lapselle. En ole pystynyt jäljittämään, millä Stakesin ja kaupungilta saamieni tietojen välinen ero selittyy, mutta arvelen sen syyksi koodauserhettä. Joka tapauksessa olen käsitellyt aineistoani kaupungilta kesäkuussa 2006 saamieni tietojen pohjalta. Vuonna 2005 viidessä Suomen suurimmassa kaupungissa tehtiin yhteensä 1061 kiireellistä huostaanottoa, mikä tarkoittaa hieman yli puolia kaikista Suomessa tehdyistä kiireellisistä huostaanotoista. Stakesin lastensuojelua koskevan tilaston mukaan vielä vuonna 1995 kiireellinen huostaanotto tehtiin Helsingissä 106 kertaa, Vantaalla 83, Tampereella 51, Espoossa 44 ja Turussa 25 kertaa (Taulukko 1). Vuonna 2005 Tampereella tehtiin Helsingin 414 kiireellisen huostaanoton jälkeen toiseksi eniten toimenpiteitä, ja kolmanneksi eniten niitä tehtiin Vantaalla 169 toimenpiteen verran. Espoossa kiireellinen huostaanotto toteutettiin 96, Oulussa 89 ja Turussa 86 kertaa, joka on selvästi Tamperetta vähemmän siitä huolimatta, että kyseessä on lähes Tampereen kokoinen kaupunki. Mistä

selvä ero Turun ja Tampereen välillä johtuu? Kymmenen vuotta aiemmin kiireellinen huostaanotto tehtiin kaikissa viidessä kaupungissa keskimäärin vain kerran yhdelle lapselle, mutta vuonna 2005 Helsingissä tehtiin toimenpiteitä 1,4, Tampereella sekä Oulussa 1,3 ja Turussa 1,2 lasta kohden (Lastensuojelu, SVT, Stakes, 25.6.2007). Kiireellisiä huostaanottoja tehdään siis yhä useammin samoille lapsille useampia kertoja vuoden aikana.

Taulukko 1: Nuorten kiireelliset huostaanotot eri kaupungeissa

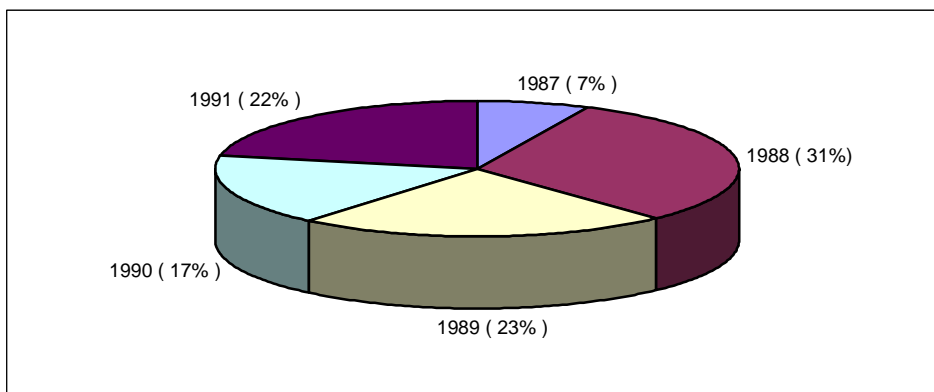
(Lähde: Lastensuojelu, SVT, Stakes 25.6.2007.)

3.2.2 Nuorten kiireelliset huostaanotot Tampereella

Vuonna 2003 kiireellisiä huostaanottoja tehtiin tamperelaisille lapsille 120 mutta vuonna 2004 niitä tehtiin jo 182. Kiireellisten huostaanottojen määrän kasvu jatkui vielä vuonna 2005, sillä niitä tehtiin yhteensä 204 kertaa 169 eri asiakkaalle. Sen sijaan vuonna 2006 kiireellisten huostaanottojen kasvava trendi kääntyi laskuun ja 137 eri asiakkaalle tehtiin yhteensä 172 päätöstä. Vuonna 2005 tehdystä 204 päätöksestä nuoriin kohdistuneita päätöksiä oli yhteensä 99 kappaletta, joista vähintään 13-vuotiaiden osuus oli 44 % ja heidän päätöstensä osuus 49 % kaikista Tampereella tehdyistä kiireellisistä huostaanotoista. Toimenpiteen kohteeksi joutui kaikkiaan noin 0,7 % tamperelaisista nuorista. (Tilastokeskus, Tampereen väkiluku 2005). Yhden nuoren kohdalla tehtiin teknisen virheen vuoksi kaksi

päätöstä eli tosiasiaa päätöksiä tehtiin *98 kappaletta 74 eri asiakkaalle*. Aineistossani oli 37 tyttöä ja 37 poikaa. Seuraavasta taulukosta (Taulukko 2) näemme, että eniten oli 17 vuotta vuoden 2005 aikana täyttäneitä vuonna 1988 syntyneitä nuoria. Toiseksi eniten oli vuonna 1989 syntyneitä ja miltei yhtä paljon vuonna 1991 syntyneitä. Vuonna 1990 syntyneitä 15 vuotta täyttäneitä nuoria löytyi toiseksi vähiten ja vanhinta ikäluokkaa selvästi vähiten aineistostani. Tyttöjä oli eniten kaikkein nuorimmassa ikäluokassa (69 %), poikia puolestaan kaksi vuotta vanhemmissa (65 %), eli tamperelaiselle nuorelle tytölle oli tyypillisintä päätyä kiireellisesti huostaan 13–14-vuotiaana, kun taas pojille 15–16-vuotiaana. Tampereella nuoret päätyvät tavallisimmin kiireellisesti huostaanotetuiksi keskimäärin samanikäisinä kuin muualla maassa.

Taulukko 2: Kiireellisesti huostaanotettujen nuorten ikäjakauma vuonna 2005

(Lähde: Lastensuojelu, Tampereen kaupunki 2005.)

Kun sosiaalityöntekijät kirjaavat kiireellisen huostaanoton päätöstä Tampereella sosiaalihuollon asiakastietojärjestelmään, on päätökseen merkittävä valmiista vetovalikosta yksi tai kaksi kiireellisen huostaanoton syytä. Syyt merkitään päätösten yhteydessä puhtaasti tilastointia varten, eivätkä ne näy valmiissa asianosaisille tiedoksi annettavissa päätöksissä. Efficaan on luokiteltu lapsesta johtuviksi syiksi lapsen alkoholin-, lääkkeiden- tai sekakäyttö, lapsen huumeidenkäyttö, itsetuhoinen käyttäytyminen, mielenterveysongelmat, koulunkäyntivaikeudet, rikollinen toiminta, sosiaalinen sopeutumattomuus ja muut lapsesta johtuvat syyt. Vanhemmista johtuvia syitä ovat lapsen henkinen sekä fyysinen pahoinpitely, vanhempien alkoholin-, lääkkeiden- tai sekakäyttö, huumeidenkäyttö, vanhempien mielenterveysongelmat, rikollinen elämäntapa, perheväkivalta (aikuisten välinen), lapsen

hoidon laiminlyönti, vanhempien jaksamisen tukeminen sekä muut vanhemmista johtuvat syyt. Lisäksi yhtenä syynä ovat perheristiriidat, joiden katson johtuvan yhtä lailla molemmista osapuolista. ”Vanhempien jaksamisen tukeminen” luokkana on mielenkiintoinen, koska sen voi ymmärtää kahdella eri tavalla: joko nuoren käyttäytyminen on niin haasteellista, että vanhempien voimavarojen ehtymisen katsotaan olevan luonnollista ja ymmärrettävää, tai sitten vanhempien voimavarojen ja kykyjen huolehtia lapsestaan katsotaan ylipäättänsä olevan jollakin tavoin riittämättömiä ja heitä on tuettava vanhemmuudessa lastensuojelun keinoin.

Sain valmiina aineistona listan, josta löytyi jokaisen vuonna 2005 kiireellisesti huostaanotetun yli 13-vuotiaan asiakkaan nimi, henkilötunnus sekä ensi- ja toissijaiset syyt kiireelliselle huostaanotolle, jotka sosiaalityöntekijät olivat valinneet valmiista vaihtoehdoista päätöstä tehdessään. Nämä syyluokittelut ovat vain yksi suppeahko tapa kuvata nuoren oirehdintaa tai käyttäytymistä. Joidenkin nuorten kohdalla olisi päätöksen perusteluosion pohjalta voitu valita toisenlaisia syitä, ja joissakin tapauksissa mikään syyluokka ei tuntunut kuvaavalta. Kontekstisuudesta huolimatta syyluokitukset antavat viitteitä nuoren oirehinnan vaikeimmista ilmenemismuodoista ja siitä, mihin lastensuojelutyöntekijöiden suurimmat huolen aiheet nuoren tilanteessa ovat kohdistuneet. Vaikka ne eivät tyhjentävästi kerro nuoren kriisiytyneestä tilanteesta, olen käyttänyt luokituksia apuna analyysissäni juuri sen vuoksi, että ne ovat päätöksiä tehneiden sosiaalityöntekijöiden valitsema syitä.

Kahta syyluokitusta on hieman selvennettävä: ”muut lapsesta johtuvat syyt” edustaa selvästi yhdenlaista ”kaatoluokkaa”, jota käytetään silloin, kun mikään valmiista syyvaihtoehdoista ei tunnu istuvan nuoren senhetkiseen kriisiytyneeseen tilanteeseen. Aineistossani sosiaalityöntekijät olivat valinneet sen useimmiten silloin, kun nuori oli päätöksentekohetkellä kateissa ja poliisilta jouduttiin pyytämään virka-apua nuoren löytämiseksi. Lisäksi ”muuta lapsesta johtuvia syitä” käytettiin tilanteissa, joissa nuori oli väkivaltainen perheenjäseniään kohtaan, eli kiireellisen huostaanoton syynä oli nuoren aggressiivinen ja rajaton käyttäytyminen. Toisella epäselvällä syyluokituksella eli ”lapsen sosiaalisella sopeutumattomuudella” tarkoitettiin nähdäkseni nuoren monin tavoin ilmenevää sääntöjen vastaista ei-toivottua käyttäytymistä: se piti sisällään yleistä rajattomuutta, luvattomia poissaoloja koulusta, kotiintuloaikojen laiminlyöntiä, yöpoissaoloja, rahan varastamista vanhemmilta, valehtelua ja asiatonta tai aggressiivista käyttäytymistä kotona. ”Lapsen sosiaalisella sopeutumattomuudella” kuvattiin nuoren useiden samanaikaisten ei-

toivottujen käyttäytymismuotojen ilmentymistä, ja olin havaitsevinani, että sillä tarkoitettiin sellaista käyttäytymistä, johon nuoren ajateltiin voivan itse vaikuttaa.

Kiireellisesti huostaanotetuista 74 nuoresta hieman useammalle kuin joka viidennelle (22 %) tehtiin enemmän kuin yksi kiireellinen huostaanotto tutkimusjakson aikana: 12 %:lle kaksi ja yhdeksälle prosentille tutkituista kolme. Valtaosassa tapauksia (95 %) ensisijaiset syyt kiireelliselle huostaanotolle olivat nuoresta itsestään johtuvia, ja vanhemmista johtuvia syitä esiintyi vain muutamilla nuorilla. Nuorten kohdalla lastensuojelun asiakkuuden syynä on useimmiten nuorten oma käyttäytyminen tai toiminta, kun taas alle kouluikäisten lasten lastensuojeluasiakkuuden takana ovat lähes poikkeuksetta aikuisista johtuvat syyt (Kivinen 1994, 140–141; Virtanen 1995, 72). Kuten näemme seuraavasta taulukosta (Taulukko 3), aineistossani yleisin, hieman yli viidenneksellä esiintynyt ensisijainen syy kiireelliselle huostaanotolle oli nuoren ”alkoholin-, lääkkeiden- tai niiden sekakäyttö”. Nuoren ”sosiaalinen sopeutumattomuus” oli toiseksi yleisin syy ja kolmanneksi yleisimpiä olivat rinnakkain nuoren ”rikollinen toiminta” sekä ”muut nuoresta johtuvat syyt”. Aineistossani ”perheristiriidat” oli myös varsin tavallinen syy, sillä se esiintyi miltei joka kymmenennen kiireellisen huostaanoton syynä. Nuoren ”koulunkäyntivaikeudet” ja ”mielenterveysongelmat” olivat molemmat yhtä usein syynä kiireelliselle huostaanotolle. Kiireelliseen huostaanottoon johtaneista syistä nuoren ”huumeidenkäyttö” tai ”itsetuhoinen käyttäytyminen” molemmat esiintyivät vain viidessä prosentissa tapauksia. Yksittäisiä mainintoja löytyi syyluokista ”lapsen pahoinpitely”, ”lapsen hoidon laiminlyönti”, ”vanhempien mielenterveysongelmat” ja ”muut vanhemmista johtuvat syyt”. Kun yhdistetään kiireellisen huostaanoton syyluokkia, voidaan todeta, että nuoren päihteidenkäyttö oli syynä 28 %:ssa tapauksia, nuoren rajattomuus tai muu epäselvä oirehdinta 25 %:ssa ja nuoren psyykkinen oireilu 12 %:ssa tapauksia. Toissijaiset syyt esiintyivät sattumanvaraisesti, eikä oletettuja syyjäryhmiä löytynyt mainitsemisen arvoisesti.

Taulukko 3: Ensisijainen syy kiireelliselle huostaanotolle

Syy kiireelliselle huostaanotolle	Lukumäärä
Alkoholin-, lääkkeiden- tai sekakäyttö	22
Sosiaalinen sopeutumattomuus	15
Rikollinen toiminta	10
Muut nuoresta johtuvat syyt	10
Perheristiriidat	9
Koulunkäyntivaikeudet	7
Mielenterveysongelmat	7
Huumeiden käyttö	5
Itsetuhoinen käyttäytyminen	5
Vanhempien alkoholin-, lääkkeiden- tai sekakäyttö	2
Vanhempien jaksamisen tukeminen	2
Lapsen pahoinpitely (fyysinen)	1
Lapsen hoidon laiminlyönti	1
Muut vanhemmista johtuvat syyt	1
Vanhempien mielenterveysongelmat	1
Yhteensä	98

(Lähde: Lastensuojelutilasto, Tampere 2005.)

3.3 Kiireellisten huostaanottojen käytännöt

Saarni (2006) on selvittänyt lasten kiireellisiä huostaanottoja Turun ja Tampereen päätösasiakirjojen avulla valtaosin vuoteen 2004 painottuneen aineistonsa avulla. Hänen mukaansa Tampereen kiireellisten huostaanottojen korkeaan toimenpidemäärään vaikuttavat niiden toistuvuus, samasta perheestä yhdellä kertaa kiireellisesti huostaanotettujen lasten lukumäärä sekä lastensuojelun päivystystoiminta. Kiireellisten huostaanottojen runsaaseen määrään vaikuttaa myös tamperelaisvanhempien aloitteellisuus. Tampereella lasten vanhemmat ja muut sukulaiset ottivat aktiivisesti yhteyttä lastensuojeluun, mikä saattaa kertoa siitä, että heille on syntynyt luottamuksellinen suhde lastensuojelun viranomaisiin, mutta toisaalta myös siitä, että vanhemmilla ei enää ole muuta vaihtoehtoa tilanteessa, johon apua ei ole saatu riittävän ajoissa. (mt., 52.)

Saarnin (2006, 52) mukaan Tampereella lastensuojelussa painotetaan kodin mahdollisuuksia, vanhempien voimavaroja sekä vanhempien kanssa tehtävää yhteistyötä. Perhekeskeistä asennetta kuvaa se, että ”vanhempien jaksamisen tukeminen” on Tampereella yleinen syy kiireelliselle huostaanotolle. Muun muassa Kähkönen (1994, 113) on kritisoinut vanhemman tarpeilla perusteltua lastensuojelun tarvetta. Forssénin (1991) mukaan perhekeskeisyys saattaa viivyttää liikaa lapsen edun kannalta välttämättömän sijaishuollon aloittamista, sillä sosiaalityössä toimitaan liikaa vanhempien ehdoilla ja myötäillen heidän toiveitaan (mt., 30). Tutkittavista muutaman nuoren kohdalla kiireelliseen huostaanottoon lopulta johtanut yhteydenotto oli ensimmäinen kontakti lastensuojeluun, mutta nuoren tilanne nähtiin niin huolestuttavana, että päivystävien sosiaalityöntekijöiden oli puututtava siihen välittömästi. Nuorten päätösteksteissä toistui ilmaisut vanhempien neuvottomuudesta ja nuoren kanssa taistelun aiheuttamasta uupumuksesta, jota vanhemmat kertoivat pahimmillaan hoidattavansa mielialälääkityksellä. Vanhempien jaksamista haluttiin tukea useissa tapauksissa kiireellisellä huostaanotolla. Mielestäni tämä on perusteltua, sillä jos vanhemmat eivät syystä tai toisesta pärjää lapsensa kanssa, tämän kasvuolosuhteet eivät ole riittävät rajojen ja huolenpidon osalta. Lisäksi perheissä saattaa olla muitakin alaikäisiä lapsia, joista vanhemman täytyisi jaksaa pitää huolta.

Tampereella tehdään Turkuun verrattuna erityisen paljon kiireellisiä huostaanottoja nuorille. Kiireellisten huostaanottojen kriteereissä näyttäisi olevan eroa Tampereen ja Turun välillä, ja Saarni esittää, että joissakin tapauksissa kiireelliselle huostaanotolle olisi kenties ollut löydettävissä jokin muu ratkaisu erityisesti silloin, kun nuoren tytön välit vanhempiin ovat tulehtuneet ja vanhemmilla on vaikeuksia selviytyä arkisista tilanteista nuoren kanssa. (Saarni 2006, 50, 52.) Mitä muita mahdollisuuksia sitten olisi olemassa kuin ottaa nuori kiireellisesti huostaan? Pitäisikö huostaanoton kriteerit täyttävässä tilanteessa jättää päätös tekemättä ja toivoa, että tilanne muuttuu parempaan päin? Kuinka pitkään ratkaisujen teossa voidaan odottaa?

Aineistoni 74 kiireellisesti huostaanotetusta nuoresta 56 %:n kohdalla kiireellistä huostaanottoa jatkettiin pidempään kuin 14 vuorokauden ajan huostaanoton valmistelun tai sen tarpeen selvittelyn vuoksi. Erillisellä jatkopäätöksellä kiireellisen huostaanoton kesto on tarvittaessa voitu jatkaa 30 päivään asti ja erittäin painavasta syystä 60 vuorokauteen asti huostaanottoa valmisteltaessa. 30 vuorokauden jatkopäätökset näyttäisivät olevan suorastaan käytäntönä, sillä tässä aineistossa 68 %:n kohdalla kiireellistä huostaanottoa jatkettiin 30

vuorokauteen saakka ja 22 %:ssa tapauksia 60 vuorokauteen asti. 56 %:n kohdalla toteutuneista jatkopäätöksistä huolimatta selvästi pienempi osa nuorista päätyi huostaanotetuksi. Tampereella päätökset kiireellisestä huostaanotosta, jatkopäätöksistä tai kiireellisen huostaanoton lopettamisesta tekee ensisijaisesti oman asuinalueen perusteella perheelle valikoitunut lastensuojelun sosiaalityöntekijä, mutta virka-ajan ulkopuolella kiireellisen huostaanoton päätöksiä tekevät päivystävät sosiaalityöntekijät Sosiaaliasema Paussista. Kiireellisesti huostaanotetut nuoret sijoitetaan lähes poikkeuksetta kahteen kaupungin omaan perhetukikeskukseen päätöksen voimassaoloajaksi, kun taas alle 12-vuotiaat lapset sijoitetaan joko päivystysperheeseen tai heille tarkoitettuun perhetukikeskukseen.

Silloin kun lastensuojeluilmoitus tulee perheen sisältä, kyseessä on useimmiten yksinhuoltajaperhe ja huolen kohteena murrosikäinen lapsi (Kivinen 1994, 75–76; Pösö 1993). Yksinhuoltajuuden ja perheiden päämiesten naisvaltaisuuden ohella lastensuojelun asiakkailta yli sukupolven jatkuva lastensuojelun asiakkuus on vallitseva piirre (Kivinen 1994, 140–141). Lastensuojelutyö näyttäisi jäsentyvän naissukupuolen kautta, sillä se on pääasiassa naissosiaalityöntekijöiden työskentelyä äitien kanssa (mt., 6) lapsen ja toisen vanhemman jäädessä usein syrjään (Kähkönen 1994, 113). Koko aineistoni nuorista vain 36 %:lla isä oli mukana vaikuttamassa kiireellisen huostaanoton päätökseen puhelimitse, ja vielä harvempi isä oli itse läsnä tilanteessa, jossa kiireellisestä huostaanotosta päätettiin. Yllättäen isät olivat hieman aktiivisempia niiden nuorten kohdalla, jotka päätyivät lopulta huostaanotetuiksi. Kiireellisistä huostaanottopäätöksistä käy ilmi, että sosiaalityöntekijät eivät aina edes yrittäneet ottaa isään yhteyttä ja selvittää tämän mielipidettä kiireellisestä huostaanotosta. Tätä toimintaansa he perustelivat isän ja lapsen (lähes) puuttuvalla yhteydenpidolla. Äideistä ainoastaan muutama ei ollut mukana vaikuttamassa kiireellisen huostaanoton päätökseen. Aineistoni nuorista miltei joka kymmenenneltä oli kuollut toinen vanhempi, yleensä isä. Joillekin vanhemmille tieto nuoren kiireellisestä huostaanotosta tuli varmasti yllätyksenä, sillä vaikka vanhempi ei olisi huoltaja, hänellä on vähintään oikeus saada lapsensa kiireellisen huostaanoton päätös tiedoksi todisteellisesti. Kuinkahan monen nuoren isä kiinnostui ja aktivoitui lapsensa huolestuttavassa tilanteessa saatuaan kiireellisen huostaanoton päätöksen luettavakseen?

Hämmästykseni vain 13 %:n kohdalla kiireellisen huostaanottopäätöksen perusteluosiossa kerrottiin nuoren vastustavan päätöstä. Valtaosasta tapauksia ei tarkalleen pystynyt

toteamaan nuoren mielipidettä kiireellisestä huostaanotosta tai sijoittamisesta perhetukikeskukseen. Joidenkin nuorten mielipiteen selvitys oli jopa mahdotonta, koska heidän olinpaikkansa oli tuntematon, heitä ei tavoitettu edes matkapuhelimen kautta, ja jotkut olivat olleet kateissa useiden päivien ajan. Uskallan silti väittää, että mikäli tavoitettavissa ollut nuori olisi vastustanut kiireellisen huostaanoton päätöstä voimakkaasti, siitä olisi kirjattu maininta päätöksen perusteluosioon.

Silloin kun asiakkaat hakeutuvat lastensuojelun asiakkuuteen omaehtoisesti suoraan tai toisen tahon ohjaamina, he toivovat apua johonkin tiettyyn asiaan (Kivinen 1994, 138). Aineistoni nuorista viisi prosenttia haki itse itselleen apua sosiaalityöntekijältä. Kahdeksalle prosentille päätöksen perusteluosioon oli kirjattu, että kiireellinen huostaanotto oli vanhemman tai vanhempien nimenomainen pyyntö tai toive, mutta valtaosassa tapauksia vanhemmat olivat sitä mieltä, että nuoren tilanne vaatii pysäytystä ja hyväksyivät kiireellisen huostaanoton. Yllätyksekseni päätöksistä ei löytynyt mainintoja vanhempien vastustuksesta. Tosin yhdessä maahanmuuttajapojan tapauksessa vanhemmat olivat vastustaneet ylipäättänsä avoimuuden palveluita, joita perheelle oli vuosien ajan yritetty tarjota. Vanhempien mielipidettä ei ehditty selvittämään kiireellistä huostaanottoa tehtäessä, mutta mitä todennäköisimmin he eivät sitä olisi hyväksyneet. Toisin kuin Sauraman (2002) aineistossa, jossa sosiaalityöntekijät joutuivat toimimaan huostaanottoa tehdessään vastoin vanhempien tahtoa, tästä aineistosta ilmenee vanhempien hyväksyntä ja jopa toive sosiaalityöntekijöiden puuttumisesta lapsensa tilanteeseen.

Yhteenvetona Tampereen kiireellisten huostaanottojen käytännöistä voidaan todeta, että vajaa puolet niistä kohdistui yli 13-vuotiaisiin nuoriin ja toimenpide toteutettiin pääsääntöisesti nuoren oman oirehinnan tai käyttäytymisen vuoksi. Kiireellisten huostaanottojen jatkopäätökset näyttävät olevan normaali käytäntö silloinkin, kun nuoren varsinaista huostaanottoa ei aleta valmistella. Myös toistuvat kiireelliset huostaanotot ovat varsin tavallisia lastensuojelun arjessa. Tampereen kiireellisten huostaanottojen käytännöt näyttäisivät olevan linjassa koko Suomea koskevien tilastojen kanssa, sillä kiireellisten huostaanottojen määrä on lisääntynyt vuosien myötä ja toistuvat kiireelliset huostaanotot ovat yleistyneet. Asiakirjojen perusteella isät näyttävät olevan taka-alalla päätöksiä tehtäessä ja osallistuvat valitettavan vähän lastensa elämään. Äidit sen sijaan hyväksyvät ja joissakin tapauksissa suorastaan pyytävät, että nuori otettaisiin kiireellisesti huostaan.

4. ASIAKKUUSPOLKUJEN JÄLJILLÄ

Nuorille tehtyjä kiireellisen huostaanoton päätöksiä lukiessani olen huomannut, että kiireelliseen huostaanottoon voidaan päätyä kovin eripituisia ja -näköisiä reittejä pitkin. Jotkut nuorista eivät ole aiemmin olleet lastensuojelun asiakkuudessa, kun taas toisilla voi olla takana vuosien mittainen avohuollon asiakkuus tai jopa huostaanotto. Nuorten lastensuojelun asiakkuusprosessien selvittäminen ensimmäisestä lastensuojeluilmoituksesta lähtien ei ole työn rajoitetun laajuuden vuoksi ollut mahdollista, minkä vuoksi päätin suunnata katseeni kohti tulevaisuutta ja kiireellisestä huostaanotosta alkanutta prosessia. Onko kiireellinen huostaanotto pelkkä välietappi lastensuojelun asiakkuuspoluilla vai voiko se toimia asiakkuuspolun päätepisteenä? Voidaanko kiireellisellä huostaanotolla saada aikaan lastensuojelun tarpeen väistyminen? Nuorten asiakaskertomuksia ja niistä laatimiani tiivistelmiä lukiessa huomasin, että nuorten asiakkuuspolut jakautuivat luontevasti kolmeen luokkaan: polkuihin, joilla lastensuojelun asiakkuus päättyi, polkuihin, joilla avohuollon asiakkuus jatkui enemmän tai vähemmän aktiivisesti tutkimusjakson lopulla sekä varsinaiseen sijaishuoltoon johtaneisiin asiakkuuspolkuihin. Ennen asiakkuuspolkujen tarkempaa esittelyä hahmotan lastensuojeluprosessien yleisiä piirteitä. Pohdin myös kiireellisestä huostaanotosta mahdollisesti seuraavan hyödyn käsitettä.

4.1 Lastensuojelun prosessit

Lastensuojelun asiakkuutta voidaan stabiilin tilan sijasta pitää prosessina, koska asiakkuuden ja ei-asiakkuuden välillä on ”ei vielä” -asiakkuus (Kivinen 1994, 110–111, 120). Lastensuojeluprosessien alussa ja lopussa asiakkuuden rajat ovat hämärät (Heino 1997, 19, 72). Sosiaalitoimistoon tullut lastensuojelullisesti huolestuttava yhteydenotto käynnistää lastensuojelun prosessin, jossa sosiaalityöntekijän on hänelle syntyneen velvollisuuden vuoksi selvitettävä lastensuojelun tarvetta. Lastensuojeluprosessin rajojen määrittely on haasteellista, mutta varsinaisesti prosessi voidaan katsoa alkaneeksi silloin, kun sosiaalityöntekijä tekee päätöksen lapsen ja hänen perheensä ottamisesta yksilö- ja

perhekohtaisen lastensuojelun asiakkaiksi. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että lastensuojelun asiakkaiden on mahdollista saada avohuollon tukitoimenpiteitä joko lapsen tai koko perheen tueksi, mutta toisaalta myös sitä, että heidän perheensä tilannetta seurataan aika ajoin lapsen kasvuolosuhteiden tarkistamiseksi (mt., 110–111, 120). Lastensuojeluprosessi etenee harvoin suoraviivaisesti, joten myös siinä kulunut aika vaihtelee suuresti. Perheiden tilanne ehtii usein olla pitkään kriittinen, ennen kuin viranomaiset puuttuvat siihen. (Kajava 1997, 21, 135.) Lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä onkin kritisoitu molemmista: sekä liian varhaisesta että liian myöhäisestä lapsen tilanteeseen puuttumisesta (Heino 1997, 19, 72). Lastensuojelutoimien alun ja huostaanoton välillä kulunut aika saattaa vaihdella suuresti, jopa puolesta vuodesta yli kymmeneen vuoteen (Kajava 1997, 97).

Nuorten ja heidän perheidensä tilanteet voivat yllättäen kriisiytyä vakavasti. Samalla tavalla ne voivat laua odottamatta: Sosiaalityöntekijät tekivät aineistossani kiireellisen huostaanoton eräälle 15 vuotta täyttäneelle tytölle tilanteessa, jossa tämä oli karannut kotoaan itsenäisesti asuvalle 21-vuotiaalle poikaystävänsä riitauduttuaan äitinsä kanssa. Lastensuojelullista huolta oli ilmennyt jo aiemmin lintsauksen, alkoholinkäytön sekä masentuneisuuden vuoksi. Tyttö kieltäytyi neuvotteluyrityksistä huolimatta palaamasta enää koskaan kotiin, ja koska hän ei suostunut menemään myöskään turvatalolle, sosiaalityöntekijät ottivat hänet kiireellisesti huostaan. Kahden viikon mittainen kiireellinen huostaanotto sekä ulkopuolisten puuttuminen kärjistyneeseen tilanteeseen avasivat keskusteluyhteyden äidin ja tyttären välille ja laukaisivat pattitilanteen, minkä jälkeen tyttö pystyi palaamaan kotiin, ja lastensuojelun asiakkuus päättyi reilussa kuukaudessa. (47/T/89.) Joskus siis äkillinen interventio voi auttaa, kun se vain uskaltaudutaan tekemään. Harvemmin asiakkuuspolut ovat silti näin suoraviivaisia, että ne kulminoituvat jo varhaisessa asiakkuuspolun vaiheessa kiireelliseen huostaanottoon ja pian sen jälkeen koko avohuollon asiakkuuden päättymiseen.

4.2 Hyödyn näkökulma

Hyödyn käsitettä on haasteellista yrittää määritellä, koska käytännössä se on aina tarkastelijan intresseistä riippuvainen. Yksilö ei välttämättä koe tullessa autetuksi, vaikka ulkopuolisille siltä näyttäisikin, ja toisaalta yksilöllistä hyötyä voi olla vaikea todentaa muille. Henkilö voi kokea saaneensa apua, vaikka lopputulos ei olisi toivottu ja ulkopuoliset ajattelisivat lopputuloksen perusteella, ettei avulla ole ollut merkitystä. Silti alusta lähtien minua on kiinnostanut, onko kiireellisellä huostaanotolla ollut positiivinen vaikutus nuoren tilannekehitykseen. Minun oli uskallettava luottaa arviointikykyyni ja sosiaalityöntekijän taitoihini pohtiessani toimenpiteestä mahdollisesti seurannutta hyötyä asiakirjoja tulkitessani. Korostan, että kyseessä on ulkopuolisen tulkitsijan näkemys toimenpiteestä seuranneesta hyödystä ja että asianosaisten näkemykset voisivat poiketa suuresti omistani edellä mainituista syistä. Voihan myös olla, että positiiviseen tilannekehitykseen on vaikuttanut jokin muu asia kuin kiireellinen huostaanotto. Tein luokittelutaulukkoon merkinnät niistä nuorista, joiden kohdalla ajattelen interventiosta olleen hyötyä sillä perusteella, että heidän tilanteensa on kohentunut huomattavasti lähtöpisteeseen nähden. Olen tulkinnut niin, että nuori on voinut hyötyä kiireellisestä huostaanotosta siitä huolimatta, että hänen lastensuojelun asiakkuutensa ei ole päättynyt. Mielestäni tämä on perusteltua lyhyen tutkimusjakson puitteissa, koska muutoksia ei voi edellyttää tapahtuvaksi niin nopeasti, että lyhimmillään alle vuodessa sosiaalityöntekijöistä ja avohuollon palveluista olisi tullut perheelle kokonaan tarpeettomia. Kiireellisestä huostaanotosta on nähdäkseni ollut hyötyä myös silloin, kun se on käynnistänyt tukitoimenpiteitä, joiden avulla lastensuojelun tarve on muuttumassa tarpeettomaksi. Huostaanotettujen nuorten kohdalla hyödyn arvioiminen on vieläkin hankalempaa. Kiireellinen huostaanotto ei ole pysäyttänyt epäsuotuisaa kehitystä, joten tietystä mielessä toimenpiteestä ei ole ollut apua. Toisaalta vaikka nuori olisikin päättänyt sijaishuoltoon, intervention avulla on saatu lisätietoa nuoresta ja tämän elämäntilanteesta. Onhan kiireellisen huostaanoton avulla voitu myös ymmärtää, että huostaanotto on nuoren tilanteessa välttämätön ja hänelle edunmukaisin ratkaisu, jolloin kiireellisestä huostaanotosta voisi katsoa olleen apua nuoren asiakkuuspolulla. Koska työni muutenkin painottuu niihin 48 nuoreen, jotka eivät ole päätyneet huostaanotetuiksi tutkimusjakson aikana, olen jättänyt hyödyn arvioinnin huostaanotetuiksi päätyneiden 26 nuoren kohdalta tekemättä.

Lastensuojelun väliintulo voi joskus muuttaa uhkaavan kehityskulun suuntaa huomattavasti: ”Poliisi toi Villen Paussiin 21.4 illalla. Ville oli jäänyt kiinni yritettyään ostaa S-marketista keskiolutta ja esitettyään liikkeessä itse väärentämänsä henkilötodistuksen. Poliisi oli henkilötarkastuksen yhteydessä löytänyt Villen hallusta neulan ja havainnut pistojälkiä käsivarressa, jolloin Ville oli myöntänyt käyttäneensä subutexia suonensisäisesti.” Poika oli kertonut sosiaalityöntekijöille kokeilleensa vain kerran ja kokemuksen olleen epämiellyttävä. ”Pääasiassa sanoi käyttävänsä alkoholia arvionsa mukaan pari kertaa viikossa, sekä viikolla että viikonloppuisin. Myönsi käyttäneensä myös kannabista ja alkoholin kanssa samanaikaisesti diapamia.” Sosiaalityöntekijöiden huoli kohdistui pojan päihteidenkäytön ohella myös koulunkäynnin laiminlyöntiin, kuljeskeluun ja yöpoissaoloihin. Ensimmäinen interventio ei vielä tuottanut toivottua pysähtymistä, joten poika otettiin toisenkin kerran kiireellisesti huostaan reilun kuukauden kuluttua, sillä hänet ”oli otettu päihtyneenä kiinni Keskustorilla klo 22.00 ja häntä epäiltiin teräaseen hallussapidosta yleisellä paikalla. Poliisi antoi Villelle sakot toisen henkilön vahingoittamiseen soveltuvan esineen hallussapidosta yleisellä paikalla ja toi hänet Paussiin selviämisasemalle.” Vaikka poika oli jo tutustunut suonensisäisesti käytettäviin huumeisiin, hän pystyi tuettuna luopumaan huumeidenkäytöstä. Puolen vuoden kuluttua neuvottelussa sosiaaliasemalla ”äiti ja Ville vakuuttivat kaiken olevan hyvin. Villen koulu sujuu erityisryhmässä hyvin. Ville on 9. luokalla ja suunnitelmassa on valmistua kirvesmieheksi peruskoulun jälkeen. Työkokeilua Ville on saanut tehdä lattian laatoituksessa kotona ja tuttavaperheissä ja jälkikin on ollut moitteetonta. Äiti kertoi, että kotiintuloajatkin ovat kohdallaan ja päihteistä Ville sanoo, että jonkin verran käyttää. Äidin mielestä ei suurta huolta ole tässä asiassa. Sosiaalityöntekijän arviona voin todeta että äidin ja pojan välit vaikuttivat läheisiltä ja että vuorovaikutus on kohdallaan. Kaikkien mielestä avotyölle ei enää ole tarvetta.” Pojan tilanne koheni avotyön avulla puolessa vuodessa siinä määrin, että lastensuojelun asiakkuus pystyttiin lopettamaan. (13/P/89.)

Asiakirjojen perustella vanhimpien ikäluokkien edustajat näyttäisivät hyötynneen kiireellisestä huostaanotosta nuorempia tutkittuja vähemmän. Kun tarkastellaan alla olevasta taulukosta (Taulukko 4) eri vuosina syntyneiden nuorten lukumääriä aineistossa ja verrataan niitä interventiosta hyötynneiden lukumääriin, huomataan, että kahden vanhimman ikäryhmän edustajat hyöttyivät kiireellisistä huostaanotoista vähiten ja kolmen nuorimman ikäluokan edustajat eniten. Kuitenkin vuonna 1988 syntyneistä miltei joka viidennelle toimenpiteestä oli siinä mielessä apua, että se käynnisti tukitoimenpiteiden sarjan aikuisuutta silmällä pitäen.

Toisin sanoen 48 nuoresta ainakin 44 %:lle kiireellisestä huostaanotosta näyttäisi olleen hyötyä, ja kuudelle prosentille voidaan ajatella olleen apua siten, että kiireellinen huostaanotto käynnisti tarvittavat tukitoimenpiteet ja tilanne lähti kohenemaan intervention myötä. Puolilla 48 nuoresta tilanne liikahti kiireellisen huostaanoton myötä lähtötilannetta positiivisempaan suuntaan. Suhteutettuna kaikkiin tutkittaviin ainakin hieman yli neljännekselle kiireellisestä huostaanotosta näyttäisi olleen hyötyä.

Taulukko 4: Kiireellisestä huostaanotosta hyötyneet nuoret

syntymä- vuosi	nuorten lukumäärä	hyötyneet / lukumäärä	hyötyneiden % osuus
1987	5	1	20
1988	16	4	25
1989	11	6	55
1990	7	6	86
1991	9	4	44
yhteensä	48	21	

Syyskuuhun 2006 tultaessa huostaanotolta välttyneistä 10 % kohdalla oli tutkimusjakson lopulla keskustelua varsinaisesta huostaanotosta, mikäli nuoren tilanteessa ei tapahdu positiivista muutosta. Asiakirjoista ilmenee, että sosiaalityöntekijät usein kertoivat nuorelle aloitetun avohuollon tukitoimen olevan viimeinen tukikeino, jota kokeillaan ennen varsinaisen huostaanoton valmisteluun ryhtymistä. Toisille nuorille korostettiin, että seuraavasta rikoksesta tai esimerkiksi luvattomien koulupoissaolojen lisääntyessä heidät otetaan kiireellisesti huostaan ja varsinaista huostaanottoa aletaan valmistella. Asiakirjojen perusteella avohuollon asiakkuuksien muuttumista välttämättömäksi viimesijaiseksi sijaishuollosi yritettiin välttää viimeiseen asti. Sosiaalityöntekijät kertoivat nuorelle etukäteen, että tällä on viimeinen tilaisuus osoittaa sijaishuolto tarpeettomaksi, mutta myös sen, millaisia muutoksia nuorelta odotetaan, jos hän haluaa välttää sijaishuoltoon sijoituksen.

4.3 Huostaanottoon vievä asiakkuuspolku

Huostaanotto on lastensuojelulain mahdollistamista lastensuojelun palveluista ja toimenpiteistä kaikkein voimakkaimmin perheen yksityisyyteen tunkeutuva julkisoikeudellinen toimenpide (Kajava 1997, 21). Se on viimesijaisin turvaamistoimenpide silloin, kun lapsen tai nuoren kasvuolosuhteet tai tämän oma toiminta uhkaa vakavasti vaarantaa hänen terveyttään ja kehitystään. Sijaishuollon aikana sosiaalilautakunta päättää nuoren jokapäiväisen hoivan järjestämisestä ja toteuttaa sen tarkoituksenmukaisella tavalla. Huostaanotto ei ole pysyvä ratkaisu, vaan se on aina voimassa toistaiseksi siihen asti, kun edellytysten katsotaan täyttyvän.

Vastentahtoisia huostaanottoja tehdään vähän, mutta ne vaikuttavat voimakkaasti mielikuviin lastensuojelusta siitä huolimatta, että vanhempien kanssa yhteistuumin valmisteltu huostaanotto ja vanhempien pyytämä kodin ulkopuolinen hoito lapselle ovat olleet vastentahtoisia huostaanottoja tavallisempia. Ylipäätänsä lastensuojelun toimintakentällä erilaiset palvelut ja tukitoimenpiteet ovat selvästi huostaanottoa yleisempiä toimenpiteitä. (Saurama 2002, 28.) Suomalaiselle hyvinvointipainotteiselle lastensuojelulle on ominaista tukea lapsia ja heidän perheitään monenlaisissa lapsuuden, nuoruuden ja perhe-elämän vaikeuksissa, kuten nuorten rikos- ja päihdeongelmissa (Pösö 2007, 72). Hurtig ja Laitinen (2002, 162) huomauttavat, että huostaanotoista keskusteltaessa olisi muistettava niitä lapsia, jotka jäävät vaille apua ammattilaisten arastellessa tilanteiden konkreettisissa ratkaisuyrityksissä. Huostaanotoille on harvoin olemassa vain yksi syy ongelmien kasautuessa, eikä niitä toteuteta ilman pitkään jatkuneita ongelmia ja viranomaisten vakavaa harkintaa (Kajava 1997, 95, 97). Vastentahtoiseen huostaanottoon päädytään yleensä perusteellisen harkinnan sekä pitkän ja monivaiheisen prosessin myötä, mutta silloin tällöin viranomaisten toivotaan puuttuvan nopeammin ilmenneisiin lastensuojelullisiin huoliin. Huostaanottoon johtaneita tapahtumia edeltää usein vuosia kestänyt perheen tilanteen viranomaisseuranta sekä perhe-elämän vähittäinen kurjistuminen. Mikäli sosiaalityöntekijät ajattelisivat pelkästään lapsen etua, huostaanottoon ryhdyttäisiin todennäköisesti aiemmin. (Saurama 2002, 226, 228.)

Lastensuojelun perusongelmana on tuen ja avun saaminen perheen kannalta liian myöhään (Kähkönen 1994, 109–110). Apua tarvitsevat perheet eivät halua hakea apua huostaanottouhan vuoksi, eivätkä perheelle läheiset ihmiset uskalla tehdä lastensuojeluilmoituksia negatiivisten seurausten ja reaktioiden pelossa. (Pellava 2003, 102.) Lastensuojelun näkökulmasta ongelmana on myös resurssien rajallisuus, sillä kaikkia apua tarvitsevia perheitä ei voida ottaa välittömästi intensiivisen tuen piiriin (Kähkönen 1994, 109–110). Huostaanotto on kuitenkin joidenkin lasten ja perheiden kohdalla välttämätöntä, jotta lasten elämäntilanne normalisoituisi ja rauhoittuisi. Resurssien rajallisuus valitettavasti vaikuttaa siihen, että perheille tarjottu tuki on luonteeltaan ”hätäapupalvelua”, minkä vuoksi interventiot eivät ole luonteeltaan preventiivisiä tai tukevia, vaan äkillisiä ja tungettelevia. (Frost & Stein 1989, 114.)

Olen tutkinut huostaanotetuiksi päätyneiden kiireellisesti huostaanotettujen nuorten päätöstekstejä ja päätöksiä päiväkirjaosiolta. Heidän kohdaltaan olen jättänyt asiakaskertomukset lukematta, koska olen halunnut keskittyä sijaishuoltoon päätyneiden nuorten asiakkuuspolkuihin. En myöskään ole tietoinen siitä, miten varsinaista huostaanottoa on perusteltu, koska se ei ole tämän työn kannalta merkityksellistä. 74 nuoresta 26 nuorta eli 35 % otettiin varsinaisesti huostaan tutkimusjakson loppuun mennessä. Huostaanotetuista lähes joka kolmannelle (31 %) oli tutkimusjakson aikana tehty useampi kuin yksi kiireellinen huostaanotto: kahdelle nuorelle toimenpiteitä oli tehty kaksi, viidelle nuorelle kolme ja yhdelle nuorelle jopa neljä ennen varsinaista huostaanottoa. Yleisin ensimmäiselle kiireelliselle huostaanotolle annettu ensisijainen syy oli lapsen sosiaalinen sopeutumattomuus (23 %), toiseksi yleisimpinä syinä olivat lapsen alkoholinkäyttö (15 %) sekä koulunkäyntivaikeudet (15 %) ja kolmanneksi yleisimpinä syinä rikollinen toiminta (12 %) sekä itsetuhoinen käyttäytyminen (12 %). 65 %:n kohdalla toimenpiteeseen johtaneiden syiden katsottiin olevan lapsesta itsestään lähtöisin. Sekä vanhemmista että lapsesta johtuvia syitä oli annettu 27 %:ssa huostaanotettujen nuorten kiireellisiä huostaanottoja, ja vain muutamassa yksittäisessä tapauksessa kiireellisen huostaanoton ensisijaiseksi syyksi oli merkitty vanhemmista johtuvat syyt. Varsinaiseen sijaishuoltoon päätyneiden nuorten kiireellisille huostaanotoille oli sijaishuoltoon päätyttämiä useammin syynä pelkästään lapsesta itsestään johtuvat syyt.

Huostaanotetuista nuorista poikia oli 54 % ja tyttöjä 46 %, joten hieman useampi poika päätyi huostaanotetuksi kiireellisen huostaanoton jälkeen. Näin pienestä määrästä tutkittavia

on mahdotonta sanoa, onko sukupuolella merkitystä sijaishuoltoon päätyemisessä kiireellisen huostaanoton jälkeen, mutta uskon sen merkityksen olevan vähäinen. Huostaanottoja tehtiin eniten vanhimmille ja nuorimmille tytöille, mutta huostaanotettuja poikia oli enemmän vuosina 1989 ja 1990 syntyneiden keskuudessa. Huostaanottoja tehtiin tasaisesti eri vuosina syntyneille tutkituille, mutta yhtään nuorta ei otettu huostaan hänen täysi-ikäistymisvuotenaan. Tosin eräs vuonna 1988 syntynyt poika otettiin huostaan neljännesvuosi ennen hänen täysi-ikäistymistään. Ensimmäisen kiireellisen huostaanoton aikaan huolta aiheuttivat pojan rajattomuus, päihteidenkäyttö sekä ristiriitaisuudet perheenjäsenten välillä. Toisen kiireellisen huostaanoton syynä oli jo puhtaasti pojan sairaaloinen alkoholinkäyttö ja aggressiivisuus isää kohtaan sekä huoli siitä, miten ristiriitatilanteet vaikuttavat perheen keskinäisiin suhteisiin. ”Isä kertoi Matin käyttäneen runsaasti alkoholia monena päivänä viikossa ja vanhempien olevan voimatoimia poikansa päihdekierteen katkaisussa. Isän mukaan Matti juo myös arkipäivisin. Viime viikolla hän oli tullut kotiin hyvin päihtyneenä oksennellen ja alleen laskeneena. -- Isän mukaan Matti oli käyttäytynyt ko. tilanteessa ja aiemmin lähinnä häntä kohtaan aggressiivisesti, mutta sekä äiti että nuoremmat sisarukset kärsivät Matin juomisesta ja siitä aiheutuvista riidoista.” (68/P/88.)

Mäenpää ja Törrönen (1996) ovat havainneet, että huostaanottojen yhteydessä nuorten poikien kohdalla käytetään kuvauksia nuoren irrallisuudesta, rajattomuudesta ja raivosta. Kulttuurisidonnaisten tulkintojen mukaan pojat reagoivatkin ulospäin ja tytöt kääntyvät ongelmissaan itseensä. Valitettavasti nuorten sisäänpäin kääntyviin ongelmiin ei puututa yhtä herkästi kuin ulospäin suuntautuviin, koska niiden laajuutta on haasteellisempaa havaita ja ymmärtää. (mt., 25.) Toisaalta nuoren sisäänpäin oireilu saattaa olla ulkopuolisille siedettävämpää, koska käytännössä se kohdistuu vain nuoreen itseensä, ja näin ulkopuoliset voivat olla rauhassa. Pösö (1993, 49) on havainnut koulukoteja tutkiessaan eroja sukupuoleen liittyvien käytäntöjen välillä: tyttöjen ongelmien on nähty johtuvan pääasiassa perhe- tai kouluongelmista, kun taas poikien ongelmat on kuvattu koulunkäyntiin liittyvinä vaikeuksina sekä rikollisuudesta johtuvina ongelmina. Tässä aineistossa oli havaittavissa tyttöjen sisäänpäin kääntyneisyyttä psyykkisen oirehdinnan muodossa, mutta yhtä lailla kuin pojilla, tytöillä esiintyi myös ulospäin suuntautuvaa raivoa ja rajattomuutta. Huostaanotetuista nuorista 35 %:lla esiintyi aggressiivista käyttäytymistä toisia ihmisiä kohtaan sukupuolesta riippumatta, ja hyvin usein poliisit oli kutsuttu paikalle rauhoittamaan tilanteita. Hyvinvointipainotteisessa lastensuojelussa resursseja pyritään ohjaamaan myös perheitä

tukevaan ja ongelmia ennaltaehkäisevään työhön (Pösö 2007, 72, 74–75). Kiireellisten huostaanottopäätösten perusteluosioista löytyi useita mainintoja muiden perheenjäsenten oireilusta nuoren haasteellisen käyttäytymisen vuoksi. Vaikutti siltä, että kiireellisellä huostaanotolla haluttiin suojella paitsi nuorta itseään, myös muita perheenjäseniä ja tukea heidän jaksamistaan.

Suurin ero tyttöjen ja poikien välillä päätöstekstien perusteella oli se, ettei tytöillä esiintynyt vakavaa rikollista käyttäytymistä. Pojilla rikollinen käyttäytyminen sen sijaan oli varsin tavallista, ja valtaosa rikoksista liittyi jollakin tapaa moottorikulkuneuvoihin. Kenties pojat haluavat laittomuuksien kautta osoittaa miehistä rohkeutta kavereilleen ja toisaalta kokea jännitystä yhdessä toisten nuorten kanssa. Moottorikulkuneuvon ratissa nuori vaikuttaa ikäistään vanhemmalta ja saa mahdollisuuden kokea asioita, jotka eivät ole toisten samanikäisten ulottuvilla.

Erään 15-vuotiaan tytön tapaus oli erityisen mieleenpainuva. Huostaanottoon johtanut kiireellinen huostaanotto oli kaiken kaikkiaan viides vuoden sisällä hänelle tehty interventio, joista kolme tehtiin vuoden 2005 puolella. Neljättä kiireellistä huostaanottoa jatkettiin 30 vuorokauteen huostaanoton valmistelemiseksi, mutta tytön vanhempien voimakkaan toiveen vuoksi sitä ei lähdetty toteuttamaan. Tytön oireilu ilmeni erityisesti koulunkäynnin vaikeuksina, näpistelynä, kuljeskeluna ja masentuneisuutena. Vasta avotyön, avohuollon sijoituksen ja viidennen jatkopäätökseen edenneen kiireellisen huostaanoton jälkeen tyttö otettiin huostaan vanhempien kärsivällisyyden ja uskon viimein loputtua. *”Äiti toivoi, että Maija voitaisiin ottaa huostaan ja sijoittaa mahdollisimman kauas Tampereelta siten, että Maijalla olisi mahdollisuus irtautua nykyisestä kaveriporukasta.”* (59/T/90.) Tämän tytön tapa päätyä huostaanotetuksi poikkeaa asiakkuuspolun vaiheikkuudellaan sekä nopeatempoisuudellaan muista huostaanotetuiksi päätyneistä aineistoni nuorista. En voi olla miettimättä, onko viidettä kertaa tapahtuva kiireellinen interventio ennen huostaanottoa enää lapsen edun mukainen ratkaisu? Mihin näillä toistuvilla huostaanottojaksoilla pyrittiin? Tapahtuiko kiireellisten huostaanottojen aikana niin selvää edistymistä, että nuori voitiin aina palauttaa takaisin kotiin? Kuinka pitkälle biologisten vanhempien toiveita voidaan myötäillä lapsen edun ollessa kyseessä?

Eräs maahanmuuttajatyttö joutui itse järjestämään itselleen apua: *”--koulukuraattori on ollut sosiaalitoimeen yhteydessä syys-lokakuun 2005 aikana useampia kertoja ja kertonut Marian*

tilanteesta. Maria on esimerkiksi tullut kouluun mustelmilla ja kertonut, että häntä on kotona pahoinpidelty. Pahoinpitelijöinä ovat olleet isä ja vanhemmat veljet.” Tyttö itse oli kertonut koulukuraattorille ja terveydenhoitajalle pahoinpitelyistä, minkä vuoksi kuraattori oli ollut useita kertoja yhteydessä sosiaalitoimeen ja ohjasi tytön vapaaehtoistoimintaan perustuvan avun piiriin. Tyttö oireili jo vakavasti. ” -- *hän on viillellyt itseään sekä riehunut koulussa huutamalla muille oppilaille tappouhkauksia ja rikkonut tavaroita.”* Tytölle järjestettiin nuorten turvatalolta paikka, mutta siellä todettiin, etteivät turvatalon työntekijät pysty takaamaan tytön turvallisuutta. Viimein sosiaalityöntekijät päättivät turvata tytön itse suunnitteleman kotoa karkaamisen ottamalla hänet kiireellisesti huostaan, sijoittamalla hänet salassa pidettyyn paikkaan ja jatkamalla päätöstä aina 60 vuorokauteen asti ennen varsinaista huostaanottoa. (52/T/88.) Tämän tytön kohdalla lastensuojelu ei näyttänyt toteuttavan edes suojelehtäväänsä, vaan tytön oli itse aktiivisesti haettava apua ja suunniteltava tulevaisuuttaan.

Huostaanotettujen nuorten asiakkuuspolkuja tutkiessa on muistettava, että osa nuorista otetaan huostaan ilman tarkastelemaani kiireellistä huostaanottoa, joten heidän asiakkuuspolkunsu ovat minulle vieraita. Näiden nuorten asiakkuuspolut olivat pääsääntöisesti alkaneet jo ennen kiireellistä huostaanottoa, ja monella oli ollut tukeaan Tampereella avotyöksi kutsuttua perhetyötä, avohuollon sijoituksia tai aiempia kiireellisiä huostaanottoja. Muutamista tapauksista jäi kuva, että sosiaalityöntekijät antoivat nuorelle useita mahdollisuuksia välttää sijaishuoltoon sijoittaminen. Oliko kyseessä vastentahtoisten huostaanottojen välttämisen pyrkimys vai se, että sosiaalityöntekijät ylipäättänsä yrittivät siirtää vaikeiden huostaanottopäätösten tekoa? Otettiin vanhempien toiveita huomioon jo siinä määrin, että lapsen etu jäi toteutumatta? Toisaalta vaikuttaa siltä, että kiireellisellä huostaanotolla on oma tarkoituksensa lastensuojelun toimenpidekentässä ennen kaikkein viimesijaisinta huostaanottoa. Ehkä sen avulla yritetään saada nuori ymmärtämään, mitä sijaishuoltoon sijoittaminen tarkoittaisi käytännössä, ja samalla annetaan nuorelle viimeinen mahdollisuus osoittaa se tarpeettomaksi. Sosiaalityöntekijöillä on toive siitä, että pienempikin interventio voisi auttaa: kahden viikon mittainen kiireellinen huostaanotto tulee selvästi halvemmaksi kuin varsinainen huostaanotto, ja toisaalta se ei edellytä nuoren suostumusta, kuten avohuollon sijoitus. Joidenkin nuorten kohdalla kiireellisten huostaanottojen välillä on pidempiä useiden kuukausien mittaisia jaksoja, jolloin nuoren tilanne on selvästi kohentumassa ja lastensuojelun tarve vähäisempää, mutta tilanne kriisiytyy uudelleen. Onko lastensuojelun interventio ollut tehokas pysäyttäjät tiettyssä

elämäntilanteessa? Miksi sen vaikutus ei ole kestänyt pidempään? Vai onko uutta kiireellistä huostaanottoa vaativa tilanne jo eri, kuin mihin aiempaa toimenpidettä käytettiin?

4.4 Avohuollossa kulkeva asiakkuuspolku

Kiireellisen huostaanoton aikana pyritään arvioimaan lastensuojelun tarvetta tulevaisuudessa ja miettimään sijaishuoltoon sijoittamisen tarpeellisuutta. Kiireellinen huostaanotto on lyhytaikaisuutensa vuoksi useimmiten riittämätön tukitoimenpide pitkään jatkuneiden lastensuojelullisten ongelmien ratkaisussa. Aineistoni nuorista 65 %:a ei otettu huostaan tutkimusjakson loppuun mennessä. Näiden 48 nuoren osalta olen tarkastellut taulukoinnin avulla heidän kiireellisen huostaanoton jälkeisiä lastensuojelun avohuollon asiakkuuspolkujaan. Aineistostani 27 %:n eli 20 nuoren avohuollon asiakkuus jatkui edelleen jossain määrin tutkimusjakson lopulla. Tähän ryhmään ei kuulunut lainkaan vuonna 1987 syntyneitä, sillä heidän lastensuojelun asiakkuutensa päättyi vuonna 2005 saavutetun 18 vuoden iän vuoksi. Avohuollon asiakkuudessa jatkaneissa oli kymmenen tyttöä ja kymmenen poikaa, joiden määrä jakautui tasaisesti vanhempiin ja nuorempiin kiireellisesti huostaanotettuihin tutkittaviin. Tyttöjä oli eniten vuonna 1991 ja poikia vuonna 1989 syntyneissä tutkituissa. Tutkimusjakson lopulla avohuollon asiakkuudessa jatkaneista hieman yli puolet oli otettu useammin kuin kerran kiireellisesti huostaan: 21 % kahdesti ja 31 % kolmesti.

4.4.1 Syitä kiireelliselle huostaanotolle

Lastensuojelun avohuollon asiakkuuspolulla yhä kulkeneilla nuorilla kiireellisen huostaanoton ensisijaisissa syissä oli hajontaa. Vuosina 1990–1991 syntyneiden nuorten kohdalla intervention syynä oli tavallisimmin, lähes kolmanneksen kohdalla, ”muut lapsesta johtuvat syyt”. Asiakirjoista ilmenee, että koulunkäyntivaikeuksia oli joka neljännellä avohuollon asiakkuudessa jatkaneella nuorella. Vaikeudet ilmenivät pääasiassa runsaina luvattomina poissaoloina, ja pahimmillaan nuori oli ollut pois koulusta tuntimäärien perusteella viikkokausia. Koulunkäynnin totaalinen laiminlyönti vaarantaakin vakavasti

nuoren tulevaisuuden, sillä koululaitos on keskeinen ja tulevaisuuden kannalta tärkeä instituutio nuoren elinpiirissä. Toistuvat epäonnistumiset ja pettymykset koulussa saattavat aiheuttaa nuoren vetäytymisen sosiaalisista tilanteista kokonaan. (ks. Ruoppila 1995, 164.) Eräälle 14-vuotiaalle pojalle tehtiin kiireellinen huostaanotto koulunkäyntiin liittyvien vaikeuksien vuoksi tämän oltua pois koulusta yli viikon. Sosiaalityöntekijät menivät poliisien kanssa kotikäynnille tapaamaan poikaa. Sisälle poliisit ja sosiaalityöntekijät pääsivät vasta yleisavaimella, sillä poika ei avannut ovea eikä vastannut puhelimeen ja äiti oli töidensä vuoksi estynyt tulemaan kotiin. ”*Pekka ei kertomansa mukaan ollut käynyt moneen päivään ulkona eikä ollut tavannut kavereitaan vaan hänen päivänsä kuluivat netissä.*” Kiireellisen huostaanoton jälkeen poika sijoitettiin avohuollon tukitoimenpiteenä 1,5 kuukaudeksi, mutta jälleen puolen vuoden kuluttua kuraattori oli sosiaalitoimeen yhteydessä luvattomien poissaolojen vuoksi. (39/P/91.) Nuori saattaa leimautua herkästi poissaolojensa vuoksi sekä luokkatovereiden että opettajien silmissä, mikä on omiaan edesauttamaan kouluun liittyviä vaikeuksia ja voi pahimmillaan johtaa sen totaaliseen välttelyyn. Kouluyhteisöstä erkaantuminen muodostaa syrjäytymisriskin, minkä vuoksi koulussa ilmenneisiin ongelmiin tulisi puuttua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

”Lapsen rikollinen käyttäytyminen” oli tavallinen syy kiireelliselle huostaanotolle vuosina 1988–1989 syntyneillä pojilla. Neljästä ”lapsen rikollisen toiminnan” vuoksi kiireellisesti huostaanotetusta pojasta kolmen rikokset kohdistuivat jollakin tapaa moottorikulkuneuvoihin, ja kahdelle pojalle oli langetettu vuotta lähentelevä ehdollinen vankeusrangaistus. 16-vuotias poika oli kolmen vuorokauden ajan poliisin tutkintavankilassa, koska ”*hänen epäillään syyllistyneen lukuisiin moottorikulkuneuvon käyttövarkauksiin, moottorikulkuneuvon käyttövarkauden yrityksiin, ajo-oikeudetta ajoon ja varkauksiin. Kuulusteluissa Mikko on myöntänyt murtautuneensa oman arvionsa mukaan 30–50 autoon, joista osan on ottanut käyttöönsä. Lauantaina 17.9.2005 poliisin hänet pidättäessä hän oli liikkeellä aiemmin varastamallaan henkilöautolla.*” Vuodesta 2003 alkaen hänen saldokseen oli kertynyt lukemattomia epäilyjä varkauksista, pahoinpitelyistä sekä moottorikulkuneuvoihin liittyneistä rikoksista. Interventio rauhoitti hänen rikoskäyttäytymistään noin vuodeksi. (46/P/89.) Eräs toinen poika (18P/88) oli lyhyessä ajassa ollut osallisena neljään pahoinpitelyyn ja tapahtumahetkellä aina voimakkaasti humalassa. Poika oli ollut sijaishuoltoon sijoitettuna perhekodissa 4,5 vuoden ajan, ja huostaanotto oli purettu vain vuotta ennen tehtyä kiireellistä huostaanottoa. ”*Äiti sanoi, että ei jaksakaan enää Juhan kanssa ja pyytää, että poika sijoitettaisiin kodin ulkopuolelle.*”

Yllätyksekseni poika oli myös omasta mielestään pysäytyksen tarpeessa. Kiireellinen huostaanotto ei silti pysäyttänyt epäsuotuisaa kehitystä. ”*Äiti soittaa puhelinajalla: Juha on hänen mukaansa aivan mahdoton, juo paljon ja oli tullut kotiin humalassa ja mm. lyönyt nyrkillä oveen. Äiti pelkää, että Juha lyö häntä, eilen oli jo ollut tilanne, missä Juha oli äidin kyselyistä hermostuneena ollut jo valmis lyömään äitiään. -- Äiti oli ottanut Juhalta avaimet pois (tätä on sattunut aiemminkin ja Juha on silloin yöpynyt mm. kavereilla tai tyttöystävällä).*” Tämän nuorukaisen kohdalla ei voi olla miettimättä, miltä hänen tulevaisuutensa näyttäisi, jos hän olisi ollut huostaanotettuna täysi-ikäisyyteensä asti.

Tutkimusjakson lopulla avohuollon asiakkuuspolulla yhä kulkeneilla nuorilla oli haasteita paitsi koulunkäynnissä, myös oman psyykeensä kanssa: 40 % näistä nuorista oirehti psyykkisesti siinä määrin, että he joko olivat nuorisopsykiatrian poliklinikan asiakkaita tai heitä yritettiin saada psykiatrisen avun piiriin. Erilaiset mielenterveyden häiriöt ovat tavallisia nuorten keskuudessa (Aalto-Setälä ym. 2003, 6). Nuorten mielenterveysongelmien yleisyys näkyy asiakaspaineena psykiatrisessa sairaalahoidossa, mihin syyksi on esitetty avopalveluiden riittämättömyyttä ja toisaalta nuorten oireilun vakavoitumista (ks. Tuori ym. 2006). Tuottaako mielenterveyspalveluiden toimimattomuus painetta lastensuojeluun, kun oikeasti mielenterveyspalveluita tarvitsevat nuoret asioivat lastensuojelun kanssa? Lastensuojelunhan on turvattava nuoren tilanne silloin, kun nuoren oirehdinta tai haasteellinen käytös eivät vielä edellytä pääsyä mielenterveyspalveluiden pariin. Toisaalta lastensuojelun on toimittava myös silloin, jos nuorta tai tämän perhettä ei saada sitoutumaan nuoren mielenterveyden hoitoon, vaikka palvelut olisivat käytettävissä.

Avohuollon asiakkuuspolulla yhä kulkeneista nuorista 70 % käyttäytyi erittäin aggressiivisesti. Aggressiivinen käyttäytyminen kohdistui pääasiassa äiteihin, mutta myös muihin sukulaisiin, ulkopuolisiin henkilöihin sekä virkavaltaan. Poikien väkivalta kohdistui vanhempiin, sisaruksiin sekä ulkopuolisiin henkilöihin, kun taas tyttöjen aggression kohteena olivat miltei poikkeuksetta äidit. Tyttöjen onkin esitetty riitelevän enemmän vanhempiansa ja erityisesti äitiensä kanssa (ks. Rönkä ym. 2002, 98). Tyttöjen ja poikien aggressiivisuuden ilmenemistavat eroavat muutenkin, sillä tytöt turvautuivat kättä pidempään, kun taas pojat puhtaasti nyrkkeihin. Päätösteksteistä käy ilmi, että poliisien läsnäoloa tarvittiin päätöksenkertomistilanteissa sekä estämään nuoren karkaaminen että tämän väkivaltaisen käyttäytymisen vuoksi. Muutamat hurjat uskaltoutuivat vastustelemaan jopa poliisia. ”*Sirpa otettiin kiireellisesti huostaan 25.7.2006 yöllä ja toimitettiin seuraavana päivänä*

perhetukikeskukseen. Sirpa oli 24.7.2006 palatessaan kotiin vahvassa humalassa (2.75 promillea) tarttunut kiinni äitiinsä ja uhannut puukolla ja viillelyt ulkona itseään pyytäessään naapuria soittamaan poliisin. Poliisien tullessa, oli Sirpa heittänyt puukon kohti poliiseja.” (22/T/88.) Aggressiivisesti käyttäytyneistä yhä avohuollon asiakkuudessa jatkaneista nuorista 71 %:n tilannekehitys eteni huonompaan suuntaan sukupuolesta riippumatta. Nuoruuteen liittyvät paineet, riittämätön tuki sekä muutoksista johtuva hämmennys saattavat johtaa siihen, että nuoren ainoaksi keinoksi saada äänensä kuuluviin jää aggressiivinen käyttäytyminen. Nuori taistelee raivoisasti tullakseen kuulluksi ja ymmärretyksi. Toisia tai itseä vahingoittavat purkaukset ovatkin viesti nuoren tarvitsemasta avusta, jolloin hänen toimintaansa tulee puuttua tiukasti, jotta kehityksen suunta saataisiin käännettyä mahdollisimman pian.

4.4.2 Huoltajien neuvottomuus

Tutkimieni nuorten tapauksissa vanhemmat olivat täysin neuvottomia nuorten tilanteissa ja uupuneita jatkuvaan rajoista käytävään taisteluun. Vanhemmat kaipasivat ulkopuolisten apua kasvatustehtävässään ja toivoivat lastensuojelun tehokkaampaa puuttumista huolestuttaviin kehityskulkuihin. Muutama äiti koki jääneensä ilman tarvitsemaansa tukea: ”*Äiti sanoo, että silloin hän olisi tarvinnut apua kun jäi tyhjän päälle Tepon kotiutuessa perhetukikeskuksesta, mutta apua ei saanut mistään, itse on ollut pärjättävä ja onneksi on selviytynyt.*” Asiakaskertomukselle on kirjattu, että ”*tilanteesta on neuvoteltu johtavan sosiaalityöntekijän kanssa ja perusteita vastentahtoiseen ei ole riittävästi.*” Sosiaalityöntekijöiltä selvästi loppuivat keinot kesken nuoren epäsuotuisan kehityksen pysäyttämässä, kun perusteita vastentahtoiselle huostaanotolle ei kolmesta tehdystä kiireellisestä huostaanotosta huolimatta ollut riittävästi. Päivystävän perhetukikeskuksen työntekijöiden näkemys oli, että poika pitäisi ottaa kiireellisesti huostaan, koska ”*Teppo on huonosti motivoitunut apuun ja tukeen. Perhetukikeskuksen jaksoilta ei ole enää mitään saatavissa ja toive on, että jos kiireelliseen huostaanottoon joudutaan, paikka ei olisi nykyinen perhetukikeskus. Sosiaalityöntekijät ovat samalla kannalla. Äidille sanotaan, että kiireellinen huostaanotto tehdään tarvittaessa, mutta aika korkealla kynnyksellä.*” (7/P/9.) Tämän nuoren tapaus kuvastaa sitä, että sosiaalityöntekijöiltä puuttuu nuorten kriisiytyneisiin tilanteisiin sopivia työkaluja, joita voitaisiin käyttää silloin, kun huostaanoton kriteerit eivät vielä täyty, mutta nykyiset avohuollon tukitoimenpiteet ovat liian köykäisiä nuoren auttamiseksi. En silti voi olla

kysymättä, kuinka monta kiireellistä huostaanottoa on riittävästi, jotta huostaanottoon voidaan ryhtyä?

Eräs poika otettiin kiireellisesti huostaan, koska tämä joi, hänen kotiintuloaikansa venyivät ja välillä hän ei tullut yöksi kotiin lainkaan. Äiti ei pärjännyt pojan kanssa ja pelkäsi tätä, sillä kerran poika oli tönäissyt äitiään niin, että äidiltä murtui häntäluu. ”*Neuvottelussa todettu, että avotyön keinoin Kallen ja perheen tilanne ei ole enää tuettavissa. Kallen on otettava omasta elämästään itse vastuuta eikä äiti voi määräänsä enempää tukea myöskään. Äitiä ohjeistettu vaarallisissa ja väkivaltaisissa tilanteissa ottamaan yhteyttä poliisiin. Tarvittaessa äiti voi edelleen olla yhteydessä avotyöntekijöihin tai sosiaaliasemalle tai Pausiin.*” (21/P/89.) Eikö lastensuojelun tarkoitus ole toimia juuri niissä tilanteissa, kun nuori omalla toiminnallaan vaarantaa tulevaisuuttaan eikä pysty ottamaan ikänsä mukaista vastuuta omasta elämästään? Asiakaskertomuksesta välittyy kuva siitä, että äiti jätettiin vailla tukea odottelemaan tilanteen pakenemista tai uudelleen kärjistymistä. Mitä odottelun ajateltiin auttavan ja miten pitkään oli tarkoitus odottaa? Mitä äidin pitäisi seuraavaksi tehdä, kun hän on jo selvästi kertonut olevansa neuvoton vanhempana ja tarvitsevänsä lastensuojelun apua väkivaltaisesti käyttäytyvän poikansa kanssa. Tämän pojan tapauksessa näytti siltä, että sosiaalityöntekijät yrittivät viimeiseen asti olla puuttumatta lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen.

Ylipäättänsä äidit olivat uupuneita ja neuvottomia lastensa kanssa ja toivoivat ulkopuolisten väliin tuloa. Erään kolme interventiota läpikäyneen tytön huostaanottoa alettiin valmistella jakson lopulla tämän haettua itselleen sosiaalipäivystyksestä apua. Hän ilmaantui päivystykseen pakattujen kassiansa kanssa, koska koki, että eivät voi äidin kanssa asua yhdessä. Ensimmäisen kiireellisen huostaanoton aikaan äiti soitti päivystävät sosiaalityöntekijät kotikäynnille, koska tytön kanssa oli ollut vaikeaa jo pidempään: ”*Terhi hermostuu hirveästi äidin näkökulmasta aivan mitättömistä asioista. Esimerkkinä äiti kertoo, että toukokuussa Terhi oli hermostunut kaupassa, kun äiti ei suostunut ostamaan Terhille hänen haluamiaan housuja. Terhi oli hyökännyt fyysisesti äidin päälle ja repinyt äitiä ja tämän laukkuja. Terhi oli kulkenut äidin perässä kadulla pitkän matkan ja huutanut ja haukkunut äitiä kovaan ääneen. -- Äiti kertoo, että fyysisiä yhteenottoja on ollut muitakin ja Terhi on kerran uhannut siskojaan myös leipäveitsellä.*” (24/T/90). Vaikka vanhemmat ymmärtävät, että he eivät enää pärjää lapsensa kanssa, heidän voi myös olla vaikea uskoa lapsensa hoitoa ulkopuolisille pidempiaikaisesti. Vanhempien toivo nuoren käyttäytymisessä

tapahtuvasta muutoksesta elää pitkään. Sen sijaan kahden viikon mittainen interventio nähdään toivottuna pysäytyksenä, sillä siihen ei väliaikaisuutensa vuoksi liity luopumisprosessia ja varsinaista surutyötä. Jäin miettimään, ovatko vanhempien toiveet lastensuojelulta realistisia vai onko heillä lapsenomainen toive siitä, että joku ulkopuolinen voisi muuttaa nuoren epäsuotuisan kehityskulun suuntaa ja tilanteen heidän toivomakseen? Huoltajilla ilmeni myös mielestäni selvää kyvyttömyyttä vanhemman rooliin asettumisessa esimerkiksi siinä, että osa vanhemmista katsoi lastensa juomista läpi sormien ja muutamat jopa humaltuivat yhdessä lapsensa kanssa.

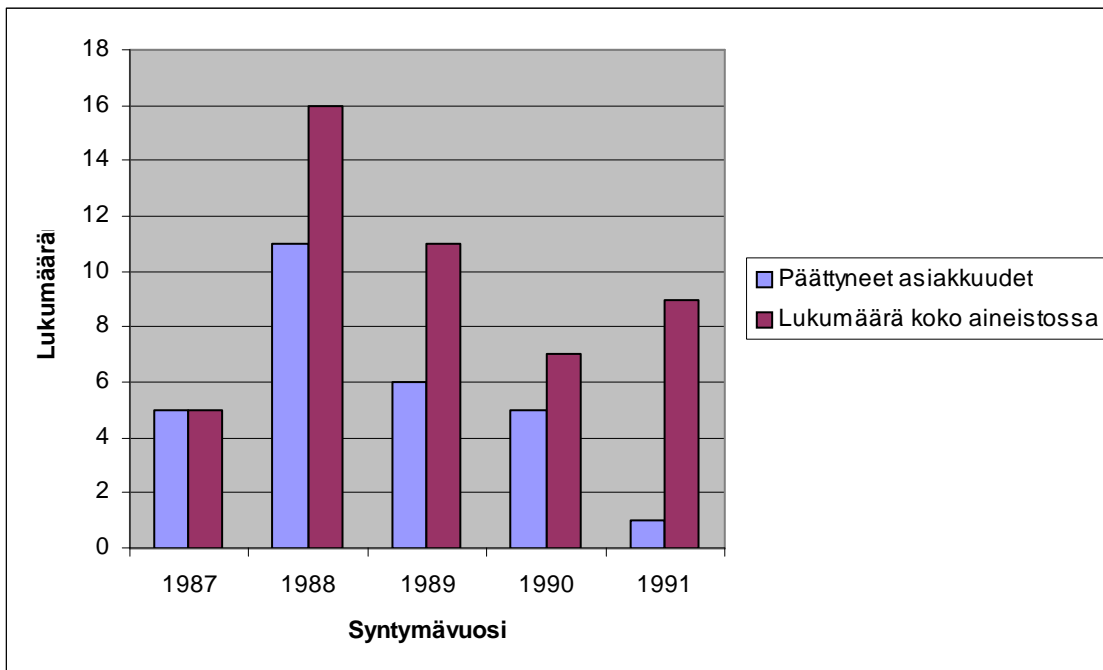
Tutkimusjakson lopulla hieman yli puolille avohuollon asiakkuudessa yhä kulkeneista nuorista tehtiin kiireellinen huostaanotto useammin kuin kerran. Tämän asiakkuuspolun kulkijoita kuvaavat vaikeudet koulunkäynnissä, runsas alkoholinkäyttö, mielenterveyden häiriöt sekä aggressiivinen käyttäytyminen, joka kohdistui erityisesti äiteihin. Vanhemmat olivat neuvottomia ja uupuneita nuoren rajattoman käyttäytymisen vuoksi. Minulle jäi tunne, että tässä ryhmässä kodin olosuhteiden epävakaus vaikutti nuorten oirehdintaan, mutta sen todentaminen vaatisi erillistä tutkimusta. Valitettavasti huomattavan suurella osalla (70 %) toimenpide ei saanut aikaan toivottua muutosta nuoren tilanteeseen, vaan se huononi entisestään tutkimusjakson lopulla, ja nuori jatkoi kulkuaan avohuollon asiakkuuspolulla. Olisiko näissä tapauksissa varsinainen huostaanotto vaikuttanut positiivisesti heidän tulevaisuuteensa? Aggressiivisuuden ja vakava-asteisen psyykkisen oirehdinnan yleisyys osoittavat mielestäni sen, että nuorten epäsuotuisiin kehityskulkuihin olisi tärkeä puuttua varhaisemmassa vaiheessa ja entistä intensiivisemmän tuen turvin. Kenties lastensuojelun ja mielenterveyspalveluiden välistä yhteistyötä voitaisiin kehittää vastaamaan paremmin nuorten avuntarpeisiin.

4.5 Läpikäyty asiakkuuspolku

Lastensuojelun asiakkuus päättyi yhteensä 38 %:lla eli aineiston 74 nuoresta 28:lla. Sukupuolella ei näyttäisi olevan yhteyttä lastensuojelun asiakkuuden päättymiseen, sillä tyttöjen (52 %) ja poikien (48 %) asiakkuuspolku päättyi miltei yhtä usein. Lastensuojelun asiakkuuspolun päätepisteen ohittaneista nuorista 18 % otettiin kiireellisesti huostaan useammin kuin kerran, mutta toistuvia kiireellisiä huostaanottoja tehtiin selvästi harvemmin ja lukumäärältään vähemmän samoille henkilöille verrattuna huostaanotettuihin tai avohuollon asiakkuuspolulla yhä kulkeneisiin nuoriin. Tämän asiakkuuspolun kulkijoiden tarkastelulle oman haasteensa loi se, että hieman yli puolet heistä täytti 18 vuotta syyskuuhun 2006 mennessä. Täysi-ikäistyminen ei silti selitä kaikkien lastensuojelun asiakkuuksien päättymisiä.

Olen alla olevassa taulukossa (Taulukko 5) kuvannut nuorten lastensuojelun asiakkuuksien päättymisiä. Yhden nuorukaisen jätin pois tarkasteluista, sillä hän muutti toiselle paikkakunnalle pian kiireellisen huostaanoton jälkeen. Vuonna 1987 syntyneet nuoret täysi-ikäistyivät vuonna 2005, joten heidän lastensuojelun asiakkuutensa päättyi tarkasteluvuotena. Vaikka vanhimpien tutkittujen kohdallaan lastensuojelulla oli niukasti aikaa toimia, näistä viidestä neljälle tehtiin avohuollon sijoitus kiireellisen huostaanoton jälkeen, ja yhden pojan kiireellistä huostaanottoa jatkettiin 30 vuorokaudella niin, että tämä oli täysi-ikäistymiseensä asti perhetukikeskuksessa ja siirtyi tämän jälkeen asumaan tuetusti (10/P/87). Vanhimpia tutkittuja yritettiin viimeiseen asti auttaa, mutta miksi heitä oli aineistossa niin vähän verrattuna vuotta nuorempiin? En usko, että haasteellinen käyttäytyminen ja avun tarve vähenisivät nuorilla huomattavasti 17 ja 18 ikävuoden välillä. Ajattelevatko sosiaalityöntekijät kenties, ettei 17-vuotiaiden kohdalla ole enää paljoa tehtävissä? Toisaalta aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että nuoren huolestuttavaan kehityskulkuun yritettiin viimeiseen asti puuttua, jotta se saataisiin oikaistua ennen täysi-ikäistymistä.

Taulukko 5: Lastensuojelun asiakkuuksien päättyminen

Vuonna 1988 syntyneistä 16 nuoresta hieman yli puolet (56 %) täysi-ikäistyi, mutta 69 %:n tapauksessa avohuollon asiakkuus päättyi, joten lastensuojelun asiakkuuden päättyminen johtui osalla muusta kuin 18 vuoden iän saavuttamisesta. 1989 syntyneistä yli puolet (55 %) avohuollon asiakkuus on päättynyt. Lyhyin avohuollon asiakkuuspolku lastensuojelun vieraista oli ulkopaikkakuntalaisella maahanmuuttajapojalla. Hänellä oli kontakti nuorisopsykiatrian työryhmän psykologiin, vaikka hän ei enää asunutkaan Tampereella. ”Perhe on saanut kielteisen oleskelupäätöksen ja päätöksen käännättämisestä kotimaahan. -- Vastaanotolla 25.10.2005 psykologi oli perheen akuutin kriisitilanteen johdosta yrittänyt varata sekä Alille että äidille ajan Hatanpään mielenterveyskeskuksen kriisiryhmään. Psykologin mukaan äiti oli ollut avoimen itsetuhoinen ja kertonut tappavansa itsensä ja uhannut tappaa myös lapsensa. Vastaanotolla äiti oli ottanut yliannostuksen lääkkeitä, jonka jälkeen hänet lähetettiin ambulanssilla Alin ja tulkin kanssa päivystysasemalle.” Poika otettiin kiireellisesti huostaan äidin itsemurhayrityksen jälkeisen tilanneselvittelyn ajaksi, sillä sosiaalityöntekijöillä oli huolta myös hänen omasta mielenterveydestään. (48/ P/89.) Tapaus oli tämän ryhmän ainoa kiireellinen huostaanotto, joka tehtiin ensisijaisesti vanhemmista johtuvista syistä, ja samalla ainoa ulkopaikkakuntalaiselle nuorelle tehty toimenpide vuonna 2005.

Vuonna 1990 ja 1991 syntyneiden nuorten asiakkuuksien päättymisissä oli eroja, sillä vuonna 1991 syntyneistä vain 10 %:n mutta vuotta vanhemmista jopa 71 %:n lastensuojelun asiakkuus päättyi. Onko kahden peräkkäisen ikäryhmän edustajien lastensuojelun asiakkuuksien päättymisessä ilmennyt ero puhtaasti sattumasta johtuvaa? Voiko vuoden ikäero olla jollakin tavalla merkittävä tekijä varhaisnuoruudessa? Yksi nuorista (33/T/90) oli ollut ala-asteen ajan perhekodissa sijoitettuna, ja huostaanotto oli purettu noin vuosi ennen kiireellistä huostaanottoa, joka tehtiin avohuollon sijoituksen osoittauduttua riittämättömäksi keinoksi turvata tytölle rajoja. Hänen avohuollon asiakkuutensa päätettiin pian kiireellisen huostaanoton jälkeen, koska tilanne näytti kohentuneen selvästi, mutta puolentoista vuoden kuluttua hänestä tehtiin rikoksesta epäillyn henkilötutkinta oikeudenkäyntiä varten. ”Keskusteltu Tiinan kanssa tämän päihteidenkäytöstä ja hän kertoi käyttäneensä kannabistuotteita viime kesästä lähtien. Ei pidä kannabistuotteita vaarallisena, eikä pystynyt sanomaan sitä, etteikö jatkossa käyttäisi huumeita. -- Keskusteltu aiheesta pitkään ja isä kertoi, että hänellä on ollut aiemmin asiasta epäily, muttei varmaa tietoa.” Lastensuojelun viranomaisista tilanne vaikutti kohentuneen niin, että tukitoimille ei enää nähty tarvetta, ja lastensuojelun asiakkuus päätettiin, mutta tosiasiasa tyttö oli käyttänyt huumeita avohuollon asiakkuuden päättymisestä lähtien ja häntä epäiltiin rikoksesta. Saatiinko kiireellisellä huostaanotolla mitään todellista muutosta aikaan? Saiko tyttö tarvitsemaansa erityishuomiota ollessaan avohuollon tukitoimenpiteiden kohteena, mikä vaikutti myönteiseen kehityskulkuun, vai kontrolloiko hän tietoisesti toimintaansa sen aikaa, kun tiesi olevansa erityisessä seurannassa?

4.5.1 Syitä kiireelliselle huostaanotolle

Kun tarkastelin kiireelliseen huostaanottoon johtaneita syitä, päätin yhdistää niiden nuorten kaksi vanhinta ikäluokkaa, joiden lastensuojelun asiakkuus päättyi. Jaottelu on perusteltu sillä, että kolme nuorinta ikäluokkaa eivät olleet täysi-ikäistymässä tutkimusjakson aikana ja lisäksi loppuvuodesta 1987 ja alkuvuodesta 1988 syntyneiden täysi-ikäistymisessä ei ole paljoakaan eroa. Vanhimmilla kiireellisesti huostaanotetuilla nuorilla ei löytynyt vanhemmista johtuvia syitä muuten, mutta miltei joka kolmannessa tapauksessa mainittiin syyksi vanhempien jaksamisen tukeminen. Toinen merkittävä seikka on se, että kiireellisen huostaanoton päätöksistä puolten kohdalla ensisijaiseksi syyksi interventiolle oli valittu nuoren päihteidenkäyttö. Toissijaisina niitä ei löytynyt yhtä poikkeusta lukuun ottamatta,

joten sosiaalityöntekijöiden arvioissa alkoholin suurkulutusta sekä huumeidenkäyttöä näytetään pitävän yhtenä vakavimmin nuoren tulevaisuutta vaarantavista tekijöistä.

Erään nuoren asiakirjat herättivät minussa ristiriitaisia tunteita, ja mietin, oltaisiinko nykyisessä tilanteessa, jos sosiaalityöntekijät olisivat puuttuneet epäsuotuisaan kehitykseen tarpeeksi ajoissa. Kyseinen 17-vuotias poika (43/P/88) otettiin kiireellisesti huostaan ensimmäistä kertaa jo vuonna 2001, ja vuonna 2005 tehty kiireellinen huostaanotto oli kaiken kaikkiaan viides hänelle kannabiksenkäytön vuoksi tehty interventio. Huumeidenkäytössä oli ollut vain joitakin lyhyehköjä taukoja vuosien aikana. Huostaanottoa alettiin valmistella neljännen kiireellisen huostaanoton jälkeen, mutta koska äiti vastusti huostaanottoa ja koska poika muutti ongelman ratkaisuyritykseksi joksikin aikaa toiseen maahan isälleen, sitä ei lähdetty vastentahtoisesti toteuttamaan. Äiti haki pojan takaisin Suomeen, kun isän luona alkoi sujua heikosti. Viidettä kiireellistä huostaanottoa tehtäessä pojalla oli päihdepäiviä enemmän kuin selviä, hän oli harhainen, ja jakson lopulla hänet vietiin pakkohoitoon psykoottisuuden vuoksi. 18 vuotta täytettyään pojalle järjestettiin tuettu asuminen, ja hänellä oli tutkimusjakson lopulla psyykkisten ongelmien vuoksi edelleen kontakti erikoissairaanhoidon kanssa. Miksi pojan päihteidenkäytölle ei reilusti yritetty tehdä loppua vuosien varrella turvautumalla sijaishuoltoon? Mikä voisi vaarantaa vakavammin lapsen terveyden ja kehityksen kuin huumeidenkäyttö? Tämän nuoren miehen kohdalla herää epäily siitä, että joidenkin sosiaalityöntekijöiden mielestä kannabiksen polttaminen ei vakavasti vaarantaisi nuoren kehitystä ja terveyttä, vaan olisi osa nuorten kulttuuria ja kuitattavissa nuoruuteen kuuluvalla kokeiluvaiheella. Toisaalta näyttää siltä, että sosiaalityöntekijät arastelivat vastentahtoisesta huostaanotosta toteuttamista ja puuttumista vanhempien kasvatustehtävään.

Aineiston ainoan jo oman perheen perustaneen nuoren kohdalla lastensuojelun asiakkuus jatkuu nyt seuraavassa sukupolvessa (26/P/87). Koska toimeentulotuen asiakkuus näkyy selvästi päiväkirjaosioista, en voi olla mainitsematta sitä harmillista tosiasiaa, että neljä viidestä vuonna 1987 syntyneestä tutkittavasta oli toimeentulotukiasiakkuudessa tutkimusjakson loppuun mennessä ja yksi huumeidenkäytön vuoksi kiireellisesti huostaanotetuista eli jo asunnottomana. Vanhimpien tutkittavien tulevaisuus näytti asiakirjojen perusteella epävarmalta.

Miltei joka kolmannella (31 %) vanhimmista kiireellisesti huostaanotetuista nuorista oli päätöksessä maininta nuoren kuljeskelusta tai luvattomista yöpoissaoloista. Parhaimmillaan

17-vuotias nuori oli ollut pois ilmoittamatta kotoaan kahdeksan päivää ennen interventiopäätöstä (1/P/88). Nuoret olivat heikosti vanhempiensa vaikutuspiirissä ja elivät osittain vanhemmistaan irrallista elämää. Hieman yli puolille vanhimmista asiakkuuspolun läpikäyneistä nuorista tapahtui lastensuojelun avohuollon asiakkuuden aikana tai heti sen jälkeen asumisessa muutos avohuollon sijoituksen, tuetun asumisen tai vähintään tilapäisen kotoa pois muuton myötä. Vanhempien ja lasten välien kiristyminen täysi-ikäisyyden kynnyksellä on ilmeistä. Jos yhdistetään syyluokat ”vanhempien jaksamisen tukeminen”, jota käytettiin ilmaisemaan nuoren haasteellisen käyttäytymisen aiheuttamaa uupumusta vanhemmilla, sekä ”perheristiriidat”, välien kiristyminen vanhempiin on havaittavissa 63 %:lla vanhimmista tutkituista. Täysi-ikäisyyden häämöttäessä nuoren ja vanhempien on aiempaa vaikeampaa mahtua saman katon alle. Vanhimpia asiakkuuspolun läpikäyneitä tutkittuja kuvaa varhainen itsenäistyminen, johon heitä myös näytettäisiin tuettavan. Ehkä taustalla olla ajatus siitä, että täysi-ikäisyyttä lähentelevää nuorta on lähes mahdotonta enää saada lähentymään perheensä kanssa ja on luontevampaa tukea häntä erillisyyteen, joka kuitenkin muutaman vuoden kuluttua tulisi ajankohtaiseksi kotoa pois muuton myötä.

Asiakirjojen perusteella 38 %:n nuorista mainittiin käyttäytyneen aggressiivisesti joko perheenjäseniä tai ulkopuolisia kohtaan. Aggressiivista käyttäytymistä esiintyi huolestuttavan monilla, joskin selvästi harvemmillä kuin mitä avohuollon asiakkuuspolulla kulkeneilla nuorilla. Vakavia psykiatrista hoitoa vaatineita mielenterveyden ongelmia ilmeni 38 %:lla vanhimmista kiireellisesti huostaanotetuista nuorista, mutta kiireelliseen huostaanottoon johtaneiksi syiksi ne oli valittu selvästi harvemmin. Sen sijaan nuoremmilla tutkituilla lähes kahdella kolmasosalla oli mielenterveyden ongelmia, joiden vuoksi muutamat olivat joutuneet turvautumaan jopa osastohoitoon.

Vuosina 1989–1991 syntyneistä 27 nuoresta 44 %:n lastensuojelun asiakkuus päättyi tutkimusjakson aikana. Kaikkein nuorimmat asiakkuuspolun läpikäyneet tutkitut olivat tyttöjä. Aineistossani tytöille tyypillisin ikä tulla kiireellisesti huostaanotetuksi oli 13–14 vuotta eli muutaman vuoden vähemmän kuin pojilla. Todennäköisesti tämä johtuu murrosiästä, joka käynnistyy tytöillä poikia varhaisemmin, ja sen seurauksena poikia aiemmasta nuoruuden elämänvaiheeseen siirtymisestä.

Eräs tyttö (9/T/90) otettiin peräti kolme kertaa kiireellisesti huostaan puolen vuoden aikana rajun oirehdinnan vuoksi. Äiti oli huolissaan vasta 14-vuotiaan tyttärensä yöpoissaoloista ja

alkoholinkäytöstä. Kiireellisen huostaanoton päättymispäivästä seuraavana päivänä ”*poliisit toivat Annen Paussiin nuorten selviämisasemalle. Nuorisojoukko oli häiriköinyt ja juonut alkoholia Koskikeskuksessa ja vartija oli kehottanut heitä poistumaan. Anne oli lyönyt vartijaa ja vartija oli soittanut poliisit paikalle. Anne oli vastustellut myös poliisia ja hänet jouduttiin tuomaan Paussiin voimatoimin. Anne käyttäytyi uhittelevasti ja häiritsevästi myös Paussissa.*” Kuukauden kuluttua kolmanteen kiireelliseen huostaanottoon päädyttiin, kun ”*äiti on ollut huolestunut siitä, että Anne on ollut kateissa useita kertoja päiväkausia eikä häneen ole saatu yhteyttä edes puhelimitse.*” Tyttö oli ollut neljän vuoden ajan lastenpsykiatrian asiakkaana, mutta asiakkuus lopetettiin, koska perhe ei ollut sitoutunut lapsensa terapiaan. Mitä tämä kertoo vanhemmuuden taidoista? Kolmannen huostaanoton jälkeen tyttö oli reilun kuukauden ajan avohuollon tukitoimenpiteen turvin sijoitettuna, mutta perhekodista ilmoitettiin, että he ovat voimattomia tytön kanssa ilman huostaanottoa tämän silmittömän väkivallan vuoksi. Äidin toiveesta tyttö palasi kuitenkin kotiin ja asuminen kotona alkoikin yllättäen sujua. Asiakirjojen perusteella tämä tyttö näytti suoraviivaisesti etenevän kohti huostaanottoa vievää asiakkuuspolkua, mutta tilanne muuttui. Äkillinen positiivinen asiakkuuspolun vaihto muistuttaa yllättävyydellään lastensuojeluprosessien ennustamattomuudesta ja siitä, että asiakkuuspolun suuntaa tai vaiheita ei voi ennalta tietää. Niitä on mahdollista tarkastella vain jälkikäteen.

Nuorimmalla ikäluokalla yleisin kiireellisen huostaanoton ensisijainen syy oli ”lapsen sosiaalinen sopeutumattomuus”, mutta jo seuraavasta ikäryhmästä lähtien yleisin yksittäinen syy toimenpiteelle sekä pojilla että tytöillä oli ”lapsen alkoholin-, lääkkeiden- tai niiden sekakäyttö”. Voisiko alkoholikäyttö varhaisnuoruudessa olla juuri seurausta niistä samoista asioista, jotka ovat johtaneet nuoren sosiaalisesti haasteelliseen käyttäytymiseen murrosikäisenä. Nuori löytää alkoholista keinon kanavoida tunteitaan tai purkaa pahaa oloaan. Nuorimmat tutkitut käyttivät pääasiassa vain alkoholia, mutta muutamat olivat uskaltaneet jo kokeilemaan lääkkeitä ja alkoholia sekaisin. Osalla vanhemmista tutkituista alkoholi vaihtui täysi-ikäisyyttä lähestyttäessä huumeiksi. Nuorimmista tutkituista tytöillä toiseksi yleisimpiä syitä interventiolle olivat ”lapsen sosiaalinen sopeutumattomuus” ja ”muut lapsesta johtuvat syyt”, mutta myös ”perheristiriitoja” ja ”lapsen mielenterveysongelmia” esiintyi lukuisia. Pojilla toiseksi yleisimmäksi syyksi alkoholinkäytön jälkeen nousi ”lapsen rikollinen toiminta”. ”Lapsen sosiaalinen sopeutumattomuus” ja ”koulunkäyntivaikeudet” olivat myös yleisiä pojilla esiintyviä syitä. Vaikuttaisi siltä, että nuoremmissa tutkituista pojilla ongelmat kohdistuvat enemmän jollekin

tietylle osa-alueelle, kuten koulunkäyntiin tai rikollisiin tekoihin. Tytöt puolestaan oirehtivat poikia epämääräisemmin, ja heillä näytti olevan suurempia ristiriitoja perheidensä kanssa. Ovatko tyttöihin kohdistetut normatiiviset odotukset poikia tiukempia?

4.6 Vuosi 2006 kiireellisten huostaanottojen osalta

Vuoden 2006 aikana aineistoni nuorista kahdeksalle prosentille tehtiin kiireellinen huostaanotto tutkimusjakson loppuun mennessä vähintään kerran. Vuonna 2006 Tampereella tehtiin aiempaa vuotta vähemmän kiireellisiä huostaanottoja, yhteensä 172, joista eri asiakkaisiin kohdistuneita toimenpiteitä oli 137. Vielä vuonna 2005 nuorten kiireellisten huostaanottopäätösten osuus oli 49 %, mutta vuotta myöhemmin nuorten osuus kiireellisesti huostaanotetuista lapsista oli 62 %. Tampereella nuorille tehtyjen interventioiden osuus suhteessa kaikkiin kiireellisiin huostaanottoihin kasvoi selvästi vuoden aikana (Lastensuojelutilasto, Tampere 2006). Noin puolet kiireellisistä huostaanotoista tehdään nuorille heidän omasta toiminnastaan johtuvista syistä. Myös vuonna 2006 yleisin yksittäinen syy interventiolle oli ”lapsen alkoholinkäyttö”, jonka vuoksi kiireellinen huostaanotto tehtiin samoille nuorille useampia kertoja. Ehkä nuorten päihdeongelmat ovat vielä tavallisempia kuin osamme ajatellakaan, tai sitten nuoret eivät vain näe syytä alkoholinkäytön lopettamiselle. Toiseksi yleisimpänä ensisijaisena syynä olivat ”perheristiriidat”, kolmanneksi yleisimpänä ”muut lapsesta johtuvat syyt”. ”Lapsen sosiaalinen sopeutumattomuus” oli pudonnut vuoden 2005 toiselta sijalta neljänneksi. ”Perheristiriidat” olivat vuonna 2005 vasta viidentenä syynä, mutta vuodessa siitä tuli toiseksi yleisin syy interventiolle. Mistä tämä muutos johtuu? Ovatko sosiaalityöntekijät tietoisesti halunneet välttää tiettyihin syylokkiin koodaamista vai onko ongelmien käsitteellistämässä kenties tapahtunut muutosta?

5. ASIAKKUUSPOLKUJEN ARVIOINTIA

5.1 Asiakastyypin jäljillä

Mietin pitkään, millaisia asiakastyyppejä kiireellisesti huostaanotetut nuoret edustavat. Miten heitä voisi kuvailla käsitteellisesti muutamalla sanalla? Asiakkaista ei päätöstekstien perusteella löytynyt kahta samanlaista tapausta, kuten ei asiakkuuspoluistakaan. Asiakirjojen perusteella aineistoni nuorilla ei esiintynyt puhtaita yhdelle elämän osa-alueelle rajoittuvia ongelmia, vaan nuoret oirehtivat monin eri tavoin, ja niin sanottu ”moniongelmaisuus” oli tavanomaista. *”Tilanne kotona on huono, eikä äiti enää jaksa tytön kanssa ja pelkää seuraavaksi hermostuvansa häneen niin, että käy käsiksi tähän. Ristiriitoja perheessä on aiheutunut siitä, että tyttö tulee ja menee miten haluaa eikä ilmoita kotiin missä on. Tyttö on ollut usein öitä pois kotoa äidin tietämättä missä tyttö majoilee tai kenen seurassa hän liikkuu. Huolta aiheuttaa mm. tytön keskeytynyt koulunkäynti ja alkoholin käyttö. Äiti joutuu pitämään rahansa ja muita tavaroita lukkojen takana, koska tyttö on varastanut äitinsä rahoja. Ristiriitoja perheessä aiheuttaa myös se, että tytön kanssa sovitut lupaukset eivät pidä, eikä hän osallistu kotitöihin. Tyttö on suuttuessaan hajottanut tavaroita kotona. Tyttö on myös tuonut ystäviään aamuisin kotiin kun äiti on jo lähtenyt töihin. Äiti toteaa, ettei hänellä enää ole mitään keinoja pitää tytölle rajoja, ja äiti toivoo, että tilanteeseen puututtaisiin mahdollisimman pian.”* (5/T/89.)

Tyttöjen ja poikien väliltä löytyi yllättävän vähän eroa asiakkuuspolkujen ja asiakastyypin suhteen. Sukupuolten välisiä eroja löytyi poikien yleisemmästä rikoskäyttäytymisestä, tyttöillä useammin ilmenneestä psyykkisestä oirehdinnasta sekä siitä, keneen nuoren aggressiivisuus kohdistui. Pitkään pohdittuani mahdollisia asiakastyyppejä olen jakanut nuoret kahteen luokkaan iän perusteella, vaikka eri-ikäisten oirehdinnassa on enemmän kyse vivahde-eroista kuin varsinaisista eroista asiakastyypeissä. Iän mukainen jako on mielestäni looginen: osa nuorista on vasta päässyt ala-asteelta ja siten heille murrosikä on ajankohtainen; osa nuorista on jo siirtymässä aikuiselämää kohden itsenäistymällä lapsuuden perheestään ja heille täysi-ikäisyys häämöttää.

5.1.1 Epämääräinen oireilu

13–15-vuotiaille eli vuosina 1989–1991 syntyneille tutkituille (kahdelle kolmasosalle aineistostani) tehtiin 65 % kiireellisen huostaanoton päätöksistä siten, että tyttöjä oli eniten nuorimmassa ja poikia vanhimmassa ikäryhmässä. Joka neljännelle tehtiin kiireellinen huostaanotto useammin kuin kerran: yhdeksälle prosentille kaksi ja 15 %:lle jopa kolme kertaa. Sukupuolten välillä ei ollut eroja, ja molemmille tehtiin yhtä lailla toistuvia kiireellisiä huostaanottoja. Huostaanotetuksi päätyi tutkimusjakson loppuun mennessä lähes kolmannes (30 %) nuorimmista tutkituista. Yleisimpänä syynä kiireelliselle huostaanotolle 22 %:ssa tapauksia esiintyi ”lapsen alkoholinkäyttö”. ”*Poliisipartio toi Heikin Sosiaaliasema Paussiin nuorten selviämisasemalle 8.4.2005 iltayöllä. Paussin tiloissa Heikki alkoi riehumaan ja poliisi joutui laittamaan hänet välittömästi putkaan. Heikki oli päihtynyt. Heikin keskikaupungilla kiinni ottanut partio oli huolissaan Heikin itseään ja toisia voimakkaasti vaarantavasta käytöksestä. Heikki oli kaupungilla töninyt vieraita ihmisiä ja yrittänyt haastaa tappelua.*” (54/P/90) Samaisen huostaan päätyneen pojan kolmannen kiireellisen huostaanottopäätöksen syynä oli jo pelkästään hänen alkoholinkäyttönsä. ”*Heikki oli kertonut äidilleen, että on juonut puoli vuotta ja että ei jaksakaan enää juoda ja näytellä, että asiat olisi hyvin. -- Heikki oli todennut, että ollessaan keväällä 2005 perhetukikeskuksessa, hän oli ollut hyvässä kunnossa ja että hänen oli ollut hyvä olla.*” Nuoresta iästään huolimatta pojalla oli jo aikuisten murheet ja suomalaisittain tavalliset keinot niiden poistamiseksi. 13–15-vuotiaista nuorista yhdellekään ei ollut valittu kiireellisen huostaanoton syyksi ”lapsen huumeidenkäyttö”, vaikka muutamien kohdalta kävi ilmi, että nuoresta iästä huolimatta he olivat jo niitä kokeilleet.

Alkoholinkäytön jälkeen seuraavaksi yleisimpinä syinä tulivat ”lapsen sosiaalinen sopeutumattomuus” (20 %) sekä ”muut lapsesta johtuvat syyt” (14 %). Vanhemmista johtuvia syitä kiireelliselle huostaanotolle löytyi 11 %:ssa tapauksia. Nuoremmilla tutkituilla oirehdinta oli epämääräistä, ja heidän tilanteensa ylipäättänsä täynnä kysymyksiä. Nuorimpien kohdalla korostui se, että vanhemmat eivät tieneet, miten, missä ja kenen seurassa heidän lapsi aikaansa kulutti. Aineiston perusteella vanhemmat eivät näytä hyväksyvän yläasteikäisten lastensa alkoholinkäyttöä, mutta täysi-ikäisyyden lähentyessä asenteet hieman muuttuvat. Valitettavan monet nuoret haluavat vanhempien kielloista huolimatta humalluttaa itseään. Sillä, että nuorten täytyy juoda vanhemmilta salaa, voi olla

yhteys kotiintuloaikojen noudattamattomuuteen, valehteluun ja ristiriitoihin vanhempien kanssa. Ehkä on helpompi lymyillä kavereiden kanssa kuin tulla avoimesti humalassa kotiin.

5.1.2 Eriytyneempi oireilu

Vanhimpia vuosina 1987–1988 syntyneitä kiireellisesti huostaanotettuja 16–17-vuotiaita nuoria oli aineistossa yhteensä 38 %, ja heihin kohdistui 35 % kaikista nuorille tehdyistä toimenpiteistä. Kaksi kiireellistä huostaanottoa tehtiin lähes joka viidennelle (18 %), mutta toisin kuin nuorempien kohdalla, yhdellekään toimenpidettä ei tehty tutkimusjakson aikana kolmesti. Toistuvat kiireelliset huostaanotot näyttäisivät olevan tavallisempia yläasteikäisillä nuorilla. Vanhempien tutkittujen kohdalla sukupuolten välillä ei myöskään ollut eroja toistuvissa kiireellisissä huostaanotoissa. Yleisin syy kiireelliselle huostaanotolle kahdessa vanhimmassa ikäluokassa oli ”lapsen alkoholinkäyttö”, joka oli valittu syyksi miltei joka neljänteen (24 %) päätökseen. ”Lapsen huumeidenkäyttö” esiintyi syynä 15 %:ssa päätöksiä, kuten myös ”perheristiriidat”. Päihteidenkäytöstä johtuvia kiireellisiä huostaanottoja esiintyi 39 %:lla vanhimmista tutkituista eli selvästi nuorempia tutkittuja useammalla. Psykykinen oireilu eli ”lapsen mielenterveysongelmat” tai ”lapsen itsetuhoisen käyttäytyminen” olivat päätösten ensisijaisena syynä 18 %:ssa tapauksia, kun taas nuorempien tutkittujen kohdalla se esiintyi ensisijaisena syynä vain yhdeksällä prosentilla, vaikka teksteistä oireilu kävi hieman useammin ilmi. Vaikuttaisi siltä, että sekä päihde-, että mielenterveysongelmat tulevat iän myötä selvemmin näkyviin, tai sitten ne vasta puhkeavat lähennyttäessä täysi-ikäisyyden kynnystä. Vanhemmilla tutkituilla ”lapsen sosiaalinen sopeutumattomuus” esiintyi syynä vain muutamalla nuorella, ja kiireellisiä huostaanottoja ei tehty lainkaan ”muista lapsesta johtuvista syistä”, kun taas nuorempien kohdalla ne olivat hallitsevia syitä ”lapsen alkoholinkäytön” ohella. Voisiko varhaisnuoruuden kuohuntavaiheesta ja sen jälkimainingeista johtuva ailahtelevuus peittää alleen piileviä ongelmia, jotka kuitataan murrosiästä johtuviksi? Identiteetin eheytyksen ja nuoruuden elämänvaiheeseen ankkuroitumisen myötä oirehdinta muuttuu kenties selkeämmin näkyväksi. Toisaalta kyse voi olla erosta siinä, mitä pidetään tietyn ikäiselle normaalina käyttäytymisenä. Mitä nuoremasta on kyse, sitä tärkeämpänä nähdään se, että nuori on vanhempien ulottuvilla. Iän myötä nuorille aletaan sallia enemmän asioita, ja vapaudet lisääntyvät esimerkiksi kotiintuloaikojen suhteen.

Vanhimpia tutkittuja ei otettu kiireellisesti huostaan selvästi heidän vanhemmistaan johtuvista syistä. Vanhempien oireilu tuskin on yhteydessä heidän lastensa ikään, vaan kyse on siitä, että täysi-ikäisyyttä lähentelevien lasten ajatellaan pärjäävän paremmin oireilevien vanhempiansa kanssa. 16–17-vuotiaita nuoria otettiin kiireellisesti huostaan nuoren omasta toiminnasta tai oirehinnasta johtuvista syistä, mutta myös perheristiriitojen sekä vanhempien jaksamisen tueksi. Puolissa tapauksista, joissa kiireellisen huostaanoton päätöksen ensisijaisena syynä oli ”lapsen alkoholinkäyttö”, toiseksi syyksi oli merkitty ”vanhempien jaksamisen tukeminen” eikä niinkään ”lapsen sosiaalinen sopeutumattomuus”, kuten nuoremmilla tutkituilla. Seuraava tapaus saa silti ajattelemaan, mistä vanhemman ja tytön eriävät näkemykset sen hetkisestä tilanteesta pohjimmiltaan johtuivat: Tyttö otettiin huostaan ainoastaan yhden ”lapsen sekakäytön” ja ”perheristiriitojen” vuoksi toteutetun kiireellisen huostaanoton jälkeen. *”Poliisi oli ottanut Jaanan säilöön hänen suojaamiseksi. Jaana oli ollut päihtymyksen vuoksi kykenemätön huolehtimaan itsestään. -- Äidin mukaan Jaanalla on mennyt muutamat viime kuukaudet suhteellisen hyvin. Jaana ei ole ollut kateissa eikä äiti ole havainnut huolestuttavaa päihteiden käyttöä kun näistä asioista häntä haastateltiin. Nämä kysymykset ovat olleet toistuvasti esillä Jaanan asiakaskontakteissa lastensuojeluun -- Kun Jaanaa puhutettiin ilman äidin läsnäoloa, Jaana kertoi olleensa ilmeisesti ainakin kolme viime vuorokautta poissa kotoa ja juoneensa tuona aikana runsaasti alkoholia ja syöneensä hänelle kuulumattomia keskushermostoon vaikuttavia lääkkeitä. Jaana sanoi äidin kaunistelevan asioita sosiaalityöntekijöille. Jaana oli huonovointinen ja hänen kyynärvarsissaan oli mustelmia ja naarmuja, joiden alkuperää hän ei muistanut”.* (74/T/88.) Tytön mukaan äiti ei näe hänen tilannettaan, vaan uskoo sen olevan todellisuutta parempi. Onko tämä yksi keino luoda eroa itsen ja vanhemman välille korostamalla, että äiti ei tiedä nuoren elämästä mitään, vai oliko kyseessä nuoren avunpyyntö tilanteessa, jossa vanhempi on kyvytön näkemään lastaan? Äiti ei välttämättä kerro sosiaalityöntekijöille asioita niin kuin ne itse näkee. Syynä voi olla epäluottamus sosiaalityöntekijöitä kohtaan tai pelko siitä, että tyttö sijoitetaan kodin ulkopuolelle, kun paljastuu todellinen tilanne, jota ei haluaisi myöntää itselleen.

Nuoremmilla kiireellisesti huostaanotetuilla ja erityisesti tytöillä ongelmat olivat epämääräisempiä ja laaja-alaisemmin ilmeneviä, kun taas vanhemmilla tutkituilla ongelmat johtuivat selkeämmin jostain tietystä syystä, kuten päihde- tai mielenterveysongelmasta tai kiristyneestä kotitilanteesta, jonka voi nähdä enemmän seuraukseksi kuin syyksi. Tämän aineiston, mutta myös valtakunnallisen keskiarvon perusteella kiireellisiä huostaanottoja

tehdään eniten 14–15-vuotiaille nuorille. Heikkisen (2006) mukaan arjen vaikeisiin tilanteisiin, koulunkäyntivaikeuksiin, häiriökäyttäytymiseen, mielenterveyden ongelmiin sekä tunne-elämän pulmakohtiin tulisikin voida tarjota apua nykyistä varhaisemmassa vaiheessa. Tukitoimenpiteet pitäisi kohdistaa erityisesti 12–14-vuotiaisiin nuoriin. Varhaisessa vaiheessa ongelmiin puuttumisen tulisi olla nykyistä intensiivisempää, suunnitelmallisempaa ja tavoitteellisempaa. (mt., 63, 73.) Varhaisnuorten haasteelliseen käyttäytymiseen tai oirehdintaan puuttuminen mahdollisimman aikaisessa vaiheessa voisi estää nuoren pidempiaikaisen lastensuojelun asiakkuuspolun, kun nuori saisi tarvitsemansa avun ja tuen riittävän ajoissa. Haasteeksi koituisi juuri yläasteikäisillä ilmenevä ”epämääräinen” kysymyksiä täynnä oleva oirehdinta tai käyttäytyminen, jolloin avun tarpeen selvittely vie enemmän aikaa. Toisaalta valmiin ongelmasapluunan puuttuminen voi auttaa työntekijöitä kohdentamaan apunsa laaja-alaisesti, mutta samalla paremmin yksittäisen nuoren tarpeita vastaavaksi. Varhainen tehokas puuttuminen on paitsi taito-, myös resurssikysymys, johon ei kunnissa ajatella olevan varaa. Uskon varhaisen puuttumisen tulevan silti halvemmaksi, jos sen avulla asiakkuuspolkuja saataisiin lyhennettyä ja toistuvia kiireellisiä huostaanottoja sekä mahdollisesti jopa varsinaisia huostaanottoja vältettyä. Vaikeutuneisiin tilanteisiin tulisi puuttua varhaisemmassa vaiheessa, eikä vasta silloin, kun on aivan pakko.

Niille nuorille, jotka saivat läpikäytyä lastensuojelun asiakkuuspolun, tehtiin vähemmän toistuvia kiireellisiä huostaanottoja kuin nuorille, jotka päätyivät huostaanotetuiksi tai jotka jatkoivat yhä avohuollon asiakkuudessa. Iällä näytti olevan yhteys siihen, kuinka todennäköisesti nuori päätyi huostaanotetuksi tai montako kertaa hänet otettiin kiireellisesti huostaan. Nuorempia tutkittuja otettiin lukumääräisesti enemmän huostaan ja ylipäättänsä heille tehtiin enemmän toistuvia kiireellisiä huostaanottoja kuin 16–17 vuoden ikäisille nuorille. Iän myötä nuoren oletetaan pystyvän paremmin huomioimaan perheen yhteiset säännöt ja sopimukset sekä toisaalta hillitsemään itsensä ristiriitatilanteissa. Ehkä täysi-ikäisyyttä lähempänä olevien nuorten ajatellaan olevan valmiimpia siihen, että heidät sijoitetaan sijaishuoltoon.

5.2 Asiakkuuspolkujen haasteet ja tulkinnallisuus

Koska kiireellisistä huostaanotoista on olemassa vain vähän tutkittua tietoa, halusin tehdä yleisemmällä tasolla pysyttelevän tutkimuksen kiireellisistä huostaanotoista ja niistä lähteneistä asiakkuuspoluista, vaikka riskinä on ollut tutkimustulosten ylimalkaisuus ja mitäänsanomattomuus. Jos tarkoituksena olisi ollut tutkia tarkasti vaihe vaiheelta yksittäisten nuorten asiakkuuspolkuja, sitä ei olisi voinut tehdä pelkästään asiakirjojen avulla niissä ilmenneiden puutteiden vuoksi, mutta yleisellä tasolla pysyteltäessä asiakirjat ovat mielestäni olleet aineistona antoisia. Olen pitkin työtä joutunut pohtimaan sitä, miten voin tietää tulkintojeni olevan oikeita. Miten joku toinen samoja asiakirjatekstejä käyttävä henkilö näkisi nuoren tilanteen? Asiakirjojen perusluonteen ja erityisesti muutamien yksittäisten tutkittavien asiakirjoissa ilmenneiden puutteiden vuoksi on ollut haasteellista saada selkoa siitä, mikä nuoren tilanne tosiasiallisesti on. Mitä tarkoittaa, jos nuoren asiakaskertomukselta puuttuvat kirjaukset puolen vuoden ajalta? Onko lastensuojelun tarve tosiasiallisesti päätynyt vai onko työntekijä esimerkiksi unohtanut kirjata ajantasaisista tiedoista asiakaskertomukselle? Muistaako sosiaalityöntekijä edes koko asiakkaan olemassaoloa? Onko perhe lähtenyt hakemaan apua jostain muualta, ja tieto ei ole välittynyt sosiaalityöntekijälle, vai ovatko he luopuneet kokonaan toivosta avun saamisen suhteen? Onko tilanne korjaantunut itsestään? Tämän vuoksi olen keskittynyt tarkastelemaan tutkimusjakson lopulla ilmenevää asiakkuuspolun vaihetta sen sijaan, että olisin paneutunut asiakkuuspolulla ilmenneisiin yksittäisiin tapahtumiin tai aikajänteisiin, joilla ne ovat tapahtuneet.

Sosiaalityöntekijät kirjaavat asiakaskertomusta sitä mukaan, kun katsovat sen tarpeelliseksi tulevaisuuden kannalta. Sosiaalityöntekijöiden kirjaamistavat ovat työntekijäkohtaisia, minkä vuoksi kirjaamiskäytäntö vaihteli aineistoni nuorilla yllättävän paljon: Jotkut työntekijät olivat kirjanneet lähes sanatarkasti erilaiset yhteydenotot sekä nuoren asiassa käytyjen neuvottelujen sisällöt. Osa työntekijöistä taas oli kirjannut lähinnä yhteenvetoja yhteydenottojen ja tapaamisten pääsisällöistä. Muutamien nuorten kohdalla nämä oleelliset kirjaukset puuttuivat lähes kokonaan, minkä vuoksi tilannetta käytännössä tuntemattoman oli lähes mahdotonta saada nuoren tilanteesta selkoa asiakaskertomuksen ja päiväkirjan perusteella. Joidenkin kohdalla asiakirjat olisivat kaivanneet rinnalle sosiaalityöntekijöiden haastatteluita, mutta sekään ei olisi luonut aukotonta tarinaa asiakkuuspolusta, sillä kuinka

hyvin sosiaalityöntekijät muistaisivat nuorten tarinoiden yksityiskohtia, vaikka lukisivatkin asiakaskertomuksen? Sosiaalityöntekijöiden kertomukset eivät kerro ”totuutta”, vaan ne ovat heidän konstruktioitaan vallitsevasta sosiaalisesta todellisuudesta. En silti katso asiakaskertomusten aukollisuuden heikentäneen työssä tekemieni havaintojen oikeellisuutta, sillä olen huomionnut lukumäärissä vain niin sanotut ”varmat tapaukset” ja jättänyt epäselvät tapaukset huomioimatta. Lastensuojelun työntekijöiden arkitodellisuus on harvoin yksiselitteistä, sillä lastensuojelun prosessit ovat epämääräisiä, ja toisaalta sosiaalityöhön kuuluva epävarmuus on jatkuvasti läsnä käytännön työssä. Eskolan ja Suorannan (1998, 139, 141–142) mukaan todellisuuteen sinänsä ei ole suoraa pääsyä, koska todellisuus näyttäytyy tulkitsemisen ja ymmärtämisen prosesseissa. Kieli ei ole sosiaalisen todellisuuden neutraali heijastaja, vaan se samalla luo todellisuutta. Kieltä käytetään tavoitteiden mukaisesti tietyn päämäärän saavuttamiseksi. Myös tosiasioita kuvaavat kertomukset ovat konstruointeja, tietyllä tavalla ja tiettyä päämäärää varten tuotettuja.

Tämän aineiston haasteena on ollut myös sen laajuus. Miten selvittää luotettavalla tavalla 74 nuoren asiakkuuspolkua ja havainnollistaa asiakastyyppejä? Moni olisi varmasti päätenyt tarkastelemaan aineistoani tilastollisesti, mutta koska kyseessä on tapaustutkimus, halusin suunnata tarmoni asiakirjojen sisältöihin tunnuslukujen laskemisen sijasta. Aineiston käsittely oli melko työlästä, sillä joillekin nuorille oli muutamassa vuodessa saattanut kertyä yli 50 sivua asiakaskertomustekstejä. Tämän vuoksi jouduin ottamaan nuorten asiakaskertomuksilta vain valikoituja pätkiä aineistokseni. Toisaalta joissakin laajoissa asiakaskertomuksissa toistuvivat lukuisat äidin ja sosiaalityöntekijän käymät puhelinkeskustelut, joiden sisällöt olivat eri kerroilla pitkälti samoja. Asiakaskertomuksen pituus ei aina tarkoittanut pitkää tai vaiherikasta lastensuojelun asiakkuuspolkua, vaan se kuvasti enemmän yksittäisten työntekijöiden kirjaamistapaa ja tapaa tehdä sosiaalityötä.

Olen joutunut tekemään omia tulkintoja muutamista tarkastelemistani asioista, kuten poliisilta virka-avunpyynnön teosta sekä vanhempien mielipiteestä kiireellisen huostaanoton päätöstä tehtäessä. Esimerkiksi noin joka neljännessä päätöksessä kerrottiin nuoren olevan parhaillaan kateissa, mutta kaikkien kohdalla ei ollut mainintaa virka-avunpyynnöstä. Käytännön kokemuksesta tiedän, että kun nuori on kateissa ja kun hänestä on tehty kiireellisen huostaanoton päätös, sosiaalityöntekijät tekevät virka-avunpyynnön poliisille nuoren löytämiseksi. Huoltajien mielipiteen osalta olen tulkinnut, että mikäli päätöksen perusteluosiossa ei mainita, että huoltaja vastustaa päätöstä, hän hyväksyy sen. Useissa

päätöksissä kerrottiin huoltajien mielestä nuoren tilanteen pysäyttämisen olevan tärkeää, mutta en ole tulkinnut sitä varsinaiseksi kiireellisen huostaanoton toiveeksi. Jos tarjolla olisi ollut jokin muu vaihtoehto, huoltajat eivät ehkä olisi valinneet kyseistä interventiota. Siispä olen katsonut huoltajien toivovan kiireellistä huostaanottoa ainoastaan niissä tilanteissa, joissa perusteluosioon asia oli selvästi kirjattu. Silti pidättäytyminen puhtaasti asiakirjoissa esiintyneissä sanoissa olisi vääristänyt päätöksentekohetkeä koskenutta todellisuutta. Asiakirjojen lukeminen on aina tulkinnallista, eikä kaikki asiakirjoissa oleva tieto välity pelkästään paperilla nähtyjen sanojen perusteella. Olen silti pyrkinyt minimoimaan analyysissäni tulkitseni asioita ja muistuttanut jatkuvasti itseäni, että pidättäytyisin niin pitkälle kuin mahdollista asiakirjojen teksteissä.

5.3 Yleistettävyyys

Tutkijan tulee arvioida aineistonsa merkittävyyttä ja huomioida sen kulttuurinen paikka sekä tuotantoehdot (Eskola & Suoranta 1998, 215–217). Tutkijan pitää tuoda julki, missä suhteessa ja millä tavalla hän väittää tuloksillaan olevan jotain yleisempää merkitystä, ja yleistettävyyden sijaan huomio tulisi kiinnittää paikalliseen selittämiseen. Selitysmallin on pädeittävä mahdollisimman hyvin siihen aineistoon, josta malli on muodostettu. Teoreettisen viitekehyksen avulla voidaan esittää arvioita siitä, missä määrin jokin paikallinen selitys pätee yleisempänä selitysmallina muihin elämänilmiöihin. Oleellista on myös se, miten tutkija osoittaa analyysinsä kertovan muusta kuin valitsemastaan aineistosta. Yleistämistä paremmin tarkastelutapaa kuvaa suhteuttaminen. (Alasuutari 1994, 215, 222, 235.)

Pro gradu -työni tarkastelee miltei tutkimatonta lastensuojelun toimenpidettä ja antaa uutta tietoa kiireellisten huostaanottojen käytännöistä sekä nuorten lastensuojelun asiakkuuspoluista. Työni teoreettisena viitekehyksenä ovat toimineet lastensuojelun asiakirjat, maltillinen sosiaalinen konstruktionismi, asiakkuuspolut sekä nuoruus omanlaisena elämänvaiheenaan. Käyttämäni asiakirja-aineisto tarjoaa tärkeää tietoa laajasta joukosta tutkittavia historiallisen prospektiivin tutkimusasetelmasta käsin. Vaikka asiakirjat eivät kerro ”totuutta” asiantiloista ja tapahtumista, niistä löytyy tietoa, jonka pohjalta sosiaalityöntekijät ja vanhemmat ovat toimineet tietystä nimenomaisessa tilanteessa.

Hallinnon näkökulmasta asiakirjoihin kirjatut tapahtumat edustavat totuutta asiantiloista. Koska työni on tapaustutkimus, en voi sanoa tässä työssä tekemiäni havaintojen perusteella paljoakaan Suomessa tehtävistä kiireellisistä huostaanotoista tai nuorten lastensuojelun asiakkuuspoluista, eivätkä tutkimustulokseni näin ollen ole yleistettävissä. Tästä syystä en ole katsonut aiheelliseksi lähteä selvittämään tulosten tilastollista merkittävyyttä, sillä laadullisessa tutkimuksessa yleistettäviin päätelmiin päätyminen ei ole tavoitteena (Eskola & Suoranta 1998, 61). Jäin silti miettimään, millaisia yhteyksiä tilastollisen tarkastelun avulla olisi voinut todentaa. Arvelen kiireellisten huostaanottojen tapauksina olevan pääpiirteittäin samanlaisia paikkakunnasta riippumatta, koska lastensuojelulaki määrittää ne reunaehdot, joiden tulee toteutua kiireellisen huostaanoton tarvetta arvioitaessa ja sitä toimeenpantaessa. Eroja luultavasti löytyy lähinnä kiireelliseen huostaanottoon johtaneista prosesseista, joihin voivat vaikuttaa lastensuojelupäivystyksen olemassaolo, mahdollisuus sijoittaa nuori välittömästi pois kotoa joko (päivystys)perheeseen tai perhetukikeskukseen, mahdolliset vakiintuneet käytännöt tietyssä kunnassa, mutta myös yksittäisten työyhteisöjen ja työntekijöiden työskentelytavat. Kaikki nämä yhdessä ovat vaikuttamassa siihen, millaiseksi lastensuojelun toimintakulttuuri muovautuu juuri tietyn organisaation sisällä.

Reliabiliteettia eli tutkimustulosten pysyvyyttä ja validiteettia eli tutkimustulosten pätevyyttä tai oikeellisuutta pidetään tärkeinä tieteellisissä tutkimuksissa (Kiviniemi 2001, 79–80). Tutkimuksen luotettavuus on yksi tärkeimmistä tieteelliselle tutkimukselle asetetuista kriteereistä, jonka toteutumisesta tutkija vastaa läpi koko tutkimusprosessin (Eskola & Suoranta 1998, 209, 211). Tutkimusraporttia voidaan pitää yhtenä tärkeimmistä luotettavuuden ilmentäjistä. Se on tutkijan tulkinnallinen konstruktio, minkä vuoksi eri tutkijat löytäisivät samasta aineistosta erilaisia luokitusperusteita ja painottaisivat todennäköisesti aineiston eri ulottuvuuksia. Tutkijan tehtävänä onkin hahmotella mahdollisimman looginen käsitys tekemistään tulkinnoista ja niiden taustalla vaikuttaneista perusteista, joiden myötä hän on päätenyt tiettyyn tulokseen. Tutkimusraportin kautta lukija saa mahdollisuuden itse arvioida, onko tutkijan käsitys tutkittavasta ilmiöstä uskottava. (Kiviniemi 2001, 82.)

Yleisesti eri tutkimuskerroilla esiintyvää tulosten vaihtelua pidetään ongelmallisena. Laadullisessa tutkimuksessa ei kuitenkaan ole mielekäästä tarkkailla reliabiliteettia, vaan enemmän aineistonkeruun vaihtelun hallitsemista ja sen tiedostamista. Tutkimusprosessin myötä tutkijan näkemykset ja tulkinta tilanteesta etenevät, minkä vuoksi aineistonkeruuseen

liittyvää vaihtelua tulisi puutteen sijasta katsoa kehitysprosessiin liittyvänä elementtinä. (Kiviniemi 2001, 79–80.) Aineistoa käsitellessäni taulukoin tarkastelemieni ilmiöiden esiintymistiheyttä. Edetessäni nuorten asiakirjoista toisiin tarkasteluni kohteet paitsi tarkentuivat, myös lisääntyivät matkan aikana havahtuessani niiden toistuvuuteen, ja tämän vuoksi jouduin lukuisia kertoja palaamaan jo käsittelemieni nuorten asiakirjoihin täydentääkseni taulukosta puuttuneita tietoja. Välillä pulmakohdia syntyi, kun jokin asia ei ollut selkeästi ”kyllä” tai ”ei”, vaan jotain niiden väliltä, jolloin jouduin luomaan uuden luokittelutavan tai tapauskohtaisesti tarkentamaan luokittelukriteereitä. Väittäisin silti, että joku muu aineistoani tutkiva henkilö päätyisi samoihin johtopäätelmiin asiakkuuspolkujen yleisistä ilmiöistä samasta tutkittavasta joukosta, mutta erilainen teoreettinen viitekehys muuttaisi väkisin painopistettä toiseen suuntaan. Tulkinnallisia näkemyseroja löytyisi todennäköisimmin tutkimusjakson lopulta lastensuojelun asiakkuuspolkujen senhetkisestä tilanteesta sekä siitä, voiko kiireellisestä huostaanotosta katsoa olleen hyötyä nuoren tilanteelle. Tässä työssä hyöty on objektiivisesti arvioidun hyödyn näkökulman sijasta nähtävissä enemmän subjektiivisena hyödyn vaikutelmana, joka uraansa aloittavalle sosiaalityöntekijälle on syntynyt käytännön kokemuksen myötävaikutuksella. Työni validiutta ja syvyyttä olisi edistänyt mahdollisuus kerätä aineistoa läpi työn ja palata tarkistamaan vaivattomasti asiakirjapätkiä, joita en ollut osannut ottaa aineistooni sitä kerätessäni, koska tutkimusprosessin alkuvaiheessa en vielä nähnyt tiettyjä asiakaskertomuskirjauksia tarpeellisiksi. Jos tekisin tämän työn uudelleen, huolehtisin siitä, että minulla olisi koko ajan yhteys sosiaalihuollon asiakastietojärjestelmään, josta voisoin halutessani palata tarkistamaan tietoja vaivattomasti. Tosin silloin työn haasteeksi muodostuisi analyysin rajaaminen, koska aineistoa olisi tarjolla ”rajattomasti”. Katson kuitenkin asiakirja-aineistoni olleen riittävän kattava, vaikka yksityiskohtaisuudeltaan ei paras mahdollinen nuorten asiakkuuspolkujen tarkastelussa.

5.4 Kiireellisen huostaanoton tulevaisuus

Suomen uusi lastensuojelulaki (2007/417) tulee voimaan 1.1.2008. Lastensuojelulain kokonaisuudistus -työryhmän muistiossa (2006) todettiin kiireellisen huostaanoton käsitteen olevan epätarkoituksenmukainen lastensuojelun arkeen nähden. Varsinaiseen huostaanottoon

verrattuna se on sisällöltään ja menettelyltään erilainen, minkä vuoksi työryhmä esitti *kiireellisen sijoituksen* käsitteen käyttöönottoa, jotta saataisiin tehtyä ero varsinaiseen huostaanottoon. Esiityksen mukaan huostaanotto tarkoittaisi aina joko tahdonvastaista tai suostumukseen perustuvaa huostaanottoa. (mt., 48.)

Tulevan lastensuojelulain yhtenä uudistuksena kiireellisen huostaanoton käsite on muuttunut *kiireelliseksi sijoitukseksi* (2007/417). Olen käytännössä havainnut sosiaalityöntekijöiden nimenomaan korostavan kiireellisen huostaanoton toimenpiteen väliaikaista luonnetta, tilanteen rauhoittamista ja nuoren huolestuttavan kehityksen pysäyttämistä lyhytaikaisella sijoituksella. Kyseiset ilmaisut toistuivat myös aineistoni nuorten päätösteksteissä. Kiireellisestä huostaanotosta puhuminen on minusta vaikuttanut liioitellulta, koska lähtökohtaisesti nuoren ajatellaan palaavan kahden viikon mittaisen intervention jälkeen kotiin. Tämän toimenpiteen muutos kiireelliseksi sijoitukseksi onkin mielestäni enemmän kuin perusteltua.

Kiireelliseen huostaanottoon liittyvien aikarajojen katsottiin olevan liian tiukkoja asianosaisten oikeusturvan kannalta, minkä vuoksi aikarajoja on pidennetty tulevassa lastensuojelulaissa. Lastensuojelulain kokonaisuudistus -työryhmän muistiossa (2006) todettiin, että kireän aikataulun vuoksi lapsen tilanteen selvitys on saattanut jäädä vaillinaiseksi ja toisaalta tiukka aikataulu on mahdollisesti estänyt vanhempien ja sosiaalityöntekijän välille syntyvän myönteisen yhteistyösuhteen synnyn. (Lastensuojelulain... 2006, 48.) Työryhmä perusteli aikarajojen pidennystä asianosaisten oikeusturvalla mutta myös korostamalla perheen kanssa tehtävää yhteistyötä, liittoutumista vanhempien kanssa.

Tulevan lastensuojelulain aikarajat ovat jopa kokonaisuudistusta valmistelleen työryhmän esitystä laajemmat. Kiireellinen sijoitus raukeaa, ellei hakemusta sijoituksen jatkamisesta huostaanoton valmistelemiseksi tai vastentahtoista huostaanottoa koskevaa hakemusta ole saatettu hallinto-oikeuden käsiteltäväksi 30 päivässä. Jos 12 vuotta täyttänyt lapsi tai tämän huoltaja hyväksyvät kiireellisen sijoituksen jatkamisen huostaanoton valmistelua varten, kiireellistä sijoitusta voidaan jatkaa 45 päivään asti. Kiireellisen sijoituksen päätös kuitenkin raukeaa, mikäli huostaanottopäätöstä tai hakemusta sijoituksen jatkamisesta tai huostaanotosta ei ole tehty 45 päivän kuluessa sijoituksen alkamisesta. Huostaanottoasiaa valmistelevalle sosiaalityöntekijälle hakemuksesta hallinto-oikeus voi edelleen jatkaa

kiireellistä sijoitusta aiemmin mainittujen määräaikojen päälle korkeintaan 60 päivään asti, mutta määräajan päätyttyä sijoitus raukeaa, jos huostaanottoa koskevassa asiassa ei ole tehty 43§:n 2 momentissa tarkoitettua hakemusta hallinto-oikeudelle. 43 §:n 2 momentin mukaisella hakemuksella tarkoitetaan jonkun asianosaisen vastustamaa huostaanottohakemusta, tai jos kuuleminen on jätetty tekemättä 42 §:n 3 momentissa mainitusta syystä, jolloin sitä ei ole voitu toteuttaa lapsen ja kuultavan puuttuvan yhteydenpidon vuoksi, tai kuultavan olinpaikkaa ei ole pystytty kohtuullisin toimenpitein selvittämään. Kiireellinen sijoitus tulee lopettaa, mikäli perustetta kiireelliselle sijoitukselle ei enää ole tai sijoitus on rauennut, koska hakemusta sijoituksen jatkamisesta tai huostaanotosta ole esitetty hallinto-oikeudelle määräaikaan mennessä. (Lastensuojelulaki 2007/417, 38, 39 §.)

Kiireelliseen sijoitukseen liittyvää menettelyä on tarkennettu kiireelliseen huostaanottoon verrattuna. Yhtenä uudistuksena lastensuojelulaissa on velvoite kiireellisen sijoituksen lopettamisesta, mikäli sille ei enää ole perusteita. Nähdäkseni tällä pyritään minimoimaan viranomaisten puuttumista lapsen tai perheen tilanteeseen ja nopeuttamaan lapsen kotiin paluuta. Tulevassa lastensuojelulaissa kiireellisen sijoituksen kestoa on pidennetty 30 päivään kiireellisen huostaanoton 14 päivästä. Tutkimustulokseni tukevat tätä uudistusta, sillä 30 päivän jatkopäätökset olivat käytäntönä nuorten kiireellisissä huostaanotoissa, ja vain muutamassa tapauksessa kiireellinen huostaanotto päätettiin lopettaa ennen kahden viikon määräaikaan. Lapsen edun nimissä on tärkeää tehdä harkittuja ratkaisuja ja pitkäkestoisia suunnitelmia. Tätä tuleva laki edistää kiireellisen sijoituksen pidemmän voimassaoloajan ja tarkemman sääntelyn avulla sekä kasvattamalla hallinto-oikeuden roolia aiempaan verrattuna. Miten kiireellisen sijoituksen kuukauden mittainen voimassaoloaika tulee vaikuttamaan toimenpiteen toistuvuuteen samoilla nuorilla? Vähenevätkö kenties nuorten toistuvat kiireelliset sijoitukset pidempikestoisen tilanneselvittelyn avulla?

6. POHDINTAA

Arviolta puolet Suomessa tehtävistä kiireellisistä huostaanotoista tehdään nuorille heidän toisia tai omaa kehitystä tai terveyttä vakavasti vaarantavan toimintansa vuoksi. Vaikka kiireellisten huostaanottojen lukumäärissä on selviä eroja kaupunkien välillä, antavat Tampereella tehdyt kiireelliset huostaanotot kuvaa siitä, millaisissa tilanteissa toimenpiteeseen turvaudutaan. Kunnat eroavat toisistaan niiden lastensuojeluresurssien, sijainnin ja väestön ominaisuuksien perusteella, lastensuojelun paikallisista toimintakulttuureista puhumattakaan, ja kaikki nämä piirteet ovat vaikuttamassa siihen, millaista lastensuojelua tietyn kunnan alueella toteutetaan.

Asiakirjoja lukiessani mieleeni nousi ajatus, että kiireellisen huostaanoton läpikäymisestä olisi tullut yksi rajatun nuorisojoukon keinoista saada ihailua osakseen kavereilta. Nuorilla on tarve kuulua ryhmään ja tulla hyväksytyksi elämänvaiheessa, jossa otetaan etäisyyttä omiin vanhempiin ankkuroitumalla samanikäisiin kavereihin entistä voimakkaammin. Kiireelliseen huostaanottoon johtanut rajaton toiminta, kuten näpistyksen ja vahingonteot, kotiintuloaikojen sekä kodin sääntöjen noudattamattomuus, luvattomat yöpoissaolot, uhmakas ja vihamielinen asenne niitä kohtaan, jotka uskaltavat olla eri mieltä asioista, sekä päihteiden kokeilu ja käyttö voivat olla nuoren tapoja näyttää kavereille olevansa ”kova tyyppi”, mutta lisäksi keino osoittaa solidaarisuutta kaveriporukalle.

Voitaisiinko nuorten rajatonta tai epäsosiaalista käyttäytymistä tarkastella neutralisaatiotekniikoiden (ks. Sykes & Matza 1957) tai rikosten ymmärrystyylien näkökulmasta (ks. Kivivuori 1997)? Uskon ainakin osan kiireellisesti huostaanotetuista nuorista tuntevan pohjimmiltaan syyllisyyttä tempauksistaan ja myös ymmärtävän vanhempien sekä viranomaisten huomattavan huolestumisen. Teot onnistutaan neutralisaatiotekniikoiden avulla kääntämään omassa mielessä kaveriporukan myötävaikutuksella hyväksytyiksi ja käyttäytyminen oikeutetuksi: Nuori saattaa regressoitua varhaisemmalle tasolle ja *kieltää vastuunsa* sijoittamalla tekojensa syyt itsen ulkopuolelle. Hän näkee itsensä olosuhteiden avuttomana uhrina, jolloin teot perustellaan itsen ulkopuolisilla syillä, kuten humalatilalla tai huonoilla kotioloilla. *Kieltämällä vahingon* nuori uskottelee itselleen, ettei tosiasiaassa aiheuta mitään haittaa itselleen, perheelleen tai

ympäristölleen. *Kieltämällä uhrin* nuori ajattelee käyttäytymisensä olevan ”ihan oikein” ja vanhempien ansainneen pahan mielen tai sen, että nämä valvovat yönsä odottamassa lapsensa kotiintuloa tai yhteydenottoa. Nuoruuden itsenäistymisprosessiin kuuluu vanhempien näkemysten ja maailmankuvan kyseenalaistaminen. Vanhempien puutteet ja viat saattavat hämmentää nuorta, mutta sen sijaan, että nuori huomioisi myös oman vajavaisuutensa, hän kääntää huomion itsestään pelkästään vanhempien virheisiin, jolloin oma syyllisyys unohtuu. Tämä ehdottomuus ikään kuin suojaa nuorta maailman kaaottisuudelta ja epävarmuudelta. Ystävät näyttävät nuoruudessa perhettä tärkeämpänä viiteryhmänä, ja nuoren tarve olla samanlainen kavereiden kanssa sekä sulautua joukkoon ikään kuin oikeuttaa rikkomaan sääntöjä. Nuori saattaa pelätä, että kieltäytyessään esimerkiksi päihteistä tai porukalla tehtävistä laittomuuksista, hän jää yksin. Joillekin keinoksi välttää epämiellyttävä ulkopuolisuuden tunne muodostuu kodin ja yhteiskunnan rajojen hylkääminen. Mahdollinen ympäristöltä saatu negatiivinen huomio on voinut muuttua varhaisessa vaiheessa tavanomaiseksi tai merkityksettömäksi palautteeksi, eikä positiivista palautetta välttämättä edes kaivata kielteisen minäkuvan jo synnyttyä. Yleisen paheksunnan herättäminen saattaa jopa itsessään olla tavoite, jolla luodaan eroa aikuisiin ja lisätään oman ryhmän koheesiota. Olisi jännittävää tutkia kiireellisen huostanoton yleisyyttä tietyssä kaveripiirissä. Voiko kaveriporukasta irtautuminen olla merkittävä tekijä lastensuojelun asiakkuuden päättymistä ajatellen?

Yllä esittämästäni pohdinnasta huolimatta nuoren rajaton käyttäytyminen tulisi mielestäni ensisijaisesti nähdä viestinä hänen kokemasta epävarmuudesta, pahasta olostaan ja siitä, että asiat eivät ole kohdallaan. Nuoret haastavat aikuisia käyttäytymisellään ja voi olla, että he tiedostamattaan pyytävät apua, vaikka asiakirjoista ilmenee, etteivät he kaikki kovin yhteistyöhaluisilta vaikuta. Ehkä nuori sisimmässään toivoo, että joku olisi aidosti läsnä, kuulisi ja ymmärtäisi häntä. Nuori tarvitsee tukea, positiivista palautetta ja läsnäoloa, jotta hänestä kehittyisi tasapainoinen yksilö vaiheessa, jossa hän itse haluaisi jo irtaantua lapsuuden perheestään, mutta oma identiteetti on vielä hajanainen, eivätkä ulkopuoliset tukiverkostot ole tarpeeksi vahvoja kannattelemaan hapuilevaa nuorta.

Siitä huolimatta, että nuorten hyvinvoinnissa on tapahtunut positiivista kehitystä viime vuosina päihteidenkäytön vähenemisen myötä, tämä työ vahvistaa sitä ajatusta, että Suomessa on olemassa joukko varsin nuoria päihdeongelmaisista ja että nuorten alkoholin suurkulutus on todellinen ongelma. Onko tulevaisuuden suunta se, että entistä harvemmat

nuoret käyttävät säännöllisesti alkoholia, mutta ne jotka käyttävät, juovat toistenkin edestä? Nuorista alkoholi- ja päihdeongelmaisista näyttäisi muodostuneen marginaalinen, mutta silti merkittävä syrjäytymisvaarassa oleva kasvava väestönosa. Huolestuttavaa tutkittujen nuorten juomisessa oli erityisesti heidän aggressiivisuutensa humalassa, joka edustaa perinteistä humalanhakuista ja häiriökäyttäytymiseksi yltyvää pidäkkeetöntä tapaa juoda (ks. Simonen 2007). Tutkimieni nuorten juominen näyttäytyi ongelmallisena, itseä ja pahimmillan toisia vaarantavana toimintana. Nuorten päihdeongelmia tulisi ennaltaehkäistä entistä tehokkaammin, ja lastensuojelun tulisi puuttua nykyistä varhaisemmassa vaiheessa nuorten alkoholin suurkulutukseen silloin, kun vanhemmat eivät siihen syystä tai toisesta kykene.

Tämän aineiston perusteella sukupuoli ei näyttäisi vaikuttavan todennäköisyyteen, jolla nuori tulee kiireellisesti huostaan otetuksi, sillä tytöt ja pojat oirehtivat pitkälti samalla tavalla. Tutkimissani nuorissa sekä tytöt että pojat käyttäytyivät aggressiivisesti ja rajattomasti, eikä heidän toiminnastaan tai oirehdinnastaan ollut löydettävissä merkittäviä sukupuolisidonnaisia eroja. Nuorten psyykkiset ongelmat tai itsetuhoisuus olivat selvästi päihteidenkäyttöä harvemmin kiireellisen huostaanoton syinä, vaikka mainintoja niistä löytyi toistuvasti. Mielenterveyden ongelmien on esitetty kasvaneen ja vaikeutuneen, sillä esimerkiksi mielenterveyspalveluiden kohdalla nuorten tahdosta riippumaton psykiatrinen hoito on yleistynyt ja hoitajakset lisääntyneet. Nuorten mieleterveyspalveluiden mahdollisten puutteiden voidaan todeta näkyvän lastensuojelun palveluiden kuormittumisena. On silti tärkeää huomioida, että lastensuojelun- tai mielenterveyspalvelujen käytön lisääntyminen ei välttämättä tarkoita sitä, että ongelmia esiintyisi yhä enemmän. Voihan kyse olla myös siitä, että ilmenneisiin ongelmiin puututaan aiempaa varhaisemmassa vaiheessa ja palvelut ovat tulleet entistä paremmin apua tarvitsevien ulottuville. Kynnys pyytää apua saattaa olla madaltunut.

Olen yllätynyt aineistossani esiintyneestä aggressiivisen ja väkivaltaisen käyttäytymisen laajuudesta ja siitä, missä määrin kotiintuloaikoja noudattamattomat ja öitä luvatta pois kotoa olevat nuoret tosiasiansa ovat vanhempiensa ulottumattomissa. He elävät ikään kuin omaa elämää perheestään irrallaan. Kuka on nuoren tukena haasteellisen elämänvaiheen aikana? Ymmärrän vanhemmista irtautumisen olevan tärkeä nuoruuden kehitysprosessi, mutta aineistoni nuorten kohdalla kyse oli jostakin muusta. Mikä aiheuttaa sen, että vanhemmista tai muista aikuisista tulee kelvottomia ja halveksittavia nuorten silmissä? Mikä tekee lähivanhemmista, eli tässä tapauksessa äideistä, vihan ja aggression kohteita? Mikä merkitys

nuoren turvallisuuden tunteelle tai identiteetille on isien vähäisellä läsnäololla ja osallistumisella lastensa elämään? Uskaltaisinkin väittää, että vanhemmilla esiintyi kyvyttömyyttä olla aikuisia lapsilleen, ja näyttäisi myös siltä, että nuoret jäävät vaille tarvitsemaansa tukea liian varhain.

On silti hyvä muistaa, että nuorten elämään vaikuttavat monet muutkin asiat kuin kodin olosuhteet tai vanhempien antama kasvatus ja tuki (Kajava 1997, 17). Esimerkiksi sosiaalisilla suhteilla, asuinympäristöllä, yhteiskunnallisilla ja kulttuurisilla tekijöillä on vaikutuksensa nuorten elämään ja toimintaan. Kiireellisesti huostaanotetut nuoret olivat useimmiten yksinhuoltajaperheistä, ja vanhempien neuvottomuus, kyvyttömyys ja uupuminen ovat olleet aineistossani jatkuvasti esillä. Kiireellinen huostaanotto on tehty usein tilanteessa, jossa ei ole enää ollut muita vaihtoehtoja. Apua ja tukea tulisikin voida tarjota nuorille ja heidän perheilleen nykyistä varhaisemmassa vaiheessa, sillä lastensuojelullisesti huolestuttavat tilanteet ehtivät olemaan pitkään kriittisiä ennen niihin puuttumista (Esim. Kajava 1997, 21, 135; Kähkönen 1994, 109–110).

Tutkimustulokseni tukevat sekä kiireellisen huostaanoton käsitteen vaihtamista kiireelliseksi sijoitukseksi että kiireellisen sijoituksen 30 päivän voimassaoloaikaa, sillä jatkopäätökset sekä toistuvat kiireelliset huostaanotot olivat normaaleja käytäntöjä nuorten kiireellisissä huostaanotoissa. Tutkituista eniten toistuvia kiireellisiä huostaanottoja tehtiin niille nuorille, jotka olivat edelleen avohuollon asiakkuudessa, kun taas lastensuojelun asiakkuuspolun läpikäyneille nuorille niitä tehtiin kaikkein vähiten. Vaikka olen tutkinut nuorten asiakkuuspolkuja vasta ensimmäisestä vuoden 2005 interventiosta lähtien, aiemmista lastensuojelun interventiosta oli pääsääntöisesti maininta kiireellisen huostaanottopäätöksen perusteluosiossa tai nuoren huoltosuunnitelmalla. Huostaanottoon viennyttä asiakkuuspolkua pitkin kulkeneille nuorille tehtiin tutkimusjakson aikana vähemmän kiireellisiä huostaanottoja kuin avohuollon ja sijaishuollon rajamailla keikkuneille nuorille. Aineistoni perusteella ei silti näytä siltä, että huostaanotetuiksi päätyneiden nuorten kiireelliset huostaanotot olisivat painottuneet tutkimusjaksoa edeltäneeseen aikaan.

Voiko olla, että paikallinen lastensuojeluideologia, jossa vältetään varsinaisia huostaanottoja, itse asiassa tuottaisi kiireellisiä huostaanottoja? Asiakirjojen perusteella avohuollon asiakkuuksien muuttumista sijaishuolloksi yritettiin välttää viimeiseen asti, minkä voi ajatella liittyvän Tampereen perhekeskeiseen lastensuojelun toimintakulttuuriin (esim. Saarni 2006).

Huostaanottoon ryhtymisen viivyttäminen saattaa liittyä ajatukseen, jonka mukaan lastensuojelun tulisi pyrkiä puuttumaan mahdollisimman vähän perheiden sisäisiin suhteisiin, ja niihin puututtaessa toimittaisiin yhteistyössä vanhempien kanssa. Tämä sopii myös hyvinvointia painottavan lastensuojelun tarkoitukseen, jolloin kiireellinen huostaanotto toimii huostaanottoa ennaltaehkäisevänä toimenpiteenä. Huostaanottopäätöksen tekoa nähtävästi venytetään mahdollisimman pitkälle kiireellisten huostaanottojen avulla. Ehkä juuri pitkälle kriisiytyneiden tilanteiden vuoksi aineistoni vanhemmat (miltei) poikkeuksetta hyväksyivät nuorten kiireelliset huostaanotot. Joissakin tapauksissa jäin miettimään sitä, miksi vanhemmat eivät itse ota lastensuojeluun yhteyttä vieläkin varhaisemmassa vaiheessa? Johtuuko se siitä, että osa vanhemmista jo tietää, ettei lastensuojelulla ole heidän toivomiaan intensiivisiä keinoja auttaa perhettä pian ja saada nuori rauhoittumaan. Lastensuojeluun liitetyt negatiiviset tai jopa pelottavat mielikuvat saattavat myös viivästyttää avunpyyntöä, sillä osa vanhemmista mahdollisesti pelkää heidän hyväksyntänsä ylittävää lastensuojelun puuttumista ”perheen yksityisasioihin”. Kenties vanhemmat luottavat ja haluavat uskoa omiin kykyihinsä kriisiytyneiden ristiriitatilanteiden ratkaisijoina. Liiallinen holhoavuus viranomaisten suunnalta saattaisi heikentää vanhempien luottamusta itseensä kasvattajina ja siten vähentää vastuunottoa omista lapsista.

Olin havaitsevinani aineistossani kiireellisen huostaanoton käyttöä tilanteissa, joissa nuori tai välttämättä kukaan muukaan ei ollut juuri sillä kyseisellä hetkellä välittömässä vaarassa, mutta interventio tehtiin nuoren tilanteen pysäyttämiseksi, eli ”peli vihellettiin poikki”. Välittömän turvaamistoimen ohella kiireellinen huostaanotto näyttäytyi kasvatuksellisenä keinona rajattomasti käyttäytyville nuorille, ja tarvittaessa sitä käytettiin useampia kertoja. Kiireellisen huostaanoton tarkoituksena oli tukea vanhempia heidän kasvatustehtävässään ja palauttaa perheestään erkaantunut nuori takaisin vanhempien valvonnan ja huolenpidon ulottuville. Biologisten vanhempien vahvat oikeudet omiin lapsiin, lastensuojelun hyvinvointia painottavan tehtävän iskostuminen vanhempien lastensuojelua koskeviin käsityksiin ja toisaalta valtion liittoutuminen vanhempien kanssa tukemalla heitä vanhemmuudessa vaikuttavat siihen, että vanhemmat voivat tunnustaa vajavaisuutensa tai uupumuksensa kasvattajina ja vanhempina ilman pelkoa lastensa menetyksestä.

Lastensuojelun toimenpidearsenaalista näyttäisi kuitenkin puuttuvan nuorille toimivia tukitoimenpiteitä, tai sitten apu tulee liian myöhään. Uusien tukitoimenpiteiden tarve kohdistuu erityisesti siihen vaiheeseen, jossa sijaishuoltoon ei vielä ole perusteita mutta jossa

nykyiset avohuollon tukitoimenpiteet vaikuttavat riittämättömiltä ja siksi kiireellistä huostaanottoa joudutaan käyttämään ratkaisuyrityksenä. Osalle tutkituista kiireellisen huostaanoton interventiosta on ollut hyötyä, ja epäsuotuisa kehitys on onnistuttu pysäyttämään. Joidenkin kohdalla näyttäisi siltä, että juuri kiireellinen huostaanotto on ollut se merkittävät tekijä, joka tuon kehityskulun suunnan muutoksen on mahdollistanut.

Olen tuonut esiin sosiaalityöntekijöiden työskentelyä lastensuojeluprosessissa ja tarkentanut kiireellisen huostaanoton paikkaa lastensuojelun toimenpidearsenaalissa. Aineiston rajallisuuden ja työn case-luonteen vuoksi kiireellisiä huostaanottoja koskevat käytännöt sekä niiden luoma kuva todellisuudesta eivät ole suoraan yleistettävissä. Tämän työn myötä voidaan silti todeta, että kiireellisellä huostaanotolla on oma erityinen paikkansa lastensuojelussa paitsi välittömänä turvaamistoimenpiteenä, myös interventiona tilanteissa, joissa avohuollon sijoitus tai varsinainen huostaanotto eivät ole tarkoituksenmukaisia tai mahdollisia. Kiireellinen huostaanotto näyttäytyy sekä välittömänä turvaamistoimenpiteenä ja kasvatuksellisenä keinona että ennaltaehkäisevänä toimenpiteenä, jolla vältetään sitä, että nuoren terveys tai kehitys pääsisi vakavasti tai peruuttamattomasti vaarantumaan. Interventiolla yritetään siis saada aikaan muutos. Tämän työn myötä voidaan todeta, että onneksi nuorten tilanteisiin puututaan, sillä osa nuorista näyttäisi hyötävän tästä voimakkaasta ja yllättävästä interventiosta, jota suotta on kutsuttu kiireelliseksi huostaanotoksi.

LÄHTEET

Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) (2001a) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus.

Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) (2001b) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Aalto-Setälä, Terhi & Marttunen, Mauri & Pelkonen, Mirjami (2003) Nuorten päihdehäiriöt ja muut mielenterveyden häiriöt. Tietoa nuorten kanssa työskenteleville aikuisille. Kansanterveyslaitos, Mielenterveyden ja alkoholitutkimuksen osasto, oppaat ja käsikirjat. Viitattu 4.7.2007. <http://www.ktl.fi/attachments/suomi/osastot/mao/komorbiditeetti.pdf>

Aapola, Sinikka (1999) Murrosikä ja sukupuoli: julkiset ja yksityiset ikämäärittelyt. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Julkaisuja 9/99. Helsinki.

Alasuutari, Pertti (1994) Laadullinen tutkimus. 2. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

Burr, Vivien (1995) An Introduction to Social Constructionism. London: Routledge.

David, Matthew (Ed.) (2006) Case Study Research. London: Sage.

Eisenhardt, Kathleen (2006) Building Theories from Case Study Research. In David, Matthew (Ed.) Case Study Research. London: Sage. 297–324.

Erikson, Erik (1968) Identity: Youth and Crisis. New York: Norton.

Eskola, Jari (2001) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) (2001b) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus. 133–157.

- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 2. painos. Tampere: Vastapaino.
- Forssén, Katja (1991) Asiakasperheet lastensuojelun sosiaalityössä. Tutkimus Porin kaupungin lastensuojelun asiakasperheistä. Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan julkaisuja. Sarja A:31.
- Fox Harding, Lorraine (1997) Perspectives in Child Care Policy. Second Edition. London: Longman.
- Franzkowiak, Peter (1987) Risk-taking and Adolescent Development. *Health Promotion international*, 22(2), 51–61.
- Frost, Nick & Stein, Mike (1989) The Politics of Child Welfare. Inequality, Power and Change. London: Harvester Wheatsheaf.
- Haapalinna, Anni (2003) Vallankäyttö kiireellisissä huostaanotoissa. Helsingin yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Hakkarainen, Pekka & Metso, Leena (2006) Nuorten huumeiden käyttö vähentynyt. *Dialogi* 16 (7), 36–37.
- Havinghurst, Robert (1972) Cross-national Research: Social-psychological Methods and Problems. Boston: Houghton Mifflin.
- Heikkinen, Alpo (2006) Nuoret lastensuojelun avohuollossa -palvelujen ja menetelmien tarkastelu. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen Sosiaalialan kehittämishankkeen lastensuojelun kehittämisohjelman raportti. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2007:1.
- Heino, Tarja (1997) Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Sosiaalityöntekijän tuottama määrittely lastensuojelun asiakkaaksi. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Tutkimuksia 77. Helsinki: Stakes.

Heino, Tarja & Pösö, Tarja (2003) Tilastot ja tarinat lastensuojelun tietolähteinä.
Yhteiskuntapolitiikka. 68(6), 584–597.

Helve, Helena (1998) (toim.) Nuoruudesta! Nuorisotutkimusseuran kymmenvuotisjuhlakirja.
Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Hoikkala, Tommi (1993) Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit. Jyväskylä: Gaudeamus.

Huotelin, Hannu (1992) Elämäkertatutkimuksen metodologiset ratkaisut:
esimerkkitapauksena ”Koulutuksen merkitystä etsimässä” –projektin menetelmälliset valinnat. Joensuun yliopisto. Joensuu.

Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja (2002) Varjojen jäljillä. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.) Pahan kosketus: ihmisyyden ja auttamisyön varjojen jäljillä.
Jyväskylä: PS-kustannus. 91–98.

Jahnukainen, Markku (1997) Koulun varjosta aikuisuuteen. Entisten tarkkailuoppilaiden peruskoulun jälkeiset elämänvaiheet. Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitos.
Tutkimuksia 182. Helsinki.

Jahnukainen, Markku (2004) Koulukodissa ja koulukodin jälkeen: vuosina 1996 ja 2000 valtion koulukodeista kotiutettujen nuorten koulukotikokemukset ja jälkiseuranta vuoteen 2002. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Aiheita 29/2004. Helsinki: Stakes.

Järventie, Irmeli & Sauli, Hannele (toim.) (2001) Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WSOY.

Kaivosoja Matti (1996) Pakko auttaa. Tutkimus mielenterveyslain säätämisen heijastumisesta alaikäisten pakkoautamiskäytäntöihin vuosina 1991-1993. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 1996:2. STM.

Kajava, Mirja (1997) Lapsen etu huostaanotto-prosessissa: tutkimus pakkohuostaanotoista. Oulun yliopisto. Julkaisusarja E: 26. Oulu.

Karvonen, Sakari (2002) Hyvästit lapsuudelle? – Päähteisiin liittyvät kulttuuriset käytännöt varhaisnuoruudessa. Teoksessa Kuure, Tapio & Vuori, Mika & Gissler, Mika (toim.) Viattomuudesta vimmaan: lapsuudesta nuoruuteen -siirtymävaiheen tarkastelua. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisoasiain neuvottelukunta. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Julkaisuja/ Nuorisotutkimusseura; 25. Helsinki: Stakes. 89-94.

Kautto, Mikko (toim.) (2006) Suomalaisten hyvinvointi 2006. Helsinki: Stakes.

Kiireellinen sosiaalipalvelu. Sosiaalipäivystyksen järjestäminen. (2005) Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2005:8. Helsinki: STM.

Kivinen, Tarja (1994) Valikoituminen lastensuojelun asiakkaaksi: näkökulmia asiakkuuden määrittämiseen. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 45. Helsinki.

Kiviniemi, Kari (2001) Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) (2001b) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus. 68–84.

Kivivuori, Janne (1997) Nuoret rikoksentehtäjinä: tekojen yleisyys, rikollisuuden ymmärtäminen ja varastamisen vaiheet. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 141. Helsinki.

Kuure, Tapio & Vuori, Mika & Gissler, Mika (toim.) (2002) Viattomuudesta vimmaan: lapsuudesta nuoruuteen -siirtymävaiheen tarkastelua. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisoasiain neuvottelukunta. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Julkaisuja/ Nuorisotutkimusseura; 25.

Kähkönen, Päivi (1994) ”Vanhemmuuden murtuminen”: lapsen huostaanotto sosiaalitoimen asiakirja-aineiston valossa. Jyväskylän opetussosiaalikeskus. Jyväskylän opetussosiaalikeskuksen julkaisusarja 2/1994. Jyväskylä.

Kääriäinen, Aino (2003) Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina: dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Helsingin yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2003. Helsinki.

Kääriäinen, Aino & Leinonen, Ansa & Metsäranta, Hannele (2006) Lastensuojelutyön dokumentointi: opastusta ja ideoita käytäntöön. Helsinki: Yliopistopaino.

Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.) (2002) Pahan kosketus: ihmisyyden ja auttamisyön varjojen jäljillä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Lastensuojelutilasto, Tampere, 2005. Tietopyyntö.

Lastensuojelutilasto, Tampere, 2006. Tietopyyntö.

Lastensuojelu, Suomen virallinen tilasto, Stakes. (Viitattu 9.3.2006).

Lastensuojelu, Suomen virallinen tilasto, Stakes. (Viitattu 25.6.2007).

Lastensuojelulain kokonaisuudistus työryhmän muistio (2006). Sosiaali- ja terveysministeriö. Selvityksiä 2006:25. Helsinki: STM.

Luopa, Pauliina & Pietikäinen, Minna & Jokela, Jukka (2006) Nuorten elinolot, koulutyö, terveys ja terveystottumukset 1996–2005. Kouluterveyskysely 2005. Stakesin työpapereita 25/2006. Helsinki: Stakes.

Lyytinen, Paula & Korhonen, Mikko & Lyytinen, Heikki (toim.) (1995) Näkökulmia kehityspsykologiaan: kehitys kontekstissaan. Porvoo: WSOY.

Mikkola, Matti (2004) Lastensuojelulain tausta. Teoksessa Puonti, Annamajja & Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi. 77–84.

Moffitt, Terrie (1993) Adolescence-limited and Life-course-persistent Antisocial Behavior: A Developmental Taxonomy. *Psychological Review* 100(4), 671–701.

Mäenpää, Johanna & Törrönen, Maritta (1996) Dokumentoitu lapsi: miten lapsi näkyy lastensuojelun asiakirjoissa? Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus, Aiheita 4/1996. Helsinki: Stakes.

Niemelä, Pauli (toim.) (1991) Turvattomuus, sen syyt ja hallintakeinot eri ikävaiheissa. Kuopion yliopiston julkaisuja. Yhteiskuntatieteet 1991:3. Kuopio.

Nurmi, Jari-Erik (1995) Nuoruusiän kehitys: etsintää, valintoja ja noidankehiiä. Teoksessa Lyytinen, Paula & Korhonen, Mikko & Lyytinen, Heikki (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan: kehitys kontekstissaan. Porvoo: WSOY. 256–274.

Oksanen, Atte (2006) Haavautuva minuus: väkivallan barokki kontrolliyhteiskunnassa. Tampere: Tampere University Press.

Pellava, Pauliina (2003) Kiireellinen huostaanotto – kertomus lapsen maailmasta. Helsingin yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Pro gradu -tutkielma.

Peräkylä, Anssi (1990) Kuoleman monet kasvot. Tampere: Vastapaino.

Platt, Jennifer (2006) What Can Case Study Do? In David, Matthew (Ed.) (2006) Case Study Research. London: Sage. 273–296.

Puolimatka, Tapio (1999) Kasvatuksen mahdollisuudet ja rajat: minuuden rakentamisen filosofia. Helsinki: Kirjayhtymä.

Puonti, Annamajja & Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) (2004) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi.

Puuronen, Vesa (1997) Johdatus nuorisotutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Pölkki, Pirjo (2001) Oppilaiden syrjäytymisuhkien tunnistaminen ja ehkäisy peruskoulun haasteena. Teoksessa Järventie, Irmeli & Sauli, Hannele (toim.) Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WSOY. 125–146.

Pösö, Tarja (1993) Kolme koulukotia: tutkimus tyttöjen ja poikien poikkeavuuden määrittelykäytännöistä koulukotihoidossa. Tampereen yliopisto. Tampereen yliopiston julkaisusarja A: 338. Tampere.

Pösö, Tarja (2007) Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Vuori, Jaana & Nätkin, Ritva (toim) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino. 65–82.

Rauste-von Wright, Marjaliisa (1998) Mistä hyvän nuoruuden kriteerit? Teoksessa Helve, Helena (toim.) (1998) Nuoruudesta! Nuorisotutkimusseuran kymmenvuotisjuhlakirja. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. 201–212.

Rimpelä, Arja & Rainio, Susanna & Pere, Lasse & Lintonen, Tomi & Rimpelä, Matti (2005) Tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977–2005. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2005:23. Helsinki: STM.

Rimpelä, Matti & Luopa, Pauliina & Räsänen, Minna & Jokela, Jukka (2006) Nuorten hyvinvointi 1996–2005. Eriytyvätkö hyvinvoinnin ja pahoinvoinnin kehityssuunnat? Teoksessa Kautto, Mikko (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2006. Helsinki: Stakes. 57–77.

Ruoppila, Isto (1995) Lapsuudesta nuoruuteen. Teoksessa Lyytinen, Paula & Korhonen, Mikko & Lyytinen, Heikki (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. Porvoo: WSOY. 158–168.

Rönkä, Anna & Poikkeus, Anna-Maija & Viheräkoski, Johanna (2002) Seiskalta kasille – Nuoret ja vanhemmat muutoksessa. Teoksessa Kuure, Tapio & Vuori, Mika & Gissler, Mika (toim.) Viattomuudesta vimmaan: lapsuudesta nuoruuteen -siirtymävaiheen tarkastelua. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisosaian neuvottelukunta. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Julkaisuja/ Nuorisotutkimusseura; 25. 95–106.

Saarela-Kinnunen, Maria & Eskola, Jari (2001) Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus? Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) (2001a) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus. 158–169.

Saarni Mirja (2006) Lasten kiireelliset huostaanotot: Turun ja Tampereen päätösasiakirjojen vertailu 1.3.2004–28.2.2005. Tampereen kaupunki, sosiaali- ja terveystoimi 4/2006. Tampere.

Salmi, Venla (2004) Varhaisnuorten normirikkomukset – ongelma vai osa nuoruutta? Helsinkiläisten 12–13-vuotiaiden kielletyn ja rikollisen toiminnan laajuus, piirteitä ja merkityksiä. Julkaisuja / Nuorisotutkimusseura; 40. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Saurama, Erja (2002) Vastoin vanhempien tahtoa. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 2002:7. Helsinki.

Silverman, David (2001) *Interpreting Qualitative Data. Methods for Analyzing Talk, Text and Interaction*. London: Sage.

Simonen, Jenni (2007) Nuorten juomisen sosiaalisuuden lajit. Teoksessa Tigerstedt, Christoffer (toim.) Nuoret ja alkoholi. Alkoholi- ja huumeutkijain seura & Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisu 75. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Sykes, Gresham & Matza, David (1957) Techniques of neutralization: A Theory of Delinquency. *American Sociological Review* 22(6), 664–670.

Tigerstedt, Christoffer (toim.) (2007) Nuoret ja alkoholi. Alkoholi- ja huumeutkijain seura & Nuorisotutkimusverkosto /Nuorisotutkimusseura, julkaisu 75. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Tuori, Timo & Sohlman, Britta & Eqkvist, Marko & Solantaus, Tytti. (2006) Alaikäisten psykiatrinen sairaalahoito Suomessa 1995–2004. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Raportteja 13/2006. Helsinki: Stakes.

Törrönen, Maritta (toim.) (2001) Lapsuuden hyvinvointi: Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Helsinki: Pelastakaa Lapset.

Törrönen, Maritta & Vornanen, Riitta (2004) Lastensuojelun ehkäisevä työ. Teoksessa Puonti, Annamaija & Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi. 154–191.

Vehkakoski, Tanja (2006) Leimattu lapsuus? Vammaisuuden rakentuminen ammatti-ihmisten puheessa ja teksteissä. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteellinen tiedekunta. Väitöskirja.

Virtanen, Petri (1995) Perhekeskeinen ajattelu yhteiskuntapolitiikassa ja lastensuojelun sosiaalityössä: Utopioita, illuusioita ja todellisuuskuvia. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Vornanen, Riitta (1991) Nuoruus (ikävuodet 13–17) ikävaiheena. Teoksessa Niemelä, Pauli (toim.) (1991) Turvattomuus, sen syyt ja hallintakeinot eri ikävaiheissa. Kuopion yliopisto. Kuopion yliopiston julkaisuja. Yhteiskuntatieteet 1991:3. Kuopio. 35–51.

Vuori, Jaana & Nätkin, Ritva (toim) (2007) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino.

Yin, Robert (1987) Case Study Research. London: Sage.

Yin, Robert (1994) Case Study Research: Design and Methods. Second Edition. London: Sage.

Suomen säädöskokoelma:

Lastensuojelulaki 1983/683

Lastensuojelulaki 2007/417

Sähköiset lähteet:

Kattava sosiaalipäivystys koko maahan (2005) Sosiaali- ja terveysministeriön tiedotteita 148/2005. Viitattu 6.4.2006.

<http://www.stm.fi/Resource.phx/publishing/documents/3307/index.htx>

Tilastokeskus. Suomen tilastollinen vuosikirja 2006 (2006) Suomen virallinen tilasto. Saatavilla sähköisessä muodossa. Viitattu 13.7.2007.

http://helios.uta.fi:2125/sahkoiset_julkaisut/vuosikirja2006/pdf/julkaisu.pdf

Tilastokeskus. Tampereen väkiluku vuonna 2005. Tilastot, Tilastotietokannat. Viitattu 13.7.2007. <http://pxweb2.stat.fi/Dialog/Saveshow.asp>